УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ

ВІСНИК ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ:

збірник наукових праць

Серія
«Педагогічні науки»

Випуск 10(39)

ISSN 2218-7650
ID 47812
https://doi.org/10.32405/2218-7650

Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Державний заклад вищої освіти
«Університет менеджменту освіти»

ВІСНИК ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Збірник наукових праць
Випуск 10(39)

Серія «Педагогічні науки»
Шифр галузі: 01; код спец.: 011, 012, 013, 014, 015, 016

Внесений до переліку наукових фахових видань у галузі педагогічних наук рішенням Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2019 року № 1643 (додаток 4) Серія «Педагогічні науки» (Категорія «Б»)

Видання індексується:
IndexCopernicus;
Infobaseindex;
SJIF (Impact Factor);
Akademic Resource Index;
CiteFactor;
Edition is indexed: *Google Scholar;*
Національна бібліотека ім. В. І. Вернадського
http://nbuv.gov.ua/j-tit/vpopn;
Норвезький Реєстр наукових журналів

Київ
2019

УДК 378.091.046-021.68(082)

Свідоцтво про державну реєстрацію: серія КВ № 22072-11972ПР від 22 квітня 2016 р.

Затверджено Вченою радою
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
(протокол № 6 від 13 листопада 2019 р.)

Головний редактор

Віктор Олійник, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України.
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2576-0722

Заступники головного редактора:
Олег Спірін, доктор педагогічних наук, професор. ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1721-5767.

Відповідальний секретар:
Оксана Ануфрієва, кандидат педагогічних наук, доцент. ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8465-1681.

Редакційна колегія:

Ірина Андрощук, д-р пед. наук, доцент; ***Олександр Галус***, д-р пед. наук; ***Віктор Гладуш,*** д-р пед. наук, проф.; ***Олена Глазунова,*** д-р пед. наук, доцент, ***Ольга Єжова***, д-р пед. наук, проф.; ***Микола Кириченко***, д-р філософії, член-кор. Академії наук вищої освіти України; ***Наталія Клокар***, д-р пед. наук, проф.; ***Катерина Колос***, д-р пед. наук, проф.; ***Василь Олло***, канд. пед. наук; ***Ольга Пінчук***, канд. пед. наук; ***Зоя Рябова,*** д-р пед. наук, проф.; ***Лариса Сергеєва,*** д-р пед. наук, проф.; ***Вікторія Сидоренко***, д-р пед. наук, доцент; ***Ірина Сіданіч***, д-р пед. наук, доцент; ***Тамара Сорочан***, д-р пед. наук, проф.; ***Ганна Тимошко,*** д-р пед. наук, проф.; ***Деспіна Каракацані***, проф. Департаменту соц. та освіт. політики Ун-ту Пелопоннесу (Корінф, Грецька Республіка).

Технічний редактор: ***Яніна Васильченко***

Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць / НАПН України ДЗВО «Ун-т менедж. освіти»; голов. ред. В. Олійник; редкол. : І. Андрощук [та ін.]. — Київ: Юстон, 2019. — Вип. 10(39). — 180 с. — (Серія «Педагогічні науки») (Категорія «Б»).

ISBN 978-617-7854-10-3

У збірнику висвітлюються актуальні проблеми загальної і професійної освіти. Представлено результати досліджень з історії педагогіки, методології освіти, теоретичних і методичних аспектів навчання та виховання, формування професійних компетентностей фахівців у галузі освіти, підвищення якості освіти.

Для науковців, педагогічних і науково-педагогічних працівників, керівників закладів вищої освіти, методистів, викладачів і слухачів закладів післядипломної освіти.

УДК 378.091.046-021.68(082)

ISBN 978-617-7854-10-3 © ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2019

ISSN 2218-7650
ID 47812
DOI https://doi.org/10.32405/2218-7650

Ministry of Education and Science of Ukraine
National Academy of Educational Science of Ukraine
State Institution of Higher Education
«University of Educational Management»

BULLETIN OF POSTGRADUATE EDUCATION

Collection of scientific papers
Issue 10(39)

Educational Sciences Series
Area Code: 01; spec code: 011, 012, 013, 014, 015, 016

Listed in the list of scientific professional publications in the field Pedagogical sciences Decision of the Appraisal Board Ministry of Education and Science of Ukraine Resolution of the Presidium of HAC of Ukraine № 1643 of 28.12.2019 (dod. № 4) Educational Sciences Series (Category «B»)

Edition is indexed:
IndexCopernicus;
Infobaseindex;
SJIF (Impact Factor);
Akademic Resource Index;
CiteFactor;
Edition is indexed: *Google Scholar;*
National Library of them V. I. Vernadsky
http://nbuv.gov.ua/j-tit/vpopn
Norwegian Register of Scientific Journals

Kyiv
2019

UDC 378.091.046-021.68(082)

Registration certificate KV No 22072-11972PR dated 22.04.2016.

Approved by the Academic Council
SIHE «University of educational management»
(protocol № 6 dated 13 November 2019)

Editor-in-Chief

Victor Oliynyk, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine. ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2576-0722.

Deputies Editor:
Oleg Spirin, Doctor of Sciences in Pedagogy, Prof. ORCID: https://orcid.org/ 0000-0002-9594-6602.

Executive secretary:
Oksana Anufriieva, PhD of Ped. Sciences, Associate Prof. ORCID https://orcid.org/0000-0002-8465-1681.

Members of Editorial Board:

Iryna Androshchuk, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor; ***Alexander Halus***, Doctor of Sciences in Pedagogy, ***Victor Hladush,*** Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor; ***Olena Glazunova,*** Doctor of Sciences in Pedagogy, Associate Professor, ***Olga Yezhova***, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor; ***Mykola Kyrychenko,*** Doctor of Philosophy, Corresponding Member (Academician) of Higher Education Academy of Sciences of Ukraine; ***Nataliia Klokar,*** Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor; ***Catherine Kolos***, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor; ***Vasyl Ollo***, PhD of Pedagogical Sciences; , ***Olga Pinchuk***, PhD of Pedagogical Sciences; ***Zoya Ryabova***, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor; ***Larysa Serheieva,*** Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor; ***Viktoriia Sydorenko***, Doctor of Sciences in Pedagogy, Associate Professor; ***Iryna Sidanich***, Doctor of Sciences in Pedagogy, Associate Professor; ***Tamara Sorochan,*** Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor; ***Anna Tymoshko***, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor; ***Despina Karakatsani,*** Professor of the Department of Social and Educational Policy of the University of Peloponnesus (Corinth, Republic of Greece).

Technical Editor: ***Yanina Vasilchenko***

Bulletin of Postgraduate education: collection of scientific papers / NAES of Ukraine SIHE «University of Educational Management»; Editor-in-Chief V. Oliynyk ; Editorial board : I. Androshchuk [and others]. — Kyiv: Yuston, 2019. — Issue 10(39). — 180 p. — (Educational Sciences Series) (Category «B»).

ISBN 978-617-7854-10-3

The collection covers current problems of general and vocational education. The results of researches on the history of pedagogy, methodology of education, theoretical and methodical aspects of teaching and education, formation of professional competencies of specialists in the field of education, improvement of the quality of education are presented.

For scientists, pedagogical and scientific and pedagogical workers, heads of institutions of higher education, methodologists, teachers and students of institutions of postgraduate education.

UDC 378.091.046-021.68(082)

ISBN 978-617-7854-10-3 © SIHE «University of educational management», 2019

Серія «Педагогічні науки»

Шифр галузі: 01; код спец.: 011, 012, 013, 014, 015, 016

Educational Sciences Series

Area Code: 01; spec code: 011, 012, 013, 014, 015, 016

ЗМІСТ

Відомості про авторів 8

Василь Базелюк. Управління професійною кар'єрою науково-педагогічних працівників у закладі вищої освіти 10

Алла Гафіяк. Оцінювання рівня сформованості компетентностей майбутніх фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій 24

Віктор Гриженко. Принципи розвитку фахових компетентностей викладачів загальнотехнічних дисциплін закладів професійної (професійно-технічної) освіти в умовах методичної роботи 40

Андрій Єрмоленко. Вплив глобальних цивілізаційних трансформацій на формування вимог до післядипломної освіти в Україні 57

Ганна Зварич. Теоретико-методологічні проблеми моніторингу якості освіти 74

Станислав Иваненко. Методологическая основа концепции контроля изучения иностранных языков студентами неязыковых специальностей 88

Ганна Ткачук. Навчальний посібник як важлива складова навчально-методичного комплексу із загальної хімії 103

Василь Федорець. Співвідносний розвиток здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури та здорового способу життя у дзеркалі еллініcтичної традиції пайдеї 121

CONTENT

Information about the authors 8

Vasyl Bazeliuk. Managing the academic staff professional career in a higher education institution 10

***Alla Hafiiak*.** Assessment of the level of formation of competences of future professionals with information-communication technologies ... 24

***Victor Hryzhenko*.** Principles of development of professional competences of teachers of general technical disciplines of the professional (professional-technical) education institutions in the conditions of methodical work 40

Andriy Yermolenko. Influence of global civilizational transformations on formation of requirements for postgraduate education in Ukraine ... 57

***Anna Zvarych*.** Theoretical and methodological problems of monitoring of the quality of education 74

***Stanislav Ivanenko*.** Methodological basis of the conception of control of foreign languages study by students of non-linguistic specialties 88

***Hanna Tkachuk*.** A tutorial textbook as an important component of an educational complex in general chemistry 103

Vasyl Fedorets. Conspiracy development of health care of the physical cultural teacher and a healthy life in the mirror hellenistic traditions of paide 121

Відомості про авторів

Базелюк Василь Григорович, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійної і вищої освіти Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти». Київ, Україна.

Гафіяк Алла Мирославівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри комп'ютерних та інформаційних технологій і систем Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка. Полтава, Україна.

***Гриженко Віктор Васильович*,** заступник директора з методичної роботи Навчально-методичного центру професійно-технічної освіти у Полтавській області. Полтава, Україна.

***Єрмоленко Андрій Борисович*,** кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри філософії і освіти дорослих Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти». Київ, Україна.

***Зварич Ганна Володимирівна*,** заступник начальника управління освіти і науки Тернопільської обласної державної адміністрації. Тернопіль, Україна.

***Іваненко Станіслав Валентинович*,** кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов професійного спрямування Запорізького національного університету. Запоріжжя, Україна.

***Ткачук Ганна Сергіївна*,** кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри хімії та хімічної інженерії Хмельницького національного університету. Хмельницький, Україна.

***Федорець Василь Миколайович*,** кандидат медичних наук Інституту вищої освіти НАПН України, Вінницька академія неперервної освіти, докторант. Київ, Вінниця, Україна.

Information about the authors

Vasyl Bazeliuk, PhD, Assistant Professor, Associate Professor of Professional and Higher Education and of the Central Institute of Postgraduate Education of SIHE «University of Educational Management». Kyiv, Ukraine.

***Alla Hafiiak*,** Ph.D., Associate Professor, Department of Computer and Information Technologies and Systems Poltava National Technical University named after Yuri Kondratyuk. Poltava, Ukraine.

***Victor Hryzhenko*,** Deputy director of methodical work Training Center vocational education in the Poltava region. Poltava, Ukraine.

Andriy Yermolenko, Candidate of Political Science, Associate Professor, Associate Professor Department of Adult Philosophy and Education Central Institute of Postgraduate Education SIHE «University of Management Education». Kyiv, Ukraine.

Anna Zvarych, Deputy Head of the Department of Education and Science Ternopil Regional State Administration. Ternopil, Ukraine.

***Stanislav Ivanenko*,** PhD of Philology, Associate Professor Head of Department of Foreign Languages for Specific Purposes Zaporizhzhia National University. Zaporizhzhia, Ukraine.

***Hanna Tkachuk*,** Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Chemistry and Chemical Engineering Khmelnytskyi National University. Khmelnytskyi, Ukraine.

***Vasyl Fedorets*,** Ph.D. in Medical Sciences Institute of Higher Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine Vinnytsia Academy of Continuous Education Doctoral student. Kyiv, Vinnytsia, Ukraine.

DOI https://doi.org/10.32405/2218-7650-10-23
УДК: 378.12

Базелюк Василь Григорович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійної і вищої освіти
Центрального інституту післядипломної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти».
Київ, Україна.
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0003-1790-6207
baselyuk@ukr.net

УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНОЮ КАР'ЄРОЮ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Статтю присвячено проблемі управління професійною кар'єрою науково-педагогічних працівників у закладі вищої освіти, розкрито сутність професійної кар'єри, зміст та технологію управління, обґрунтовано необхідність управління професійною кар'єрою педагогів у закладі вищої освіти.

Професійна кар'єра – це послідовність мети особистісного розвитку, а управління – це неопосередкований вплив, підтримка цього розвитку. Ці важливі поняття дуже тісно пов'язані між собою, і саме у таких випадках, на нашу думку, варто говорити про таке явище як управління професійною кар'єрою. Таке управління професійною кар'єрою науково-педагогічного персоналу дає змогу досягти відданості працівників інтересам закладу освіти, забезпечити підвищення продуктивності праці, розкрити здібності кожного працівника, а також зменшити плинність кадрів.

Теоретичний аналіз наукових праць вищезазначених вчених дав можливість зробити висновок, що управління кар'єрою є провідним елементом системи розвитку управлінського та науково-педагогічного персоналу закладу освіти, який потребує пошуку актуальних рішень щодо його удосконалення та розвитку у зв'язку з новими завданнями, які постають перед системою освіти нашої країни.

Незважаючи на значний науковий доробок зарубіжних і вітчизняних вчених проблеми управління професійною кар'єрою педагогів закладів освіти, недостатньо дослідженими залишаються питання сутності, змісту та технології управління професійною кар'єрою керівників та науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти.

Управління професійною кар'єрою науково-педагогічного персоналу закладу вищої освіти є однією з найскладніших кадрових технологій

https://doi.org/10.32405/2218-7650

– це комплексна технологія впливу керівників і кадрових служб на цілеспрямований розвиток здібностей працівників, раціональне використання їхнього потенціалу як в інтересах власне науково-педагогічних працівників, так і в інтересах закладу освіти.

Ключові слова: заклад вищої освіти; кар'єра; професійна кар'єра; технологія; управління.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Сучасна державна освітня політика України спрямована на розвиток освіти, підвищення її ефективності та результативності. Заклад вищої освіти (ЗВО) розглядається в науці і практиці як складна соціально-виробнича система, що характеризується різноманіттям підсистем і процесів, заснованих на стратегічному управлінні, спрямованому на досягнення ключових показників результативності та ефективності. При цьому управління професійною кар'єрою педагогічних працівників є частиною системи ЗВО, яка в сучасних умовах стає важливим інструментом стратегічного і тактичного управління. Водночас людина, котра «робить кар'єру» розглядається скоріше як особистість, що зорієнтована на реалізацію особистісного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «кар'єра» вже тривалий час досліджується зарубіжними вченими такими як М. Армстронг, М. Вудкок і Д. Френсіс, Дж. Грінхаус, П. Мирвіс, Т. Парсонс, Дж. Сьюпер, П. Херріот, Д. Холл, Д. Холланд, Е. Шейн та ін., які досить докладно розробили й обґрунтували концепцію кар'єри в менеджменті організації.

У педагогічній науці проблеми кар'єри, кар'єрного зростання успішно вивчаються українськими науковцями Є. Бондаренко, О. Бондарчук, Л. Березовською, В. Гупаловською, Л. Долгих, Т. Карамушкою, Т. Канівець, Є. Котєнєвою, Ю. Котєнєвою, В. Лозовецькою, Н. Перегончук, Ю. Твердохваловою, М. Фальчук та ін., які обґрунтували психологічну готовність студентів до здійснення кар'єри, професійну кар'єру керівників закладів загальної середньої освіти, формування готовності аспірантів до здійснення кар'єри.

Управління кар'єрою досліджували У. Бреддик, Л. Балабанова, О. Віденко, Г. Десслер, В.Жуковська, Н. Майорчак, Н. Мозола, Е. Молл, М. Морозова, С. Мішина, Ю. Мішин, Г. Саймон, Д. Смитбург, В. Томпсон, О. Щотка, В. Федоренко та ін. Теоретичний аналіз наукових праць вищезазначених вчених надав можливість дійти висновку, що управління кар'єрою є чільним елементом системи розвитку управлінського та науково-педагогічного персоналу закладу освіти, який потребує пошуку актуальних

https://doi.org/10.32405/2218-7650

рішень щодо його удосконалення та розвитку у зв'язку з новими завданнями, які постають перед системою освіти нашої країни.

Попри значний науковий доробок зарубіжних і вітчизняних вчених проблеми управління професійною кар'єрою педагогів закладів освіти, недостатньо дослідженими залишаються питання сутності, змісту та технології управління професійною кар'єрою керівників та науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета дослідження – уточнення сутності та змісту управління професійною кар'єрою управлінського та науково-педагогічного персоналу закладу вищої освіти, а також обґрунтування відповідної технології.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі ***завдання***:

1. На основі аналізу фахових, психологічних та педагогічних джерел уточнити зміст основних дефініцій дослідження.
2. Визначити та уточнити зміст та структуру управління професійною кар'єрою науково-педагогічного персоналу закладу вищої освіти.
3. Розробити технологію управління професійною кар'єрою науково-педагогічного персоналу закладів вищої освіти.

3. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять фундаментальні положення щодо єдності теорії та практики, взаємозумовленості та взаємозв'язку об'єктивних та суб'єктивних чинників у формуванні особистості; провідні ідеї філософії сучасної освіти (В. Андрущенко, В. Кремень, Б. Гершунський, Б. Коротяєв, В. Курило, С. Савченко); наукові положення системного (В. Афанасьєв, І. Блауберг, Е. Юдін), діяльнісного (Л. Виготський, В. Давидов, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн), синергетичного (О. Вознюк, І. Пригожин), особистісно зорієнтованого (І. Бех, Є. Бондаревська, О. Пєхота, С. Подмазін, В. Сєриков, М. Чобітько), аксіологічного (Г. Балл, І. Бех, Н. Ткачова), компетентнісного (В. Байденко, А. Вербицький, Е. Зеєр, І. Зимня, А. Хуторський), суб'єктного (К. Абульханова-Славська, О. Гогоберідзе, В. Петровський, С. Рубінштейн) підходів; акмеологічна парадигма вивчення феномену професійної кар'єри (Б. Ананьєв, О. Анісімов, О. Бодальов, А. Деркач, В. Зазикін).

4. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

У процесі дослідження використано комплекс ***методів:***

https://doi.org/10.32405/2218-7650

- *теоретичні* – аналіз та узагальнення концептуальних положень філософської, соціологічної, психолого-педагогічної літератури для визначення теоретико-методологічних засад дослідження, його понятійно-категоріального апарату та стану теоретичної розробленості проблеми; контент-аналіз, систематизація, узагальнення для розкриття сутності й структурних компонентів досліджуваного феномену; узагальнення та систематизація концептуальних положень; проектування для обґрунтування технології управління професійною кар'єрою науково-педагогічного персоналу закладу вищої освіти.
- *емпіричні* – діагностичні (опитування, бесіда), обсерваційні (безпосереднє та опосередковане спостереження, самоспостереження, самооцінювання, експертне оцінювання) – для виявлення рівнів готовності керівників ЗВО до застосування технології управління професійною кар'єрою науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти.

5. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Дослідження сутності і змісту управління кар'єрою управлінського та науково-педагогічного персоналу закладу вищої освіти потребує попереднього уточнення сутності понять «кар'єра», «професійна кар'єра» та «управління професійною кар'єрою».

Педагогічною наукою термін «кар'єра» був екстрапольований з економіки, соціології, психології, управління та інших наук. Починаючи від середини 90-х рр. XX ст. в дослідженнях, присвячених проблемам психології управління та кадрового менеджменту, з'являється низка різноманітних за змістом визначень поняття «кар'єра». Одні автори [8], [9] гранично стисло розглядають кар'єру як послідовність посад, займаних співробітником в одній організації. Інші дослідники [2], [4], навпаки, обговорюють категорію «кар'єра» більш широко, розглядаючи її як просування людини щаблями виробничої, соціальної, адміністративної або іншої ієрархії.

У зарубіжній науковій літературі термін «кар'єра» визначається як поділений на певні проміжки життєвий шлях людини, пов'язаний з її роботою; послідовність «психологічних контрактів», що постійно переглядаються; послідовність і комбінація ролей, які індивідуум зазвичай виконує впродовж свого життя [8], [9], [12].

У термінологічному словнику з дисциплін психолого-педагогічного циклу «кар'єра» презентується як: «успішне просування щаблями професійної, соціальної, посадової або іншої ієрархії; послідовність професійних ролей, статусів і видів діяльності в житті людини» [3, с. 22].

https://doi.org/10.32405/2218-7650

У дослідженні Т. Крисковець професійна кар'єра характеризується як «ланцюг індивідуальних педагогічних досягнень, які отримали зовнішнє визнання і мають певне значення для становлення особистості конкретного вчителя на кожному етапі професійної діяльності, які сприяють зростанню його професійної впевненості та конкурентоспроможності» [10, с. 41].

Найбільш близьким для нашого дослідження буде розуміння поняття «кар'єра» як процес самореалізації людини, реалізації власного особистісного потенціалу в умовах професійної діяльності.

Що ж таке управління професійною кар'єрою? Насамперед, слід зазначити, що поняття «управління» має досить широкий спектр визначень, оскільки воно є об'єктом вивчення багатьох наук: економіки, філософії, педагогіки, психології, біології, соціології, менеджменту тощо.

У тлумачному словнику сучасної української мови зазначено: «управляти – спрямовувати діяльність, роботу кого-, чого-небудь; спрямовувати хід, перебіг якогось процесу, впливати на розвиток, стан чого-небудь» [1, с. 1511]. У нашому дослідженні поняття «управління» ми розуміємо як один з видів діяльності, метою якої є розвиток інших людей.

З позицій теорії менеджменту термін «управління» визначається як система інваріантних управлінських функцій (планування, організація, мотивація і контроль) [6]. Відтак, сутність управління професійною кар'єрою можливо охарактеризувати як систему планування, організації, мотивації і контролю професійного або посадового поступального просування науково-педагогічного персоналу закладу вищої освіти.

Таке визначення управління професійною кар'єрою відповідає науковій позиції ряду вчених [1], [3], [4], на думку яких, досліджуване поняття становить комплекс заходів з планування, організації, мотивації і контролю посадового зростання працівника, відповідно до його мети, потреб, можливостей, здібностей і нахилів, а також виходячи з мети, потреб, можливостей і соціально-економічних умов організації, в якій він працює. Ми поділяємо позицію вищезазначених учених, що суб'єктами управління професійною кар'єрою педагогічного персоналу є, насамперед, кожен окремий науково-педагогічний працівник, а також керівники і фахівці відділу кадрів закладу освіти або органу управління освітою.

Логіка нашого дослідження, потребує уточнення змісту управління професійною кар'єрою педагогічного персоналу закладу вищої освіти у відповідності до наведених вище функцій менеджменту, а саме: планування, організація, мотивація і контроль.

Планування професійної кар'єри є індивідуалізованим процесом. Кожен науково-педагогічний працівник закладу вищої освіти має унікальну систему цінностей, інтересів, фахового, трудового та особистого досвіду.

https://doi.org/10.32405/2218-7650

Розуміння того, як і з чим ця система поєднується, – важлива частина планування кар'єри. Але, крім іншого, необхідно зрозуміти і вимоги, пов'язані з різними видами робіт, з тим, щоб особистісні особливості та інтелектуальні можливості працівника могли інтегруватися з певним місцем роботи.

Як правило, всі люди планують своє майбутнє, ґрунтуючись на власних потребах, меті і соціально-економічних умовах. Вони бажають бути обізнаними з перспективами службового зростання і можливостями щодо підвищення кваліфікації в закладі освіти, а також умови, які вони мають для цього виконати. Влаштувавшись на роботу, кожен науково-педагогічний працівник повинен об'єктивно оцінювати особисті ділові якості, співвідносити професійну підготовку з тими вимогами, що висуває перед ним заклад освіти. Багато в чому від цього буде залежати успіх його подальшої кар'єри.

Мета кар'єри з віком може змінюватися в міру того, як змінюється сама людина: зі зростанням кваліфікації, просуванням по службі, зміною або переглядом цінностей тощо. Необхідно пам'ятати, що формування мети професійної кар'єри – процес постійний.

Основне завдання планування і управління професійною кар'єрою полягає в тому, що з моменту прийняття педагога на роботу до закладу вищої освіти і до передбачуваного звільнення слід організовувати планомірне горизонтальне або вертикальне просування працівника системою посад або робочих місць.

Функцію планування професійної кар'єри спрямовано на вироблення кар'єрної стратегії педагогічного персоналу закладу вищої освіти. На думку А. Томпсона і А. Стрікленд стратегія – це комбінація із запланованих дій та швидких рішень щодо адаптації до нових соціально-економічних умов [7]. Отже, термін «кар'єрна стратегія» може бути охарактеризований як комбінація із запланованих дій з професійного та посадового просування педагогічного персоналу закладу освіти та швидких рішень щодо їх адаптації до нових соціально-економічних умов.

Функція організації професійної кар'єри покликана забезпечити ефективну реалізацію кар'єрної стратегії науково-педагогічного персоналу закладу освіти. Змістом цієї функції є комплекс заходів, що передбачають організацію:

- ділового оцінювання потенціалу науково-педагогічного персоналу закладу освіти;
- роботи з кадровим резервом закладу освіти і молодими фахівцями, що мають високий професійний потенціал;
- розроблення і реалізації персоніфікованих програм безперервного професійного розвитку персоналу;

https://doi.org/10.32405/2218-7650

- внутрішню ротацію та адаптацію персоналу;
- безперервного соціального і професійного супроводу персоналу тощо.

Функція мотивації в управлінні професійною кар'єрою спрямована на формування у персоналу закладу освіти ціннісного ставлення до педагогічної та управлінської діяльності, мотивації усвідомленого проектування і реалізації професійної кар'єри та персоніфікованої програми безперервного професійного розвитку. Ця функція також покликана мотивувати роботодавця і фахівців кадрової служби до створення в закладі освіти сприятливих умов для успішного проектування і реалізації професійної кар'єри і персоніфікованих програм безперервного професійного розвитку персоналу.

Зміст функції контролю полягає в моніторингу та оцінюванні ефективності та результативності комплексу заходів, реалізованих в межах системи інваріантних функцій управління професійною кар'єрою персоналу закладу вищої освіти.

Чи завжди науково-педагогічний працівник прагне самостійно забезпечити кар'єрне зростання? Звісно, умови сьогодення мають забезпечити формування и розвиток вільної і творчої особистості, яка вміє самостійно будувати свою життєву і професійну кар'єру. Проте професійну кар'єру науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти слід розглядати дещо в іншому ракурсі. З одного боку, кар'єра працівника може розвиватися і сама собою, відповідно до встановленого та закріпленого у законах «Про освіту» та «Про вищу освіту» порядку атестації і присвоєння відповідної кваліфікації, наукового ступеня та вченого звання. З іншого боку, науково-педагогічний працівник може і не передбачати перспектив особистісного розвитку в конкретному закладі вищої освіти. У такому випадку адміністрація закладу має порадити працівнику способи розвитку його професійної кар'єри, подбати про те, щоб у працівників завжди була можливість для продуктивної педагогічної або управлінської праці. Саме тому, на перший план висувається проблема управління.

Ми вже зазначали, що професійна кар'єра – це послідовність мети особистісного розвитку, а управління – це неопосередкований вплив, так би мовити, втручання в цей розвиток. Ці важливі поняття міцно пов'язані поміж собою і саме у таких випадках, на нашу думку, можна говорити про таке явище як управління професійною кар'єрою. Таке управління професійною кар'єрою науково-педагогічного персоналу дозволяє досягти відданості працівників інтересам закладу освіти, забезпечити підвищення продуктивності праці, розкриття здібностей кожного працівника, а також зменшити плинність кадрів.

https://doi.org/10.32405/2218-7650

Управління професійною кар'єрою належить до поведінкової моделі механізму управління, заснованого на мотивації праці науково-педагогічних працівників за допомогою соціально-психологічних і економічних методів. Призначення і, як-то кажуть, обов'язок керівника закладу вищої освіти – допомогти педагогу обрати вірний вибір, відзнайти власне місце у професійному житті, розвивати професійну компетентність, опановувати необхідний досвід та раціонально використовувати його у власних інтересах, в інтересах закладу та країни.

Основою управління професійною кар'єрою в межах організації, на думку А. Кібанова [4], є програма її розвитку, що містить:

- способи виявлення працівників з високим потенціалом з урахуванням віку, освіти, досвіду, ділових якостей, рівня домагань;
- стимули для створення індивідуальних планів кар'єрного зростання;
- методи поєднання кар'єри з результатами оцінювання діяльності;
- шляхи створення сприятливих умов для розвитку працівників;
- організацію ефективної системи підвищення кваліфікації.

Управління професійною кар'єрою відіграє велику роль, як для педагога, так і в цілому для закладу вищої освіти. Успішна професійна кар'єра позитивно впливає на рівень задоволеності науково-педагогічного персоналу не тільки професійною діяльністю, а й життя в цілому. Вона забезпечує задоволення його вищих потреб, таких як потреба в соціореалізації та і соціоповазі, а також матеріальне благополуччя. В кінцевому підсумку, професійна кар'єра виступає своєрідним підтвердженням успішності трудового життя працівника, структуруючи його трудовий досвід і представляючи його не просто як виконання посадових обов'язків, а як цілеспрямований розвиток, як послідовність здійснення певних кроків і досягнення певних щаблів.

Якщо для науково-педагогічного працівника кар'єра – це професійний розвиток, визнання педагогічним співтовариством, посадове просування, то для закладу освіти управління розвитком професійної кар'єри є фактором підвищення ефективності його діяльності, передумовою стійкості і життєздатності в змінюваному середовищі та головним рушієм його розвитку. Успіх закладу вищої освіти – це результат колективних зусиль її управлінського, науково-педагогічного та допоміжного персоналу. Колективна взаємодія при максимумі творчості свідчить про те, що в колективі існує єдність мети, довіра, взаєморозуміння, при цьому професійна мета кожного члена колективу збігаються з метою закладу вищої освіти.

Тому управління професійною кар'єрою науково-педагогічних працівників доцільно здійснювати на основі принципу партисипативності,

https://doi.org/10.32405/2218-7650

тобто, принципу управління кар'єрою в режимі діалогу, в атмосфері узгодження всіх дій учасниками освітнього процесу.

Управління професійною кар'єрою науково-педагогічного персоналу закладу вищої освіти є однією з найскладніших кадрових технологій – це комплексна технологія впливу керівників і кадрових служб на цілеспрямований розвиток здібностей працівників, раціональне використання їхнього потенціалу як в інтересах самих науково-педагогічних працівників, так і в інтересах закладу освіти.

У результаті застосування технології управління професійною кар'єрою важливо домогтися такого стану, щоб те, чим володіють люди як носії професійних здібностей, досвіду, було включено в трудовий процес в інтересах людини, організації та суспільства в цілому.

Специфіка управління кар'єрою як технологією полягає в тому, що вона здійснюється в конкретних умовах:

1) усвідомлення цінності професійного досвіду людини як найважливішого національного надбання, як найціннішого капіталу будь-якої організації;

2) наявність високого кваліфікаційного статусу кадрових служб;

3) створення оптимального кар'єрного простору, в якому може відбуватися зміна посадового статусу працівника, задоволення потреби в необхідних професіях та спеціальностях, накопичуються професійний досвід і кваліфікація персоналу в кар'єрному середовищі.

У основних вимог до кар'єрного простору можна назвати:

- відносну стабільність посадової структури;
- можливість простору для творчого, професійного і кар'єрного зростання персоналу;
- оптимальне співвідношення посад, що сприяє змагальності в професійному розвитку персоналу;
- адекватність меті і завданням, які стоять перед організацією [12].

Управління професійною кар'єрою науково-педагогічного персоналу закладу вищої освіти ґрунтується на принципах управління, правових нормах, функціях та використанні результатів роботи кадрових служб роботи з персоналом.

6. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Отже, технологія управління професійною кар'єрою науково-педагогічних працівників допомагає закладам вищої освіти ефективно використовувати здібності своїх працівників, а власне працівникам – найповніше застосовувати свої здібності, сприймати роботу в організації

як діяльність, що сприяє розвитку закладу і кожної окремої особистості. Як правило, більшість працівників ставиться до своєї професійної кар'єри дещо пасивно, схильна вважати, що рішення про їхню кар'єру буде ініційоване керівниками і не залежить від їхніх особистих потреб і мети, тому створення і застосування в закладі вищої освіти технології управління професійною кар'єрою персоналу має велике значення. Адже результатом реалізації технології є підвищення мотивації та продуктивності праці, ефективне використання здібностей працівників, зменшення плинності кадрів, а головним чином, відданість науково-педагогічних працівників інтересам закладу вищої освіти та українського суспільства.

Перспективи подальших досліджень. Перспективними напрямами вважаємо дослідження управління розвитком професійної кар'єри викладачів закладів вищої освіти; дослідження реалізації кар'єрних задумів викладачів на різних етапах життєвого шляху; пошук педагогічних технологій, що дозволять вивчати специфіку кар'єрного середовища закладу вищої освіти.

7. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

[1] *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (з. дод., допов. на CD) / В. Т. Бусел, Ред. Київ; Ірпінь, Україна: ВТФ «Перун», 2009, 1736 с.: іл. ISBN 966-569-013-2

[2] В. М. Жуковська, І. П. Миколайчик, *Управління персоналом*. Київ, Україна: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008, 293 с.

[3] Л. Д. Кизименко, З. О. Романець, В. М. Ткаченко, *Термінологічний словник з дисциплін психолого-педагогічного циклу*. Львів, Україна: Вид-во ДЦ МОУ, 1998, 24 с.

[4] А. Я. Кибанов, *Основы управления персоналом.* – 3-е изд., перераб. и доп. Москва, Россия: ИНФРА-М, 2014, 440 с.

[5] М. Е. Морозова, «Організаційні засади управління професійною кар'єрою як процес розвитку», [Електронний ресурс], *Теорія та методика управління освітою*: електронне наук. фахове вид., 2011, Вип. 7. Доступно:http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_7/10.pdf

[6] М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури, *Основы менеджмента*. Москва, Россия: Дело, 2015, 704 с.

[7] А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд, *Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии*; пер. с англ. Л. Г. Зайцева, М. И. Соколовой, Ред. Москва, Россия: Банки и биржи; ЮНИТИ, 2017, 576 с.

[8] J. H. Greenhaus, G. A. Callanan, V. M. Godshalk, *Career Management*. Los Angeles, USA: Sage Publications Inc., 2010, 491 p.
[9] P. Herriot, «Contracting Careers», *Human Relations*, № 49(6), pp. 757–790, 1996.
[10] T. N. Kriskovets, L. V. Merculova, «The role of the scientific communication in the development of postgraduates 'professional career strategy»; L. Shlossman, Ed. by, *Innovations in education*. Vienna, 2014, pp. 121–134.
[11] E. H. Schein, «Career anchors revisited: Implication for career development in the 21st century», *Academy of Management Executive*, Vol. 10, № 4, p. 80–89, 1996.
[12] D. E. Super, «Life career roles: Self-realization in work and leisure», *Career Development in Organization*; D. T. Hall, Ed. by. San-Francisco, CA: JosseyBass, 1986, pp. 95–119.

MANAGING THE ACADEMIC STAFF PROFESSIONAL CAREER IN A HIGHER EDUCATION INSTITUTION

Vasyl Bazeliuk,
PhD, Assistant Professor, Associate Professor of Professional
and Higher Education and of the
Central Institute of Postgraduate Education of
SIHE «University of Educational Management».
Kyiv, Ukraine.
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0003-1790-6207
baselyuk@ukr.net

Abstract. The article deals with the problem of professional career management of scientific and pedagogical workers in higher education institution, reveals the essence of professional career, content and technology of management, substantiates the necessity of managing professional career of teachers in higher education.

A professional career is a succession of personal development goals, and management is a direct influence, so to speak, of interfering with that development. These important concepts are very closely related, and in such cases, in our opinion, one can speak of such a phenomenon as the management of a professional career. Such management of the professional careers of scientific and teaching staff allows to achieve the dedication of employees to the interests of the educational establishment, to ensure the increase of labor productivity, the disclosure of the abilities of each employee, as well as to reduce the turnover of personnel.

The theoretical analysis of the scientific works of the above-mentioned scientists has made it possible to conclude that career management is a

leading element in the development of management and scientific-pedagogical staff of an educational institution, which needs to find topical solutions for its improvement and development in connection with new tasks that arise in front of our country's education system.
Despite the considerable scientific achievements of foreign and domestic scientists on the problems of managing the professional careers of educational institutions, the issues of the essence, content and technology of management of the professional careers of higher education institutions' managers and teaching staff remain under-researched.
Management of the professional careers of scientific-pedagogical staff of the institution of higher education is one of the most complex personnel technologies – it is a complex technology of influence of managers and personnel services on purposeful development of abilities of employees, rational use of their potential in the interests of the scientific and pedagogical professions, educational institution.

Keywords: institution of higher education; career; professional career; technology; management.

УПРАВЛЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КАРЬЕРОЙ НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ РАБОТНИКОВ В ЗАВЕДЕНИЯХ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Базелюк Василий Григорьевич,
кандидат педагогических наук, доцент,
доцент кафедры профессионального и высшего образования
Центрального института последипломного образования
ГЗВО «Университет менеджмента образования».
Киев, Украина.
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0003-1790-6207
baselyuk@ukr.net

Аннотация. Статья посвящена проблеме управления профессиональной карьерой научно-педагогических работников в заведении высшего образования, раскрыта сущность профессиональной карьеры, содержание и технология управления, обоснована необходимость управления профессиональной карьерой педагогов в заведении высшего образования.
Профессиональная карьера – это последовательность целей личностного развития, а управление – это не непосредственное влияние, а своего рода, поддержка этого развития. Эти важные понятия очень тесно связаны между собой, и именно в таких случаях, по нашему мнению, можно говорить о таком явлении как управление

профессиональной карьерой. Такое управление профессиональной карьерой позволяет достичь преданности работников интересам учебного заведения, обеспечить повышение производительности труда, раскрытие способностей каждого работника, а также уменьшить текучесть кадров.

Теоретический анализ научных работ ученых позволил сделать вывод, что управление карьерой является ведущим элементом системы развития управленческого и научно-педагогического персонала учебного заведения, который требует поиска актуальных решений по его совершенствованию и развитию в связи с новыми задачами, которые возникают перед системой образования нашей страны.

Несмотря на значительные исследования зарубежных и отечественных ученых проблемы управления профессиональной карьерой педагогов учебных заведений, недостаточно исследованными остаются вопросы сущности, содержания и технологии управления профессиональной карьерой руководителей и научно-педагогических работников высших учебных заведений.

Управление профессиональной карьерой научно-педагогического персонала заведения высшего образования является одной из самых сложных кадровых технологий – это комплексная технология воздействия руководителей и кадровых служб на целенаправленное развитие способностей работников, рациональное использование их потенциала как в интересах самих научно-педагогических работников, так и в интересах учебного заведения.

Ключевые слова: заведение высшего образования; карьера; профессиональная карьера; технология; управление.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

[1] Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z. dod., dopov. na CD) / V. T. Busel, Red. Kyiv; Irpin, Ukraina: VTF «Perun», 2009, 1736 s.: il. ISBN 966-569-013-2

[2] V. M. Zhukovska, I. P. Mykolaŷchyk, Upravlinnia personalom. Kyiv, Ukraina: Kyïv. nats. torh.-ekonom. un-t, 2008, 293 s.

[3] L. D. Kyzymenko, Z. O. Romanets, V. M. Tkachenko, Terminolohichnyŷ slovnyk z dystsyplin psykholoho-pedahohichnoho tsyklu. Lviv, Ukraina: Vyd-vo DTs MOU, 1998, 24 s.

[4] A. YA. Kibanov, Osnovy upravleniya personalom. – 3-e izd., pererab. i dop. Moskva, Rossiya: INFRA-M, 2014, 440 s.

[5] M. E. Morozova, «Orhanizatsiŷni zasady upravlinnia profesiŷnoiu karieroiu yak protses rozvytku», [Elektronnyŷ resurs], Teoriia ta metodyka

upravlinnia osvitoiu: elektronne nauk. fakhove vyd., 2011, Vyp. 7. Dostupno:http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_7/10.pdf

[6] M. Meskon, M. Al'bert, F. Hedouri, Osnovy menedzhmenta. Moskva, Rossiya: Delo, 2015, 704 c.

[7] A. A. Tompson, A. Dzh. Striklend, Strategicheskij menedzhment. Iskusstvo razrabotki i realizacii strategii; per. s angl. L. G. Zajceva, M. I. Sokolovoj, Red. Moskva, Rossiya: Banki i birzhi; YUNITI, 2017, 576 s.

[8] J. H. Greenhaus, G. A. Callanan, V. M. Godshalk, Career Management. Los Angeles, USA: Sage Publications Inc., 2010, 491 p.

[9] P. Herriot, «Contracting Careers», Human Relations, № 49(6), pp. 757–790, 1996.

[10] T. N. Kriskovets, L. V. Merculova, «The role of the scientific communication in the development of postgraduates 'professional career strategy»; L. Shlossman, Ed. by, Innovations in education. Vienna, 2014, pp. 121–134.

[11] E. H. Schein, «Career anchors revisited: Implication for career development in the 21st century», Academy of Management Executive, Vol. 10, № 4, p. 80–89, 1996.

[12] D. E. Super, «Life career roles: Self-realization in work and leisure», Career Development in Organization; D. T. Hall, Ed. by. San-Francisco, CA: JosseyBass, 1986, pp. 95–119.

DOI https://doi.org/10.32405/2218-7650-24-39
УДК 378.112: 004.9

Гафіяк Алла Мирославівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри комп'ютерних та
інформаційних технологій і систем
Полтавського національного технічного
університету імені Юрія Кондратюка.
Полтава, Україна.
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0002-7845-0883
kits_seminar@ukr.net

ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація. Досліджено проблему визначення рівня формування професійної компетентності майбутніх фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій, яка зумовлена тим, що від рівня її сформованості, залежить рівень розвитку ІТ-галузі в майбутньому та кожної галузі зокрема і суспільства загалом. Доведено, що результати навчання оцінюють завдяки визначенню рівня сформованості компетентностей майбутніх фахівців. Проведено аналіз засобів оцінювання рівня формування професійної компетентності майбутніх фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій.

Визначено, що для реалізації механізму адаптації та ефективної взаємодії майбутнього фахівця в умовах постійної інформатизації освітніх процесів, виникає потреба вивчення, вдосконалення та перевірки рівня сформованості компетентностей майбутніх фахівців.

Визначено процедуру моніторингу рівня знань студентів з наступним аналізом якості навчання відповідно до нормативних документів університету. Вказано особливості оцінювання рівня сформованості компетентностей майбутніх фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій, що є орієнтованими на перевірку рівня підготовки здобувачів та рівня якості організації навчального процесу. Досліджено та розглянуто особливості зовнішнього та внутрішнього контролю усіх рівнів. Зазначено, що розроблений програмний продукт має на меті визначити рівень сформованості компетентностей майбутніх фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій. Виконано змістовний опис розробленої системи, що включає низку модулів, які є складовими елементами повноцінної роботи сайту для тестування. Перелічено розроблені модулі та

https://doi.org/10.32405/2218-7650

охарактеризовано кожен з них. Розглянуто складові розробленого програмного продукту. Проведено діагностичну роботу, виявлено особливості, критерії та показники, визначено засоби оцінювання рівнів сформованості означеної компетентності.

Ключові слова: компетентності; інформаційна система; фахівці; програмні засоби; заклад вищої освіти; інформаційно-комунікаційні технології; оцінювання.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Проблема оцінювання рівня формування професійної компетентності майбутніх фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій зумовлена тим, що від рівня її сформованості, залежить рівень розвитку ІТ-галузі в майбутньому та кожної галузі зокрема і суспільства загалом. Здебільшого результати навчання оцінюють завдяки визначенню рівня сформованості компетентностей майбутніх фахівців. Виникає потреба вивчення, вдосконалення та перевірки рівня сформованості компетентностей майбутніх фахівців. На підставі визначення сутності професійної компетентності майбутніх фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій було конкретизовано завдання перевірки рівня їх сформованості. Це дало змогу виявити особливості, критерії та показники і визначити рівні сформованості означеної компетентності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких проаналізовано розв'язання цієї проблеми, визначає, що не останнє місце посідає аналіз засобів проведення оцінювання рівня формування професійної компетентності майбутніх фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій. Так, у працях Н. Кононец аналізує підхід до визначення не лише сутності поняття оцінювання рівня формування професійної компетентності майбутніх фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій, що зумовлено вибором тих критеріїв, за якими буде виконуватися це оцінювання, а й вибір засобів його проведення [1], [2]. Сучасний технічний прогрес та його вплив на всі процеси формування професійної компетентності майбутніх фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій розглядає І. Осмоловська, яка вказує на місце засобів забезпечення високого рівня якості професійної освіти та наголошує на важливості такого контролю та впливу [3, с. 185]. Проблему формування професійної компетентності майбутніх фахівців ІТ-галузі, а особливо під час організації процесу моніторингу залишкових знань за допомогою спеціальних програмних засобів розглядають В. Лапінський, О. Китайцев [4, с. 10]. О. Бородіна аналізує методику використання програмних продуктів у процесі фахової підготовки здобувачів, зокрема, у

https://doi.org/10.32405/2218-7650

процесі оцінювання та контролю знань студентів [5, с. 49]. Переваги та недоліки використання інформаційних технологій у у процесі ухвалення управлінських рішень, як одну з педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій, досліджують В. Снитюк, Р. Лепа [6], [7].

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є визначення рівня сформованості компетентностей майбутніх фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі ***завдання***: проаналізувати актуальні проблеми професійної підготовки ІТ-фахівців; здійснити аналіз використання програмних продуктів спеціального призначення для оцінювання рівня підготовки фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій; дослідити особливості розробленого програмного продукту навчального призначення та можливості створення віртуального оточення; виконати проектування, розроблення, впровадження програмного продукту для проведення оцінювання рівня сформованості компетентностей майбутніх фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій; визначити подальші напрями використання створеного програмного продукту в навчальному процесі.

3. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

У процесі обґрунтування концептуальних підходів до оцінювання рівня сформованості компетентностей майбутніх фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій взято до уваги концептуальні ідеї, положення, викладені в наукових статтях та інших методичних працях українських вчених (Н. Кононец, В. Лапінського, О. Китайцева, В. Снитюк, Р. Лепи, О. Бородіної та ін.). Також проаналізовано результати досліджень зарубіжних вчених проблем фахової підготовки здобувачів вищої освіти (І. Єреміної, А. Садикової, О. Кириллової та ін.). Основою обґрунтування концептуальних підходів та провідних принципів оцінювання рівня сформованості компетентностей майбутніх фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій стала законодавча база і нормативні документи у сфері професійної освіти.

4. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для досягнення поставленої мети і виконання визначених завдань дослідження, представлення їх результатів використано низку теоретичних загальнонаукових ***методів***: аналіз, синтез – для аналізу наукових праць

https://doi.org/10.32405/2218-7650

вітчизняних і зарубіжних вчених, концептуальних документів у сфері освіти, а також методи абстрагування та узагальнення, які дали змогу виконати проектування, розроблення та впровадження програмного продукту з метою оцінювання рівня сформованості компетентностей майбутніх фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій.

5. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Оцінювання навчальних досягнень студентів є важливим засобом координації та удосконалення процесу підготовки фахівців на різних його етапах. Основними функціями контролю є: стимулювальна, що забезпечує мотивацію студентів до навчання; коригувальна, що реалізується способом подолання недоліків у знаннях студентів; діагностувальна, що вказує на рівень, якість та причини досягнення результатів навчання студентів; навчальна, яка дозволяє у процесі контрольних заходів поглибити здобуті та набути нових знань, умінь та навичок; інформаційна засвідчує щодо ступеня успішності у засвоєнні освітніх стандартів; розвивальна, що сприяє розвитку уваги, запам'ятовування матеріалу, мислення, інтелектуального потенціалу тощо; виховна, що розвиває морально-етичні якості; управлінська, яка забезпечує оптимальну організацію й перебіг навчального процесу. Система оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти включає вхідний, поточний, підсумковий контролі, перевірку здобутих знань студентів та атестацію. Навчально-методичні комплекси дисциплін складаються з низки документів, де, зокрема, у робочих програмах навчальних дисциплін визначаються критерії та процедури оцінювання знань за результатами навчання та виконання індивідуальних завдань, кваліфікаційних робіт.

Загальний порядок оцінювання знань студента, методи розподілу балів, форми та види завдань, критерії оцінювання за кожною навчальною дисципліною доводять до відома студентів на початку навчального семестру. За рівнями контролю розрізняють наступні: кафедральний, інститутський, ректорський та міністерський рівні. Першим рівнем контролю є кафедральний контроль, який, як правило, здійснюється викладачами навчальної дисципліни з метою визначення рівня підготовки здобувачів на різних етапах вивчення певного курсу у вигляді вхідного, поточного, модульного та семестрового підсумкового контролю. Наступі рівні контролю, а саме інститутський, ректорський та міністерський рівні вважають такими, що є орієнтованими на перевірку рівня підготовки здобувачів та рівня якості організації навчального процесу. Зовнішній контроль усіх рівнів, який відрізняється від внутрішнього, кафедрального, здійснюють в окремих групах, вибірково. Цей контроль проводять

https://doi.org/10.32405/2218-7650

письмово, він проводиться через певний проміжок часу після завершення вивчення дисципліни.

Слід зазначити, що компетенцію ми розглядаємо як здатність застосовувати отримані вузько спрямовані знання і вміння на практиці, у повсякденному житті для вирішення тих чи інших практичних і теоретичних проблем. А поняття компетентності включає не тільки когнітивну і операційно-діяльнісну, міжпредметну складові, а й мотиваційну, етичну, соціальну та поведінкову. Воно об'єднує результати навчання (знання і вміння), систему ціннісних орієнтацій, звички тощо. Під інформаційною компетентністю найчастіше розуміють здатність опанувати інформаційні технології, працювати з усіма видами інформації. Під професійною компетентністю розуміють вміння вирішувати інформаційні завдання в професійній галузі, користуючись сучасними інформаційними ресурсами (інструментами і джерелами).

Визначення рівня сформованості компетентностей майбутніх фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій зручно оцінювати засобами сучасних інформаційних технологій. Саме тому для визначення рівня сформованості інформаційної компетентності було виконано проектування, розроблення та впровадження програмного продукту. Спроектовано базу даних інформаційної системи веб-ресурсу, що перевіряє здобутий рівень знань студентів. Розроблений веб-ресурс спроектовано з метою проведення саме внутрішнього контролю. Комплексна контрольна робота – контрольний захід, який здійснюють з метою виявлення рівня здобутих знань студентів з групи навчальних дисциплін гуманітарної, соціально-економічної, природничо-наукової (фундаментальної) чи спеціальної (фахової) підготовки, завдання контрольної роботи охоплюють матеріал, передбачений робочими програмами цієї групи навчальних дисциплін. Розроблений програмний продукт має на меті визначити рівень сформованості компетентностей майбутніх фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій, тому і містить питання, що входять до переліку та змістовного наповнення фахових дисциплін, які вивчають майбутні фахівці у галузі інформаційних технологій. Розроблена система включає ряд модулів, що є складовими елементами повноцінної роботи сайту для тестування. Стисло охарактеризуємо кожен з них: модуль авторизації є обов'язковим етапом перед початком роботи на веб-ресурсі; модуль тестування; модуль додання теоретичного матеріалу. У теорії баз даних, на яку ми спираємось у процесі проектування цього розроблення, відоме поняття сутності бази даних, що є однією із складових розробленого програмного продукту. У процесі реалізації проекту бази даних, сутності трансформуються у таблиці, що містять атрибути, які трансформуються у

https://doi.org/10.32405/2218-7650

поля таблиці. Розглянемо сутності розробленої інформаційної системи детальніше. Так, сутність «Student» містить атрибути:

- ID Student – ідентифікаційний номер студента, має тип int (ціле значення), є первинним ключем, не може бути NULL (незаповненим).
- Name – ім'я та прізвище студента, має тип nvarchar (50) – текстове поле, не може бути NULL.
- StudentLogin – логін студента на ресурсі має тип varchar (15), не може бути NULL.
- StudentPassword – пароль студента, необхідний для проходження авторизації на ресурсі, має тип varchar (20), не може бути NULL.
- Specialty – назва спеціальності, за якою навчається студент, має тип nvarchar (60), не може бути NULL.
- StudyYear– курс навчання студента, має тип int, не може бути NULL

Сутність «Teacher» містить роль викладача навчального закладу, що виконує управління сайтом тестування та має наступні атрибути:

- ID Teacher – порядковий номер викладача, має тип int, є первинним ключем, не може бути NULL
- Name – ім'я та прізвище викладача, має тип nvarchar (50), не може бути NULL.
- TeacherLogin – логін викладача, має тип varchar (15), не може бути NULL.
- TeacherPassword – пароль викладача, необхідний для проходження авторизації на ресурсі, має тип varchar (20), не може бути NULL.
- Specialty – напрям наукової діяльності, за якою працює викладач, має тип nvarchar (128), не може бути NULL.

Сутність «Variant» містить інформацію про номер варіанту та саме завдання тесту відповідно до зазначеного варіанту, має наступні атрибути:

- ID Variant – нумерація даних в базі даних, має тип int, є первинним ключем, не може бути NULL.
- Number – номер варіанту, який відображається для всіх, має тип int, не може бути NULL.
- Description – опис завдань для тестування відповідно до варіанту, має тип nvarchar (MAX), не може бути NULL.

Сутність «StudySubject» містить інформацію про всі навчальні предмети на даному ресурсі, має наступні атрибути:

- ID Subject – порядковий номер навчального предмету, є первинним ключем, має тип int, не може бути NULL.

https://doi.org/10.32405/2218-7650

- Name – назва навчального предмету, має тип nvarchar (50), не може бути NULL.

Сутність «Theory» містить лекційний матеріал з предметів, за якими проходить тестування студентів, має наступні атрибути:

- ID Lection – ідентифікаційний номер лекції, має тип int, є первинним ключем, не може бути NULL.
- ID Teacher – номер викладача, який є автором та додав даний теоретичний матеріал до ресурсу, має тип int, не може бути NULL.
- ID Subject – номер навчальної дисципліни, для якої наданий теоретичний матеріал, має тип int, не може бути NULL.
- Name – заголовок теоретичного матеріалу, має тип nvarchar(60), не може бути NULL.
- Description – опис теоретичного матеріалу, має тип nvarchar(MAX), не може бути NULL.

Сутність «Testing» містить складові усі інших сутностей та результат тестування, має наступні атрибути:

- ID Test – ідентифікайний номер тесту, має тип int, є первинним ключем, не може бути NULL.
- ID Student – номер студента, має тип int, не може бути NULL.
- D Variant – номер варіанту завдань, має тип int, не може бути NULL.
- ID Teacher – номер викладача, який приймав тестування, має тип int, не може бути NULL.
- Date – дата складання тестування, має тип date, не може бути NULL.
- Grade – оцінка, яку отримав студент за тестування, має тип int, не може бути NULL.

Важливим етапом для реалізації програмного продукту є створення бази даних та таблиць. На рис. 1 зображено результати процесу розроблення проекту бази даних, яка реалізована у TestingDb та її таблиць засобами Microsoft SQL Server Management Studio.

https://doi.org/10.32405/2218-7650

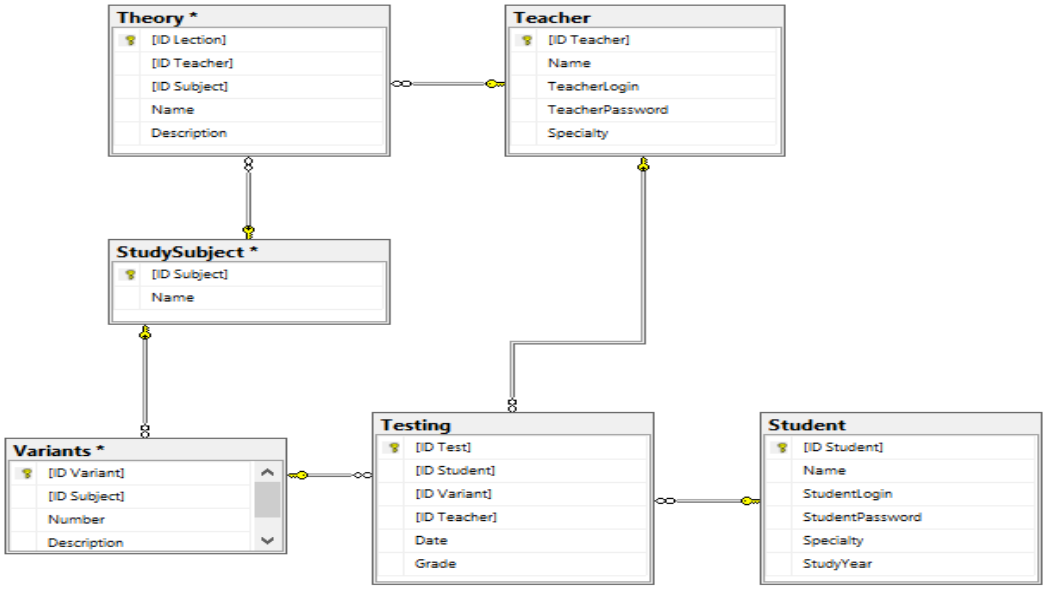

Рис. 1 Діаграма проекту бази даних, реалізована у TestingDb

Розроблена база даних є реляційною, тому було встановлено зв'язки між створеними таблицями, спираючись на попередньо визначені первинні та зовнішні ключові поля таблиць. Аналогічні зв'язки встановлено поміж іншими таблицями бази даних. Для реалізації проекту було також виконано: встановлення зовнішнього ключа ID Teacher для таблиці Testing; встановлення зовнішнього ключа ID Variant для таблиці Testing; встановлення зовнішнього ключа ID Subject для таблиці Theory; встановлення зовнішнього зовнішній ключа ID Teacher для таблиці Theory; встановлення зовнішнього ключа ID Subject для таблиці Variants; створено діаграму даних з усіма таблицями та зв'язками; заповнено таблиці даними (див. рис. 2–7).

	ID Student	Name	StudentLogin	StudentPassw...	Specialty	StudyYear
	1	Іван Петренко	pntu1	poltntupas1	122 Комп'ютер...	3
	2	Анна Воленко	pntu2	pntu2	122 Комп'ютер...	4
	3	Василь Пупенко	pntu3	pntu3	122 Комп'ютер...	3
	4	Євген Упатов	pntu4	pntu4	122 Комп'ютер...	3
	5	Зінаїда Коропч...	pntu5	pntu5	122 Комп'ютер...	2
	6	Геннадій Безву...	pntu6	pntu6	122 Комп'ютер...	4
▶*	NULL	NULL	NULL	NULL	NULL	NULL

Рис. 2 Таблиця Student

https://doi.org/10.32405/2218-7650

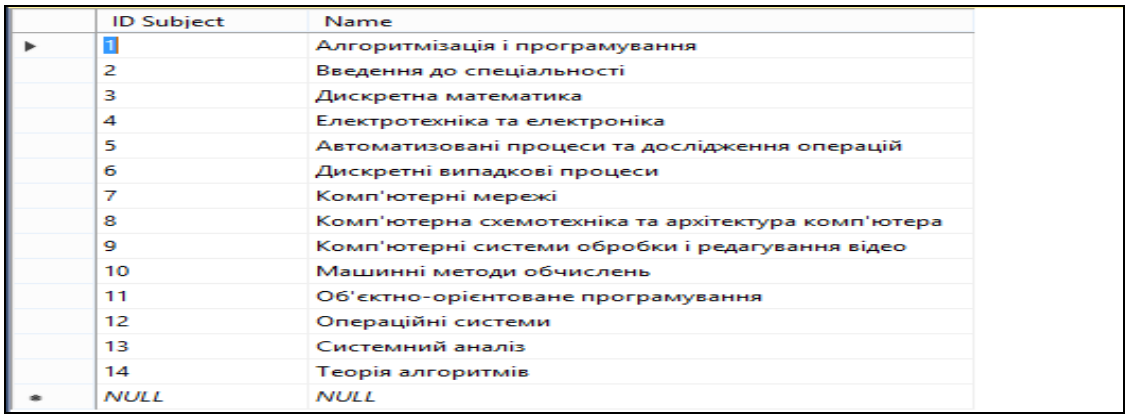

	ID Subject	Name
▶	1	Алгоритмізація і програмування
	2	Введення до спеціальності
	3	Дискретна математика
	4	Електротехніка та електроніка
	5	Автоматизовані процеси та дослідження операцій
	6	Дискретні випадкові процеси
	7	Комп'ютерні мережі
	8	Комп'ютерна схемотехніка та архітектура комп'ютера
	9	Комп'ютерні системи обробки і редагування відео
	10	Машинні методи обчислень
	11	Об'єктно-орієнтоване програмування
	12	Операційні системи
	13	Системний аналіз
	14	Теорія алгоритмів
*	NULL	NULL

Рис. 3 Таблиця StudySubject

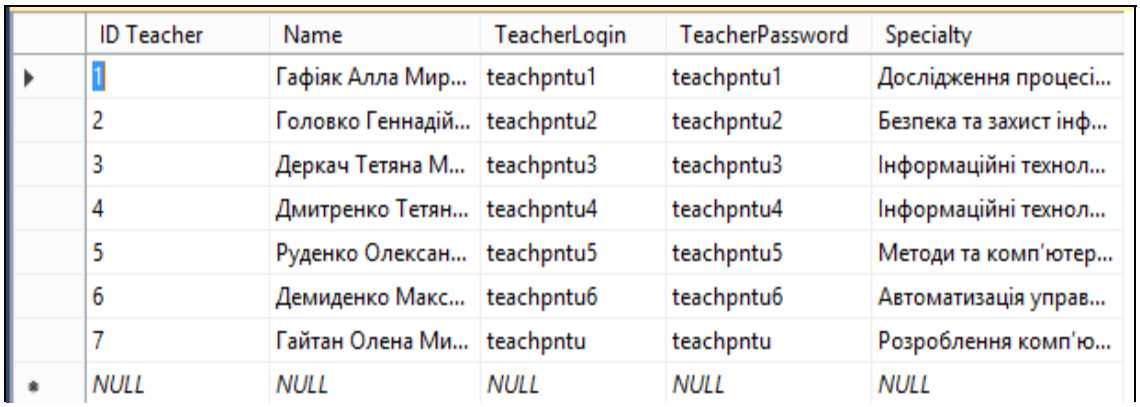

	ID Teacher	Name	TeacherLogin	TeacherPassword	Specialty
▶	1	Гафіяк Алла Мир...	teachpntu1	teachpntu1	Дослідження процесі...
	2	Головко Геннадій...	teachpntu2	teachpntu2	Безпека та захист інф...
	3	Деркач Тетяна М...	teachpntu3	teachpntu3	Інформаційні технол...
	4	Дмитренко Тетян...	teachpntu4	teachpntu4	Інформаційні технол...
	5	Руденко Олексан...	teachpntu5	teachpntu5	Методи та комп'ютер...
	6	Демиденко Макс...	teachpntu6	teachpntu6	Автоматизація управ...
	7	Гайтан Олена Ми...	teachpntu	teachpntu	Розроблення комп'ю...
*	NULL	NULL	NULL	NULL	NULL

Рис. 4 Таблиця Teacher

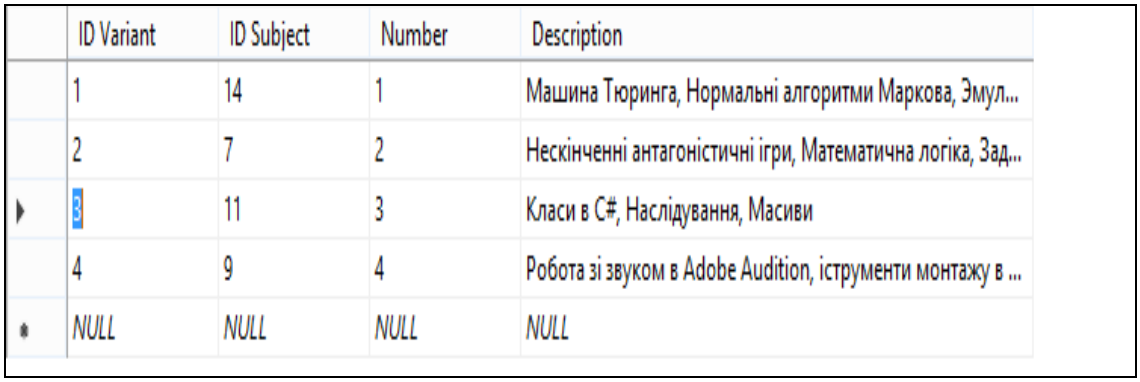

	ID Variant	ID Subject	Number	Description
	1	14	1	Машина Тюринга, Нормальні алгоритми Маркова, Эмул...
	2	7	2	Нескінченні антагоністичні ігри, Математична логіка, Зад...
▶	3	11	3	Класи в C#, Наслідування, Масиви
	4	9	4	Робота зі звуком в Adobe Audition, іструменти монтажу в ...
*	NULL	NULL	NULL	NULL

Рис. 5 Таблиця Variants

https://doi.org/10.32405/2218-7650

	ID Lection	ID Teacher	ID Subject	Name	Description
	1	1	3	Нормальні форми логіки в...	Диз'юнктивна нормаль...
	2	1	3	Логіка першого порядку	Логічне виведення - каж...
	3	2	5	Графіка в C#	Для роботи з графікою ...
	4	3	7	Математичний співпроцес...	Для виконання більш ск...
▶*	NULL	NULL	NULL	NULL	NULL

Рис. 6 Таблиця Theory

	ID Test	ID Student	ID Variant	ID Teacher	Date	Grade
	1	1	1	2	2019-10-20	84
	2	3	2	4	2019-10-22	79
	3	5	1	3	2019-10-24	90
	4	2	3	1	2019-10-25	88
▶*	NULL	NULL	NULL	NULL	NULL	NULL

Рис. 7 Таблиця Testing

База даних спроектована таким чином, що є можливість заміни значення в одній із таблиць за потреби, наприклад, пароль одного із студентів. Також є можливість відображати інформацію за запитом користувача (рис. 8).

У результаті виконання роботи було здійснено концептуальне проектування бази даних інформаційної системи для функціонування ресурсу з тестування знань майбутніх фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій з метою визначення рівня сформованості компетентностей майбутніх фахівців.

Результаты | Сообщения

	Name	Number	Name	Date	Grade
1	Зінаїда Коропчук	1	Деркач Тетяна Миколаївна	2019-10-24	90
2	Анна Воленко	3	Гафіяк Алла Мирославівна	2019-10-25	88
3	Василь Пупенко	2	Дмитренко Тетяна Анатоліївна	2019-10-22	79

Рис. 8 Перелік студентів з результатами перевірки рівня інформаційної компетентності

Результати проведеного дослідження представлено з урахуванням змістовного аналізу компонентів професійної компетентності майбутніх фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій представлені у таблиці.

Таблиця

Порівняння прогнозу та результату обізнаності здобувачів вищої освіти за критеріями професійної компетентності майбутніх фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій

Критерії (компоненти) професійної компетентності майбутніх фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій	Кількість опитаних здобувачів вищої освіти	Обізнаність, результат опитування	Обізнаність, результат опитування (%)	Обізнаність, абсолютна похибка припущення	Обізнаність, відносна похибка припущення (%)
Когнітивний	427	386	90	41	9,6019
Операційно-діяльнісний	427	399	93	28	6,5574
Інформаційний	427	400	94	27	6,3232
Міжпредметний	427	385	90	42	9,8361
Мінімальне значення		400	94	42	9,8361
Максимальне значення		385	90	27	6,3232

6. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Спираючись на визначення компетенції як здатності застосовувати отримані фахові знання і вміння на практиці, для вирішення поставлених завдань, розв'язання практичних і теоретичних проблем, та враховуючи, що майбутні фахівці з інформаційно-комунікаційних технологій володіють навичками праці з сучасними технічними та програмними засобами, було висунуто гіпотезу щодо саме інформаційна компетентність, під якою розуміють здатність опанувати інформаційними технологіями, працювати з усіма видами інформації є досить розвинутою у здобувачів вищої освіти.

У результаті розроблення системи було використано наступні модулі, що відображають аспекти роботи ресурсу: авторизація – на ресурс мають змогу зайти студенти та викладачі увівши логін та пароль. У разі авторизації як студент, ви маєте змогу пройти тестування, тобто, якщо на ресурсі авторизувався викладач, він може додати теоретичний матеріал, а

також бути присутнім на тестуванні; модуль тестування – студент проходить тестування відповідно до отриманого варіанту, після завершення тестування, він отримає результат у вигляді оцінки; модуль додання теоретичного матеріалу – викладач має змогу додати, редагувати або видалити теоретичний матеріал.

Також було виконано наступні завдання: проведене концептуальне проектування бази даних інформаційної системи для функціонування ресурсу з тестування знань студентів; створено базу даних та розроблено її таблиці; здійснено заповнення таблиць даними, а також їх модифікацію; створено схему даних для бази даних; розглянуто основні команди t-sql: додавання первинних та зовнішніх ключів, створення, редагування та видалення бази даних та її таблиць.

Перспективи подальших досліджень полягають у обґрунтуванні докладної методики реалізації запропонованого програмного продукту з метою вдосконалення професійної підготовки майбутніх спеціалістів, з використанням сучасних програмних технічних засобів, а саме програмних розробок щодо оцінювання рівня сформованості компетентностей майбутніх фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій.

7. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

[1] Н. В. Кононец, «Технологія освітнього проекту як педагогічна технологія ресурсно-орієнтованого навчання», *Витоки педагогічної майстерності,* Вип. 14, с. 136–144, 2014.

[2] Н. В. Кононец, *Основи ресурсно-орієнтованого навчання дисциплін комп'ютерного циклу (з досвіду аграрних коледжів)*. Полтава, Україна: ПУЕТ, 2016, 506 с.

[3] І. М. Осмоловська, «Інновації та педагогічна практика», *Народна освіта,* № 6, с. 182–188, 2010.

[4] О. М. Мельник, Л. М. Калініна, В. В. Лапінський, О. М. Китайцев, В. М. Косик, «Інформатизація освіти. Стан та перспективи впровадження», *Директор школи,* № 9, с. 7–16, 2018.

[5] S. P. Alyoshin, E. A. Borodina, A. M. Hafiiak, I. B. Zhabran, A. S. Kikot, «Developing q-orca site backend using various python programming language libraries», *Modern engineering and innovative technologies,* Isssue 7, Part 3; Sergeieva &Co Lußstr, 2018, 76227. Karlsruhe, Germany, P. 48–53.

[6] В. Є. Снитюк, Є. Н. Сіпко, «Про особливості формування цільової функції та обмежень в задачі складання розкладу занять», *Математичні машини і системи,* № 3, с. 67–76, 2014.

[7] Р. Н. Лепа, Ю. Ю. Пищенко, *Информационные технологии в принятии управленческих решений. Экономические проблемы и перспективы стабилизации экономики Украины*. Донецк, Украина, 2010, с. 330–351.

[8] В. Є. Снитюк, Є. Н. Сіпко, «Аспекти формування цільової функції в задачі складання розкладу занять у вищих навчальних закладах на основі суб'єктивних переваг», *Автоматика. Автоматизація. Електротехнічні комплекси і системи,* № 2, с. 98–104, 2013.

ASSESSMENT OF THE LEVEL OF FORMATION OF COMPETENCES OF FUTURE PROFESSIONALS WITH INFORMATION-COMMUNICATION TECHNOLOGIES

Alla Hafiiak,
Ph.D., Associate Professor, Department of Computer and
Information Technologies and Systems
Poltava National Technical University
named after Yuri Kondratyuk.
Poltava, Ukraine.
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0002-7845-0883
kits_seminar@ukr.net

Abstract. The problem of determining the level of formation of professional competence of future specialists in information and communication technologies, which is due to the fact that the level of development of the IT industry in the future and each industry in particular and society as a whole, depends on its level of formation, is investigated. It is proved that the learning outcomes are evaluated by determining the level of formation of competencies of future specialists. The analysis of the means of assessing the level of formation of professional competence of future specialists in information and communication technologies. It is determined that for the implementation of the adaptation mechanism and effective interaction of the future specialist in the conditions of constant informatization of educational processes, there is a need to study, improve and verify the level of competence formation of future specialists. Based on the definition of the essence of professional competence of future information and communication technology specialists, the tasks of verifying their level of formation were specified.

A procedure for monitoring the level of students' knowledge with a subsequent analysis of the quality of education in accordance with the regulatory documents of the university is defined.

The features of assessing the level of formation of competencies of future specialists in information and communication technologies are indicated,

https://doi.org/10.32405/2218-7650

they are focused on checking the level of training of applicants and the level of quality of the organization of the educational process. The features of external control at all levels are investigated. The features of internal control at all levels are considered.
It is indicated that the developed software product contains questions included in the list and content of professional disciplines studying by future specialists in the field of information technology. A substantial description of the developed system, including a number of modules, which are the components of the full-fledged work of the site for testing, is made. The developed modules are listed and each of them is characterized. The components of the developed software product are considered. Diagnostic work has been carried out, features, criteria and indicators have been identified and means have been identified for assessing the levels of formation of this competency.

Keywords: competencies; Information system; specialists; software, institution of higher education, information and communication technology; assessment.

ОЦЕНИВАНИЕ УРОВНЯ СФОРМИРОВАННОСТИ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫМ ТЕХНОЛОГИЯМ

Гафияк Алла Мирославовна,
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры компьютерных и
информационных технологий и систем
Полтавского национального технического
университета имени Юрия Кондратюка.
Полтава, Украина.
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7845-0883
kits_seminar@ukr.net

Аннотация. Исследована проблема определения уровня формирования профессиональной компетентности будущих специалистов по информационно-коммуникационным технологиям, которая обусловлена тем, что уровень ее сформированности зависит от уровня развития ИТ-отрасли в будущем и каждой отрасли в частности и общества в целом. Доказано, что результаты обучения оценивают путем определения уровня сформированности компетенций будущих специалистов. Проведен анализ средств оценивания уровня формирования профессиональной компетентности будущих специалистов по информационно-коммуникационным технологиям.

Определено, что для реализации механизма адаптации и эффективного взаимодействия будущего специалиста в условиях постоянной информатизации образовательных процессов, возникает необходимость изучения, совершенствования и проверки уровня сформированности компетенций будущих специалистов. Определена процедура мониторинга уровня знаний студентов с последующим анализом качества обучения в соответствии с нормативными документами университета. Выполнена классификация контроля знаний студентов по уровням. Указаны особенности оценивания уровня сформированности компетенций будущих специалистов по информационно-коммуникационным технологиям, ориентированы на проверку уровня подготовки соискателей и уровня качества организации учебного процесса. Исследованы особенности внешнего контроля всех уровней. Рассмотрены особенности внутреннего контроля всех уровней. Отмечено, что разработанный программный продукт имеет целью определить уровень сформированности компетенций будущих специалистов по информационно-коммуникационным технологиям. Выполнено содержательное описание разработанной системы, включающей ряд модулей, которые являются составными элементами полноценной работы сайта для тестирования. Перечислены разработанные модули, и охарактеризован каждый из них. Рассмотрены составляющие разработанного программного продукта. Проведено диагностическую работу, выявлены особенности, критерии и показатели и определены средства оценивания уровней сформированности указанной компетентности.

Ключевые слова: компетентности; информационная система; специалисты; программные средства, заведение высшего образования, информационно-коммуникационные технологии; оценивание.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

[1] N. V. Kononets, «Tekhnolohiia osvitnoho proektu yak pedahohichna tekhnolohiia resursno-oriientovanoho navchannia», Vytoky pedahohichnoi maisternosti, Vyp. 14, s. 136–144, 2014.

[2] N. V. Kononets, Osnovy resursno-oriientovanoho navchannia dystsyplin kompiuternoho tsyklu (z dosvidu ahrarnykh koledzhiv). Poltava, Ukraina: PUET, 2016, 506 s.

[3] I. M. Osmolovskaia, «Innovatsii ta pedahohichna praktyka», Narodna osvita, № 6, s. 182–188, 2010.

[4] O. M. Melnyk, L. M. Kalinina, V. V. Lapinskyi, O. M. Kytaitsev, V. M. Kosyk, «Informatyzatsiia osvity. Stan ta perspektyvy vprovadzhennia», Dyrektor shkoly, № 9, s. 7–16, 2018.

[5] S. P. Alyoshin, E. A. Borodina, A. M. Hafiiak, I. B. Zhabran, A. S. Kikot, «Developing q-orca site backend using various python programming language libraries», Modern engineering and innovative technologies, Isssue 7, Part 3; Sergeieva &Co Lußstr, 2018, 76227. Karlsruhe, Germany, P. 48–53.

[6] V. Ye. Snytiuk, Ye. N. Sipko, «Pro osoblyvosti formuvannia tsilovoi funktsii ta obmezhen v zadachi skladannia rozkladu zaniat», Matematychni mashyny i systemy, № 3, s. 67–76, 2014.

[7] R. N. Lepa, YU. YU. Pishchenko, Informacionnye tekhnologii v prinyatii upravlencheskih reshenij. Ekonomicheskie problemy i perspektivy stabilizacii ekonomiki Ukrainy. Doneck, Ukraina, 2010, s. 330–351.

[8] V. Ye. Snytiuk, Ye. N. Sipko, «Aspekty formuvannia tsilovoi funktsii v zadachi skladannia rozkladu zaniat u vyshchykh navchalnykh zakladakh na osnovi subiektyvnykh perevah», Avtomatyka. Avtomatyzatsiia. Elektrotekhnichni kompleksy i systemy, № 2, s. 98–104, 2013.

DOI https://doi.org/10.32405/2218-7650-40-56
УДК 377-051-047.22

Гриженко Віктор Васильович,
заступник директора з методичної роботи
Навчально-методичного центру
професійно-технічної освіти у Полтавській області.
Полтава, Україна.
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0001-9950-8506
Науковий керівник М. В. Гриньова, д-р пед. наук, проф.
shov2017@ukr.net

ПРИНЦИПИ РОЗВИТКУ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ВИКЛАДАЧІВ ЗАГАЛЬНОТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ В УМОВАХ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ

Анотація. У статті наголошенно на важливості розвитку фахових компетентностей викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Здійснено аналіз праць з досліджуваної теми. З'ясовано сутність структурних компонентів фахових компетентностей викладачів загально-технічних дисциплін закладів професійної (професійно-технічної) освіти (мотиваційно-ціннісний, інтелектуально-педагогічний, емоційно-вольовий та діяльнісно-операційний). Встановлено, що готовність викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти до розвитку фахових компетентностей – це усвідомлений стан особистості, який забезпечує особистісну й професійну самореалізацію під час вирішення професійних завдань на основі використання індивідуально-психологічних особливостей та інтелектуально-творчого потенціалу в процесі фахової педагогічної діяльності. Доведено, що принципи розвитку фахових компетентностей викладачів загально-технічних дисциплін закладів професійної (професійно-технічної) освіти в умовах методичної роботи залежать від особливостей структурних компонентів досліджуваного феномену. Встановлено базові раціональні положення застосування педагогічних принципів для розвитку фахових компетентностей викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти в умовах методичної роботи. Основними принципами розвитку фахових компетентностей викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти в умовах методичної роботи визначено принцип неперервності, науковості, цілісності педагогічного процесу, спільної творчої діяльності всіх учасників освітнього процесу, життєтворчості, інноваційності та принцип мотивації. Обґрунтовано ефективність

https://doi.org/10.32405/2218-7650

дотримання означених принципів методик розвитку фахових компетентностей викладачів загально-технічних дисциплін закладів професійної (професійно-технічної) освіти відповідно до структурних компонентів досліджуваного феномену.

Ключові слова: принцип; професійна (професійно-технічна) освіта; розвиток; фахові компетентності; викладач; методична робота.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Сучасні умови професійної (професійно-технічної) освіти спонукають викладача до самовдосконалення і саморозвитку професійних та фахових компетентностей. Це приводить до необхідності вдосконалення методології педагогічного процесу, розвитку навичок самостійного мислення, великої конструктивності у викладанні предметів. Викладач має чітко визначити проблему, аргументувати власні судження точними визначеннями, опанувати не лише достатній рівень знань, а й бути тонким психологом і мати розвинену інтуїцію.

Основою фахових компетентностей викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти вміння оперувати знаннями, уміннями і навичками, що дозволить викладачам одержати особистий результат творчої діяльності на основі культури сприйняття. Сучасні освітні технології вимагають розвитку компетентностей і постійного самовдосконалення викладача, професійне становлення якого відбувається в органічному взаємозв'язку з особистісним розвитком. У педагогічній діяльності викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти фокусуються знання і навички з предмета, володіння методикою викладання предмета, здатність впливати на духовний світ своїх учнів, повага до них, значущі особистісні якості, високий рівень комплексу компететностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження професійної компетентності та її структури відображаються у працях А. Маркової, К. Шапошникова та ін. Питання фахової компететнтості та її роль у професійній діяльності викладачів професійної школи досліджено у працях Л. Щербатюк, Б. Шевель, Ю. Зіньковського, Л. Волошко та ін. Питання ефективності методичної роботи в навчальних закладах знайшли своє відображення в дослідженнях Ю. Бабанського, В. Беспалька, В. Гуменюк, А. Єрмоли, І. Жерносека, В. Лізинського, В. Павленка, О. Половенко, М. Поташника, Б. Тевліна. Дослідження, спрямовані на визначення вимог до системи методичної роботи, представлені у працях Н. Василенко, В. Крижка, Є. Павлютенкова, А. Цимбалару. Однак, існує незначна кількість напрацювань з проблеми розвитку фахових компетентностей викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті полягає в теоретичному аналізі й визначенні основних принципів розвитку фахових компетентностей викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти в умовах методичної роботи; з'ясуванні специфіки відбору принципів залежно від структурних компонентів фахових компетентностей викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі ***завдання***:

- З'ясувати сутність структурних компонентів фахових компетентностей викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти.
- Визначити основні принципи розвитку фахових компетентностей викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти в умовах методичної роботи.
- Обґрунтувати ефективність дії означених принципів розвитку фахових компетентностей викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти в умовах методичної роботи відповідно до структурних компонентів досліджуваного феномену.

3. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Компетентність характеризує людину як суб'єкта спеціалізованої діяльності в системі суспільної праці та передбачає: 1) глибоке розуміння сутності виконуваних завдань і проблем; 2) добре знання досвіду, що є в даній області, успішне оволодіння його кращими досягненнями; 3) уміння обирати засоби та способи дії, адекватні конкретним обставинам місця та часу; 4) почуття відповідальності за досягнуті результати; 5) здатність навчатися на помилках та вносити корективи в процес досягнення цілей [1].

Н. Ничкало визначає реалізацію компетентнісного підходу у навчанні, як основи формування та розвитку компетенцій професійного фахівця, саме у підсумкових результатах його діяльності, що забезпечуються здатністю виконання практичних завдань, при використанні знань, отриманих під час навчання, формуванні навичок і вмінь професійної діяльності [2].

4. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

У процесі дослідження використано комплекс загальнонаукових та конкретно-наукових методів: аналіз наукової літератури, синтез, абстрагування, порівняння та узагальнення досліджуваного феномену; термінологічний аналіз педагогічної, науково-методичної літератури для порівняння різноманітних поглядів на досліджувану проблему. Застосування

https://doi.org/10.32405/2218-7650

комплексу зазначених методів уможливлює з'ясування принципів розвитку фахових компетентностей викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти в умовах методичної роботи та їх взаємозв'язку зі структурними елементами фахових компетентностей викладачів загально-технічних дисциплін закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

5. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Проблема побудови механізму формування та розвитку фахових компетентностей викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти обумовлена низкою особливостей, які передбачають не лише реалізацію викладача як педагога із конкретного предмету, а й реалізацію його як професіонала своєї справи, рівень професійності якого залежить від саморозвитку. Значною мірою основу такого стану забезпечують зв'язки між професійними настановами і переконаннями, між інтелектуальними та емоційно-вольовими процесами та явищами у структурі фахових компетентостей. Органічна взаємодія між фаховими знаннями і педагогічною спрямованістю їх передачі учням визначається здатністю до вдосконалення фахових компетентностей. На нашу думку, готовність викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти до саморозвитку фахових компетентностей – це усвідомлений стан особистості, який забезпечує особистісну й професійну самореалізацію під час вирішення професійних завдань на основі використання індивідуально-психологічних особливостей та інтелектуально-творчого потенціалу в процесі фахової педагогічної діяльності.

У наукових педагогічних дослідженнях кожен досліджуваний феномен має свою структуру, яка вирізняє досліджуване явище від інших об'єктів. Кожен структурний компонент містить свої критерії і показники, які визначають інтегральні властивості досліджуваного феномену.

Переконані, що усвідомлений вибір принципів організації розвитку фахових компетентностей викладачів загальнотехнічних дисциплін закладів професійної (професійно-технічної) освіти в системі методичної роботи обумовлюється показниками розвитку таких компетентностей у викладача. Тому вважаємо, що у процесі обрання принципів розвитку фахових компетентностей викладачів загально-технічних дисциплін закладів професійної (професійно-технічної) освіти в системі методичної роботи варто максимально повно урахувати сутність фахових компетентностей викладачів загально-технічних дисциплін і особливості їх структури.

У нашому дослідженні фахові компетентності викладача загальнотехнічних дисциплін – це цілісна інтегративна характеристика особистості викладача, яка передбачає глибокі знання, кваліфікацію і

https://doi.org/10.32405/2218-7650

досвід реалізації фахового потенціалу і характеризує його готовність і здатність до різних видів педагогічної діяльності.

Формування нашого бачення кола фахових компетеностей, якими має володіти сучасний викладач загально-технічних дисциплін у закладі професійної (професійно-технічної) освіти, відбувається з урахуванням таких позицій: фахові компетеності проявляються у готовності і здатності до успішного здійснення професійної діяльності; є переліком умов до фахівця у конкретній сфері; визначають важливі компоненти діяльності й усвідомлення її соціальної значущості.

У процесі структурування та конкретизації змісту кожного компоненту досліджуваного феномену ми дотримуємося принципів, які пропонує В. Ягупов [3]:

- наявності загального та специфічного в понятєво-категоріальному апараті системи наукових знань у професійній підготовці, їх фахової діяльності та компетентності;
- системності, багатогранності, комплексності та інтегральності їх фахової компетентності;
- гнучкості, динамічності та оперативності основних проявів, характеристик і провідних рис фахових компетентностей;
- практичності та адаптивності компетентностей до конкретних умов фахової діяльності;
- рефлексивності та зумовленості основних проявів і провідних рис компетентностей індивідуально-психічними якостями та рисами особистості конкретного викладача загально-технічних дисциплін.

Враховуючи погляди учених на структуру фахових компетентностей, а також їхню роль у здійсненні педагогічної діяльності, пропонуємо власне бачення структури фахових компетентностей викладачів загально-технічних дисциплін, складовими компонентами якої є мотиваційно-ціннісний, інтелектуально-педагогічний, емоційно-вольовий та діяльнісно-операційний.

Мотиваційно-ціннісний компонент представлений комплексом ціннісних орієнтацій, мотивів і морально-вольових якостей особистості, необхідних у процесі освітньої діяльності. Тут особливу роль відіграють мотиви і цінності. Мотиваційно-ціннісний компонент характеризується ціннісними орієнтаціями особистості на розв’язання професійно-технологічних завдань, усвідомлення власних цінностей, прагнення до самоосвіти та саморозвитку, спрямованість на продуктивну перетворювальну діяльність тощо.

Інтелектуально-педагогічний компонент дає можливість викладачу глибше зрозуміти педагогічну дійсність, осмислити найістотніші зв’язки й відносини у педагогічній взаємодії. Процеси засвоєння, перетворення й

https://doi.org/10.32405/2218-7650

використання професійних знань опосередковуються особистістю викладача, його ставленням до власної діяльності. Знання стають професійними тоді, коли вони трансформуються та вибудовуються в систему для практичного розв'язання педагогічних завдань, коли їх отримання й набуття вмотивовані індивідуально-особистісними потребами.

Психолого-регуляційний компонент визначає морально-етичні та індивідуально-психологічні риси викладача. Серед морально-етичних якостей визначальними є гуманізм, чесність і порядність у взаєминах з людьми; високий рівень загальної і психологічної культури; повага до професіоналізму і наукової спадщини інших; акуратність і охайність, дисциплінованість і вимогливість, скромність і сумлінність, доброта і принциповість, особиста привабливість, тактовність і толерантність, обов'язковість і вміння тримати слово.

Діяльнісно-операційний компонент розглядається нами як технологічний блок, що містить сукупність педагогічних умінь і навичок, необхідних для практичного вирішення навчальних і виховних задач: проектування цілей навчання й прогнозування шляхів професійного становлення майбутнього фахівця; конструювання методичних підходів і здатність передбачати можливі результати; організаторські та комунікативні здібності; духовно-виховний вплив на учнівський колектив й особистість учня; уміле використання технічних засобів навчання (ТЗН), у тому числі комп'ютерних, на заняттях різного типу; здатність віднаходити інформацію в різних джерелах.

Вищенаведені короткі характеристики компонентів фахових компетентностей викладачів загально-технічних дисциплін закладів професійної (професійно-технічної) освіти дозволяють зорієнтуватися у принципах, які регламентують вимоги до організації методичної роботи з метою розвитку фахових компетентностей. На основі принципів можна поєднати напрацювання науки, спрямувавши їх на забезпечення мети освітньої професійної діяльності.

Принципи – це основоположні ідеї, вихідні положення, які визначають зміст, форми й методи навчальної роботи відповідно до мети та закономірностей процесу навчання. Принципи виконують регулятивну функцію з погляду моделювання дидактичних теорій і способу регуляції практики навчання. На них ґрунтуються підходи до навчання усіх дисциплін, визначаючи певною мірою їх зміст, засоби й прийоми навчальної роботи [4].

Як вважає І. Кобиляцький, принцип – це сформульована у стислому вигляді дидактична вимога, зумовлена відповідною закономірною особливістю [5].

https://doi.org/10.32405/2218-7650

На наш погляд, у процесі обрання принципів розвитку фахових компетентностей варто враховувати те, що вони мають орієнтуватися на такі показники фахових компетентностей викладачів загально-технічних дисциплін, як: розуміння значення та змісту мети професійно-педагогічної діяльності, усвідомлення потреби та бажання до розвитку фахових компетентностей, позитивну спрямованість до самовираження і самореалізації у професійно-педагогічній діяльності, мотивація досягнення успіху у педагогічній діяльності, наявність чіткої системи фахових знань в галузі відповідних дисциплін, наявність системи знань із суміжних дисциплін, культура організації та здійснення професійно-педагогічної діяльності, володіння організаційно-методичними формами, методами, засобами взаємодії із суб'єктами освітньої діяльності, усвідомлення своїх позитивних якостей і недоліків, від яких залежить ефективність педагогічної діяльності, рефлексія і саморегуляція мислення і власної педагогічної діяльності, розуміння психологічних основ здійснення комунікативної взаємодії з учасниками освітнього процесу, система умінь з вирішення різноманітних видів професійних завдань, володіння уміннями педагогічної техніки, здійснення науково-дослідної діяльності, здатність ефективно застосовувати синтез методико-педагогічних і технічних знань з метою формування в учнів цілісної картини світу у процесі викладання загально-технічних дисциплін.

Враховуючи зазначені показники, вважаємо, що доцільно встановити базові раціональні положення застосування педагогічних принципів для розвитку фахових компетентностей викладачів загально-технічних дисциплін закладів професійної (професійно-технічної) освіти в умовах методичної роботи, які доцільно використати у власному дослідженні:

1. Відбір принципів обумовлений як загальними вимогами до організації освітнього процесу у професійній (професійно-технічній) освіті, так і вимогами педагогічної діяльності викладачів загально-технічних дисциплін.
2. Усі принципи перебувають у логічному взаємозв'язку, співпідпорядкованості та становлять цілісну систему.
3. Означені педагогічні принципи підпорядковуються структурним компонентам фахових компетентностей: мотиваційно-ціннісному, інтелектуально-педагогічному, емоційно-вольовому та діяльнісно-операційному.
4. З огляду на практичність застосування принципів їхню можливу множинність доцільно звести до необхідного та достатнього мінімуму.

Функціонуючи разом, система педагогічних принципів має забезпечити нову якість діяльності, що позначається на кінцевому результаті – розвитку фахових компетентностей.

https://doi.org/10.32405/2218-7650

Сучасний викладач загально-технічних дисциплін, у якій би галузі не працював, має бути динамічним, мобільним, здатним безперервно підвищувати власну кваліфікацію, творчо мислити й самостійно вирішувати принципово нові завдання, адаптуватися до умов, що швидко змінюються. Педагогічна діяльність викладача загально-технічних дисциплін передбачає не виконання інженерних розрахунків, а застосування технічних завдань у процесі навчання для розвитку технологічних, проектно-конструкторських умінь і навичок учнів, творчого мислення, розвитку інтересу до техніки, підготовки до здійснення проектної діяльності. Необхідно мати здатність адаптувати матеріал до різних рівнів, визначати та складати технічні й проектні завдання тощо. Тому одним з важливих чинників у діяльності викладача загально-технічних дисциплін (на відміну від інженера) є фахові компетентності, тобто формування умінь майбутнього фахівця здійснювати освітній процес на заняттях. Важливо також врахувати, що між загально-технічними дисциплінами існують міжпредметні зв'язки які визначають інтегрованість дисциплін. Ефективність інтегрованих дисциплінарних курсів у підготовці фахівців залежить від системності й цілісності міжпредметних зв'язків, від вдалого поєднання знань як у вертикальній (вивчення дисциплін шкільного циклу і сполучних із ними – спеціальних дисциплін), так і в горизонтальній (взаємозалежність знань із різних дисциплін у межах спеціальної фахової підготовки) площині.

У нашому дослідженні розвитку фахових компетентностей викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти принципами, що ґрунтуються на базових раціональних положеннях щодо об'єкту дослідження є такі принципи: неперервність, науковість, цілісність педагогічного процесу, спільна творча діяльність всіх учасників освітнього процесу, життєтворчість, інноваційність, мотивація. Розглянемо їх детальніше.

Сутність *принципу неперервності* полягає у постійному розвитку людини як суб'єкта діяльності впродовж усього життя. Згідно принципу неперервності розвиток фахових компетентостей має орієнтуватися на постійний всебічний розвиток особистості, постійне збагачення творчого потенціалу. Нам важлива думка В. Олійника, який стверджує, що переважна більшість означень неперервної освіти базується на тезі, яка визначає неперервну освіту як цілеспрямований, послідовний процес, який супроводжує все людське життя. Крім того, ці визначення у центрі уваги називають проблему всебічного розвитку особистості [6]. Неперервне підвищення кваліфікації і набуття нових знань, умінь і навичок викладачами загально-технічних дисциплін є складовою частиною всієї освітньої системи і спрямоване на розвиток особистісного

https://doi.org/10.32405/2218-7650

потенціалу педагога, формування його готовності до збагачення інтелектуального і духовного потенціалу суспільства. Забезпечення неперервності освіти у професійному розвитку викладача вимагає від системи управління урахування таких напрямів: створення в межах навчального закладу системи контролю за якістю науково-педагогічної діяльності; науково-методичне забезпечення системи розвитку професіоналізму педагога; надання кожному викладачеві ширших можливостей для вдосконалення й поглиблення своєї індивідуальної професійної підготовки. У міжкурсовий період неперервність навчання може відбуватися завдяки застосуванню систем дистанційного, мобільного та змішаного навчання; участі у різних формах методичної роботи, зокрема, у виставкових заходах, майстер-класах, семінарах, конференціях; засобами електронного зв'язку, методом неформальної освіти та самоосвіти; накопичення власних змін і перехід на якісно вищий рівень з урахуванням здобутого досвіду, що дозволяє ініціювати себе внутрішнім складником саморозвитку і переходу на наступний щабель свого вдосконалення.

Принцип науковості є провідним орієнтиром у процесі синхронізації змісту освіти з рівнем розвитку науки і техніки, досвідом, накопиченим світовою цивілізацією. Маючи безпосередній вплив до змісту освіти, він виявляється, насамперед, під час розроблення навчальних планів, програм і плануючої документації у системі методичної роботи. Крім того, реалізація принципу науковості передбачає виконання організаційної функції викладачем, що ґрунтується на наукових засадах педагогічної теорії і практики: цілепокладання, планування педагогічної діяльності, організація навчальної роботи на уроці, координація дій суб'єктів діяльності, раціональним вибором способів вирішення проблем; коригування, аналіз роботи та результатів власної діяльності. Реалізації принципу науковості сприяють пошукові методи розвитку фахових компетентностей викладачів загально-технічних дисциплін. В умовах методичної роботи закладів професійної (професійно-технічної) освіти використовуються проблемні бесіди, розв'язуються спірні ситуації, пошукові вправи. Бесіди і розв'язання спірних ситуацій доречно проводити на засіданнях методичних комісій за напрямами підготовки, оскільки у процесі спілкування з колегами передбачається узагальнення, систематизація і конкретизація накопиченого досвіду на наукових засадах.

Принцип цілісності педагогічного процесу означає методологічну акцентуацію на морфологічну та функціональну відмежованість системи, яка характеризується глибокою внутрішньою інтеграцією; передбачає виокремлення сторін, елементів, відносин, яке можна робити тільки

https://doi.org/10.32405/2218-7650

умовно, тимчасово, постійно співвідносячи одержувані результати з перебігом усього педагогічного процесу. Реалізація принципу здійснюється в двох основних площинах: у пошуку специфічних механізмів і зв'язків цілісності та у визначенні найсуттєвіших і характерних форм взаємодії цілісного об'єкта з середовищем, а також пошуку засобів, що забезпечують ефективність і результативність у досягненні мети.

Принцип спільної творчої діяльності учасників освітнього процесу та їх взаємодії передбачає насичення освітніх засобів творчим змістом, використанням норм, співвіднесення навчальної діяльності з педагогічними цінностями і завданнями, створення нових артефактів. Спільна творча діяльність має сприяти процесам соціалізації, самореалізації, самоактуалізації викладачів. Будь-яка творчість починається з постановки проблеми, що потребує вирішення. Логіка виникнення завдання може бути цілком усвідомлюваною, але іноді власне виявлення проблеми є справжнім відкриттям і залежить від ступеня обдарованості першовідкривача. Творча діяльність передбачає не лише відкриття і затвердження нового, а й подолання існуючих раніше норм. Потреба в істині і потреба в добрі є найголовнішими мотиваційними джерелами діяльності свідомості і, відповідно, творчості [7].

Джерелами розвитку творчого потенціалу викладачів загально-технічних дисциплін є педагогічно-професійний і соціальний досвід. Лише ерудований педагог з творчим потенціалом, здатен віднайти нові шляхи та оригінальні способи вирішення професійних завдань завдяки глибокому аналізу ситуацій, що виникають та усвідомлення суті проблеми.

Принцип спільної творчої діяльності всіх учасників освітнього процесу виявляється в самостійній і свідомій побудові людиною власної життєвої стратегії на основі набутих знань, досвіду, переконань і цінностей та врахування об'єктивного співвідношенні власних прагнень і можливостей, зокрема у визначенні необхідності розвитку фахових компетентностей які дозволять самореалізуватися й досягти визначених життєвих орієнтирів. На думку Л. Вознюк, життєтворчість виникає у процесі поєднання ціннісних орієнтацій особистості та актуальної сфери її інтелектуальної й практичної діяльності [8]. Тобто, аксіологічний зміст розвитку фахових компетентностей може бути реалізований лише за умови організації викладачем власної активної діяльності, що передбачає використання відповідного технолого-методичного арсеналу, зокрема технологій проективного життєздійснення, акмеологічних технологій, технологій створення ситуації успіху та методу проектів.

Реалізація принципу спільної творчої діяльності всіх учасників освітнього процесу призведе до позитивних змін у процесі розвитку

https://doi.org/10.32405/2218-7650

фахових копметететностей викладачів загально-технічних дисциплін як от, усвідомлення себе творцем у педагогічному процесі; усвідомлення суті, значення та завдань власної педагогічної діяльності, її мети; сприйняття вихованця як особистості в педагогічному процесі; усвідомлення власної творчої індивідуальності.

Принцип комплексного підходу передбачає інтеграцію освітньої (фахової за спрямуванням дисциплін та педагогічної) та методичної діяльності викладачів з метою всебічної педагогічної діяльності. Усебічний підхід до явищ та об'єктів, можливість розглянути їх під різними кутами зору сприяє глибшому розумінню та засвоєнню знань, умінь та навичок. Реалізація такого підходу вимагає від викладача загально-технічних дисциплін панування високим рівнем готовності до виконання інтегративної педагогічної діяльності. В умовах інтеграції змісту фахової підготовки і методичної діяльності особливого значення набуває процес інтегрування можливостей навчальних дисциплін у поєднанні із практично-орієнтованим навчальним матеріалом, а також набутим досвідом викладачів. Інтеграція фахової, педагогічної та методичної діяльності викладачів загально-технічних дисциплін передбачає варіативність знань та умінь викладача, завдяки яким під час організації освітнього процесу можна враховувати їх реальний рівень педагогічних здібностей, інтелектуальних можливостей та пізнавальних інтересів.

Принцип інноваційності передбачає орієнтацію на інноваційну активність, готовність до самоосвіти, високу дослідницьку культуру. Інноваційність полягає в осучасненні педагогічного процесу, внесенні новоутворень до традиційної системи, що передбачає найвищий рівень творчості викладача. Це знання про нововведення у професійній (професійно-технічній) освіті, закономірності, принципи та умови ефективності перебігу інноваційних педагогічних процесів, сутність, структуру та особливості інноваційної педагогічної діяльності, етапи, способи і форми її здійснення, специфіку сучасних педагогічних технологій, методику вивчення передового педагогічного досвіду тощо. Відповідно до цього, І. Дичківська детально схарактеризувала закономірності педагогічної інноватики, що пояснюють об'єктивно діючі чинники інноваційного процесу в освіті, серед яких дослідником виокремлено закони незворотної дестабілізації педагогічного інноваційного середовища, фінальної реалізації інноваційного процесу, стереотипізації педагогічних інновацій, циклічного повторення, зворотності педагогічних інновацій [9].

Інноваційна педагогічна діяльність – цілеспрямована педагогічна діяльність, зорієнтована на зміну і розвиток педагогічної теорії і практики,

https://doi.org/10.32405/2218-7650

на розвиток інноваційної особистості. Розуміння суті і визначення умов ефективності інноваційної діяльності в освіті та сукупності вирішуваних при цьому проблем підтверджує думку про те, що інноваційна педагогічна діяльність є поняттям інтегральним, а її визначальними складовими є інноваційна особистість педагогічних працівників, інноваційно-культурний універсум, інноваційно-професійна компетентність, культура творчості та інноваційної педагогічної діяльності, культура сприйняття нового [10].

Принцип інноваційності забезпечує право викладача загально-технічних дисциплін на творчу діяльність, особисту ініціативу та свободу саморозвитку. Інноваційність варто розглядати як спрямованість методичної роботи на відкритість до змін, демократичність, домінування ситуації вибору.

Принцип мотивації. Мотивація є стрижнем, навколо якого вибудовуються основні якості викладача, оскільки від того, чим мотивує викладач свою готовність до інноваційної професійної діяльності, залежить характер його участі в інноваційних процесах, досягнення результатів у навчанні й вихованні учнів. Діяльність викладача обумовлюється різними мотивами, які з часом можуть змінюватися (самоствердження, престиж, підвищення ефективності освітнього процесу тощо). Мотивація регулює три функції щодо діяльності: спонукальну, тобто надання діяльності рухового імпульсу чи мотиву для того, щоб особистість розпочала діяльність; сенсотворчу, тобто надання діяльності глибокої особистісної значущості; організаційну – таку, що опирається на цілепокладання, коли усвідомлені мотиви перетворюються на мотиви-цілі [11]. Виходячи з того, що рівень розвитку фахових компетентностей у кожного з викладачів різний, а мотивація до їх розвитку та збагачення відбувається у кожному конкретному випадку за власною неповторною траєкторією, важливо знати основні чинники, що зумовлюють її формування. Серед них слід назвати:

1. Професійні та особистісні потреби, бажання, що зумовлені ціннісними пріоритетами – прагненням до професійного саморозвитку, підвищення свого фахового рівня тощо.
2. Різні види можливостей – розумові, фізичні, матеріальні.
3. Відкритість до змін та надбаний потенціал до самовдосконалення.

6. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

В методичній роботі закладів професійної (професійно-технічної) освіти охарактеризовані принципи реалізуються в тісній взаємодії,

https://doi.org/10.32405/2218-7650

взаємозумовлюючи і продукуючи одне одного, тобто, всі використовуються як єдине ціле. Комплексне врахування цих та інших принципів створює умови для розуміння сутності процесу розвитку фахових компетентностей викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Перелік принципів, зазначених у дослідженні, відповідає особливостям структурних компонентів фахових компетентностей викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти. У педагогіці, важливою характеристикою загально-дидактичних принципів є їх технологізація, що сприяє послідовності й етапності освітнього процесу. Проаналізовані принципи посідають чільне місце в системі методичної роботи закладів професійної (професійно-технічної) освіти, оскільки сприяють розробленню оптимальної системи інноваційних прийомів, засобів, методів і форм організації, реалізації та вдосконалення фахової і професійної підготовки викладачів.

Перспективи подальших досліджень. Логічним продовженням дослідження теми розвитку фахових компетентностей викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти в умовах методичної роботи вважаємо визначення та обґрунтування наукових підходів до означеної проблеми.

7. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

[1] Н. Ничкало, *Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика.* Хмельницький, Україна: ТУП, 2002.

[2] Н. Ничкало, *Розвиток професійної освіти в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів.* Київ, Україна: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014.

[3] В. Ягупов, «Зміст і структура фахової компетентності операторів радіолокаційних станцій контрбатарейної боротьби», *Військова освіта,* № 2, с. 289–302, 2016.

[4] А. Кузьмінський, *Педагогіка у запитаннях і відповідях.* Київ, Україна: Знання, 2006.

[5] І. І. Кобиляцький, *Методи навчально-виховної роботи у вищій школі*. Львів, Україна: Вид-во Львів. ун-ту, 1970.

[6] В. Олійник, *Наукові основи управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти.* Київ, Україна: Міленіум, 2003.

[7] В. Масич, «Роль творчості у професійній діяльності майбутнього інженера-педагога», *Педагогіка та психологія: зб. наук. праць,* № 56, с. 248–256, 2017.

[8] Л. Вознюк, «Концептуальні засади шкіл життєтворчості», *Українська наукова школа психології і педагогіки життєтворчості: досягнення та орієнтири для XXI ст.: ювілейний наук.-метод. зб.*, с. 147–151, 2013.
[9] І. Дичківська, *Інноваційні педагогічні технології.* Київ, Україна: Академвидав, 2004.
[10] О. Ігнатович, «Психологічна структура динаміки інноваційної діяльності педагогічних працівників», *Педагогічний процес: теорія і практика: зб. наук. праць,* Вип. 2, 2007.
[11] С. Занюк, *Психологія мотивації.* Київ, Україна: Либідь, 2002.

PRINCIPLES OF DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCES OF TEACHERS OF GENERAL TECHNICAL DISCIPLINES OF THE PROFESSIONAL (PROFESSIONAL-TECHNICAL) EDUCATION INSTITUTIONS IN THE CONDITIONS OF METHODICAL WORK

Victor Hryzhenko,
Deputy director of methodical work
Training Center vocational education
in the Poltava region.
Poltava, Ukraine
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0001-9950-8506
Scientific adviser M. Grinova Doctor of Pedagogical Sciences, prof.
shov2017@ukr.net

Abstract. The article emphasizes the importance of developing the professional competences of teachers of institutions of vocational (vocational-technical) education. Recent work on the topic is analyzed. The essence of structural components of professional competences of teachers of general technical disciplines of vocational (vocational-technical) education institutions (motivational-value, intellectual-pedagogical, emotional-volitional and activity-operational) is revealed. It is established that the readiness of teachers of institutions of professional (vocational-technical) education for the development of professional competences is a conscious state of personality, which provides personal and professional self-realization in solving professional problems based on the use of individual psychological features and intellectual and creative potential in the process of pedagogical activities. It is proved that the principles of professional competence development of teachers of general technical disciplines of vocational (vocational-technical) education in the conditions of methodical work depend on the peculiarities of structural components of the phenomenon under study. The basic rational provisions of application of pedagogical principles for the development of

professional competences of teachers of institutions of professional (vocational-technical) education in the conditions of methodical work are established. The basic principles of development of professional competences of teachers of general technical disciplines of institutions of professional (vocational-technical) education in terms of methodological work determined the principle of continuity, the principle of scientific, the principle of integrity of the pedagogical process, the principle of joint creative activity of all participants of the educational process, the principle of creativity, the principle of innovation.
The effectiveness of the action of the specified principles of professional competencies of teachers of general technical disciplines of vocational (vocational-technical) education in the conditions of methodical work in accordance with the structural components of the phenomenon under study is substantiated.

Keywords: principle; professional (vocational-technical) education; development; professional competences; teacher; methodical work.

ПРИНЦИПЫ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ОБЩЕТЕХНИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН ЗАВЕДЕНИЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО (ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОГО) ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ МЕТОДИЧЕСКОЙ РАБОТЫ

Гриженко Виктор Васильевич,
заместитель директора по методической работе
Учебно-методического центра
профессионально-технического образования
в Полтавской области.
Полтава, Украина.
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0001-9950-8506
Научный руководитель М. В. Гринева, д-р пед. наук, проф.
shov2017@ukr.net

Аннотация. В статье подчеркивается важность развития профессиональных компетенций преподавателей заведений профессионального (профессионально-технического) образования. Осуществлен анализ последних работ по исследуемой теме. Выяснено сущность структурных компонентов профессиональных компетентностей преподавателей общетехнических дисциплин заведений профессионального (профессионально-технического) образования (мотивационно-ценностный, интеллектуально-педагогический, эмоционально-волевой и деятельно-операционный).

Установлено, что готовность преподавателей заведений профессионального (профессионально-технического) образования к развитию профессиональных компетентностей – это осознанное состояние личности, которое обеспечивает личностную и профессиональную самореализацию при решении профессиональных задач на основе использования индивидуально-психологических особенностей и интеллектуально-творческого потенциала в процессе профессиональной педагогической деятельности. Доказано, что принципы развития профессиональных компетенций преподавателей общетехнических дисциплин заведений профессионального (профессионально-технического) образования в условиях методической работы зависят от особенностей структурных компонентов исследуемого феномена. Установлены базовые рациональные положения применения педагогических принципов для развития профессиональных компетентностей преподавателей заведений профессионального (профессионально-технического) образования в условиях методической работы. Основными принципами развития профессиональных компетентностей преподавателей заведений профессионального (профессионально-технического) образования в условиях методической работы определены принципы непрерывности, научности, целостности педагогического процесса, принип совместной творческой деятельности всех участников образовательного процесса, жизнетворчества, инновационности и принцип мотивации.

Обоснована эффективность соблюдения указанных принципов методик развития профессиональных компетентностей преподавателей общетехнических дисциплин заведений профессионального (профессионально-технического) образования в соответствии со структурными компонентами исследуемого феномена.

Ключевые слова: принцип; профессиональное (профессионально-техническое) образование; развитие; профессиональные компетентности; преподаватель; методическая работа.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

[1] N. Nychkalo, Derzhavni standarty profesiinoi osvity: teoriia i metodyka. Khmelnytskyi, Ukraina: TUP, 2002.

[2] N. Nychkalo, Rozvytok profesiinoi osvity v umovakh hlobalizatsiinykh ta intehratsiinykh protsesiv. Kyiv, Ukraina: Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova, 2014.

[3] V. Yahupov, «Zmist i struktura fakhovoi kompetentnosti operatoriv radiolokatsiinykh stantsii kontrbatareinoi borotby», Viiskova osvita, № 2, s. 289–302, 2016.
[4] A. Kuzminskyi, Pedahohika u zapytanniakh i vidpovidiakh. Kyiv, Ukraina: Znannia, 2006.
[5] I. I. Kobyliatskyi, Metody navchalno-vykhovnoi roboty u vyshchii shkoli. Lviv, Ukraina: Vyd-vo Lviv. un-tu, 1970.
[6] V. Oliinyk, Naukovi osnovy upravlinnia pidvyshchenniam kvalifikatsii pedahohichnykh pratsivnykiv proftekhosvity. Kyiv, Ukraina: Milenium, 2003.
[7] V. Masych, «Rol tvorchosti u profesiinii diialnosti maibutnoho inzhenera-pedahoha», Pedahohika ta psykholohiia: zb. nauk. prats, № 56, s. 248–256, 2017.
[8] L. Vozniuk, «Kontseptualni zasady shkil zhyttietvorchosti», Ukrainska naukova shkola psykholohii i pedahohiky zhyttietvorchosti: dosiahnennia ta oriientyry dlia KhKhI st.: yuvileinyi nauk.-metod. zb., s. 147–151, 2013.
[9] I. Dychkivska, Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii. Kyiv, Ukraina: Akademvydav, 2004.
[10] O. Ihnatovych, «Psykholohichna struktura dynamiky innovatsiinoi diialnosti pedahohichnykh pratsivnykiv», Pedahohichnyi protses: teoriia i praktyka: zb. nauk. prats, Vyp. 2, 2007.
[11] S. Zaniuk, Psykholohiia motyvatsii. Kyiv, Ukraina: Lybid, 2002.

DOI https://doi.org/10.32405/2218-7650-57-73
УДК 378:316.4.7

Єрмоленко Андрій Борисович,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії і освіти дорослих
Центрального інституту післядипломної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти».
Київ, Україна.
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0003-3048-7844
diamond_621@ukr.net

ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ НА ФОРМУВАННЯ ВИМОГ ДО ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Анотація. Життєдіяльність нашого соціуму визначається трансформаціями глобального рівня в національному контексті. Сучасний стан соціально-економічного розвитку в Україні характеризується динамізмом і багатовекторністю. Це обумовлює зміни форм і видів зайнятості, трансформації ринку праці та перманентні перетворення національної економічної системи. Стрімкий розвиток технологій та поява штучного інтелекту загострили питання місця і ролі самої людини в цивілізаційному поступі. Протиріччя життєдіяльності людини стали головними питаннями на багатьох міжнародних форумах. Фахівці прогнозують взаємодію людини та штучного інтелекту, що лише підсилить досягнення у різних сферах життєдіяльності і приведе до появи нових галузей виробництва та збільшення кількості нових робочих місць. Глобальні тенденції – це потужна сила, яка змінює суспільство, а з ним і робоче середовище. Обов'язковою умовою адаптації в мінливому світі стає гнучкість. Зростає необхідність готовності не тільки до організаційних змін, а й вчитися новим навичкам і набувати нового досвіду в будь-якому віці. Держава є основним регулятором можливостей особистісної реалізації людини. Вона впливає на формування людського капіталу через створення середовища розвитку особистості. Однією з інституцій такого впливу є післядипломна освіта. Передбачається підвищення кваліфікації діючих працівників способом навчання їх новим технологічним навичкам та світоглядним засадам. Одним із напрямів стратегії розвитку стане співпраця організації з закладами освіти. Як варіант вирішення проблеми – побудова організаціями у співпраці з суспільством нової «навчальної економіки». Сьогодні залучити

https://doi.org/10.32405/2218-7650

фінансування, отримати інформацію або технології є більш простим завданням, ніж залучити й утримати таланти. Брак останніх – основне обмеження бізнесу на шляху до зростання.

Ключові слова: соціокультурні трансформації; післядипломна освіта; доросла людина; фахівець; фрілансер; професійна реалізація; людський капітал; ринок праці; особистісний розвиток; штучний інтелект; автоматизація.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Останнє п'ятдесятиріччя розвитку людської цивілізації характеризується глобальними трансформаціями. Аналізуючи в історичній ретроспективі періодичність змін організації життєдіяльності людини, спостерігаємо той факт, що їх швидкість зростає. Сучасне покоління переживає низку етапів перманентних перетворень в усіх сферах життя.

Зарубіжні дослідники характеризують поточний момент та перспективи розвитку цивілізації як VUCA-світ (акронім англійських слів «volatility» – нестабільність, «uncertainty» – невизначеність, «complexity» – складність та «ambiguity» – неоднозначність). Соціокультурна ситуація стала все більше наближеною до префігуративної культурної парадигми, де центром зосередження культурних цінностей стає майбутнє [7].

Поточна ситуація в Україні свідчить про те, що життєдіяльність нашого народу визначається трансформаціями глобального рівня в національному контексті. Вітчизняні дослідники визначають, що сучасний стан соціально-економічного розвитку в Україні характеризується динамізмом та багатовекторністю. Це обумовлює зміни форм і видів зайнятості, трансформації ринку праці та перманентні перетворення національної економічної системи. Особливого значення набуває розвиток особистісного потенціалу, вироблення стратегії реагування на негативні події, засвоєння нових норм суспільного і громадянського життя у суспільстві, що трансформується. Вплив технологічного прориву на сферу зайнятості є очевидним. Він обумовлює суттєві зміни в організації виробництва товарів, надання послуг, появу нових сфер діяльності та трансформацію існуючих, а також зміну економічних відносин і формування нових ринків. Змінюється ринок праці, виникає потреба у нових компетенціях: одні професії зникають, інші – з'являються. Враховуючи зазначену ситуацію та проблеми соціально-економічного становища в країні, більшість експертів дійшли висновку, що чітко спрогнозувати ситуацію на ринку праці майбутнього надзвичайно складно [8].

Закономірно, що протиріччя життєдіяльності людини стали головними питаннями на багатьох міжнародних форумах, серед яких

https://doi.org/10.32405/2218-7650

вирізняються: технологічний Web Summit в Лісабоні та економічний форум в Давосі [5], [9]. Стрімкий розвиток технологій та поява штучного інтелекту (Ш І) загострили питання місця і ролі самої людини в цивілізаційному поступі.

Одним із регуляторів, що визначають можливості особистісної реалізації людини є держава. Як основний регулятор ринку праці, вона також впливає на формування людського капіталу через створення середовища розвитку особистості. Одна з інституцій такого впливу є післядипломна освіта (ПО). Законодавчо вона визначається, як складова освіти дорослих, передбачає набуття повнолітньою особою нових та вдосконалення раніше набутих компетентностей, отримання практичного досвіду у певній професійній діяльності, оволодіння іншою професією [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Можливості ПО, як інструментарію розвитку в контексті професійної реалізації особистості досліджували О. Аніщенко, С. Архіпова, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень, Л. Лук'янова, Л. Мартинець, Н. Ничкало, О. Огієнко, В. Огнев'юк, В. Олійник, Н. Протасова, В. Пуцов, Л. Сігаєва, С. Сисоєва, Т. Сорочан, О. Сухомлинська та ін. Проте, сьогодні у вітчизняному політикумі, як і в науковому світі, ще не сформувалось чітке бачення перспектив розвитку ПО в Україні, а її нормативно-правове оформлення ще не завершене.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета нашого дослідження – визначити вимоги до оптимального розвитку професійного потенціалу особистості системою ПО в контексті потенційних варіантів розвитку виробничого середовища України.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі ***завдання***:

- здійснити аналіз сучасних досліджень та наукових прогнозів стосовно перспектив розвитку ринку праці, організацій та людського капіталу в Україні;
- визначити коло основних компетентностей, актуальних на ринку праці на найближчу перспективу;
- сформулювати запити до національної моделі післядипломної освіти щодо освітнього супроводу професійної реалізації особистості.

3. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Теоретичні засади нашої розвідки – вивчення звітів та аналітичних документів державних, наукових та громадських установ, які стосуються перспектив розвитку ринку праці, що формують вимоги до освітніх систем на майбутнє [9], [11]. Зокрема, це:

- звіт дослідження, що проводиться компанією PwC з 2007 року спільно з Інститутом науки і цивілізації Джеймса Мартіна Оксфордського університету, і ґрунтується на результатах опитування 10 000 респондентів з Китаю, Індії, Німеччини, Великої Британії, України та США [6];
- наукова доповідь «Сучасні тенденції розвитку ринку праці в Україні», підготовлена фахівцями Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України [8];
- аналітична доповідь «Майбутнє зайнятості», підготовлена Карлом Бенедикт Фрейєм та Майклом Осборн в Оксфордському університеті (США) у 2016 році [11];
- матеріали Міжнародної конференція для фахівців у сфері управління людським капіталом «SHRM», що відбулася у червні 2018 року в м. Чикаго (США) [10];
- матеріали досліджень Інституту глобального майбутнього США та Інституту прогнозування майбутнього України [7].

4. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Результативність дослідження трансформації соціокультурних систем визначається процесами отримання, опрацювання, засвоєння та використання знань. Теоретичний рівень пізнання процесів трансформації пов'язаний із використанням системного підходу. Принцип системності, як невід'ємний елемент діалектичного методу дослідження, органічно взаємопов'язаний із принципами розвитку, єдності й боротьби суперечностей, історизму тощо. Дослідження соціокультурних трансформацій базуються на комплексному застосуванні цих логічних принципів, кожен з яких об'єднує низку більш конкретних прийомів, правил, засобів пізнання.

Основою є принцип поліцентричної єдності як складної сукупності явищ. Основний зміст такого пізнання не стільки певні об'єкти чи окремі підсистеми, а їх взаємодія, баланс різноманітних факторів, процесів, тобто складний синтез знань про сукупність явищ, які не описуються єдиною однорядковою системою законів [2].

5. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Вимоги до співробітника майбутнього формуються у результаті комплексного впливу ряду змінних протиборчих факторів на глобальному та локальному рівнях. Сценарії розвитку залежать від ймовірності певних тенденцій та швидкості їх реалізації. Регуляторами робочого середовища є нормативно-правове поле, органи влади, споживчі інтереси, підготовка персоналу тощо. Така ситуація унеможливлює точний лінійний

https://doi.org/10.32405/2218-7650

розрахунок. Відповідно пропонується розглянути кілька моделей розвитку та корелювати їх з набором компетентностей, запропонованих фахівцями. Як стверджують аналітики, зокрема, дослідники Інституту дослідження майбутнього в США, сьогодні оптимальним вбачається прогнозування на перспективу десяти років [3].

Доцільним вбачається використати розвідку сценаріїв розвитку робочого середовища до 2030 року, здійснену компанією PricewaterhouseCoopers (PwC). Це дослідження проводиться з 2007 року спільно з Інститутом науки і цивілізації Джеймса Мартіна Оксфордського університету і базується на результатах опитування 10 000 респондентів з 138 різних країн світу, зокрема, Китаю, Індії, Німеччини, Великої Британії, США та України. Його результати свідчать про те, що майбутнє – динамічне і пропонують чотири можливі варіанти розвитку подій. Розглядаючи набір ситуацій, дослідники схиляються до думки, що ситуація буде залежати не стільки від інноваційних технологій та тенденцій, скільки від того, як люди реагуватимуть на виклики і можливості. Блер Шеппард, керівник міжнародної групи з розроблення стратегії і розвитку лідерства PwC, вважає важливим засвоєння не лише нових знань, а й навчання новим способам мислення [6].

Глобальні тенденції – це потужна сила, що змінює суспільство, а з ним і робоче середовище. Зміни розстановки сил в економіці тягнуть за собою перерозподіл влади, матеріальних цінностей, конкурентних переваг і можливостей в усьому світі. Проривні інновації, зухвалі ідеї, нові бізнес-моделі й дефіцит ресурсів впливають на усі сфери життя.

У звіті PwC «Майбутнє ринку праці: Протиборство тенденцій, які будуть формувати робоче середовище в 2030 році» було визначено основні мегатендеції та їх вплив на цивілізацію [6]. А саме:

1. Стрімкий розвиток технологічних інновацій. Автоматизація, роботизація і штучний інтелект, що стрімко розвиваються, суттєво перетворять якість та кількість доступних робочих місць. Технології здатні полегшити нам життя, підвищити продуктивність, рівень і тривалість життя, дозволяють зосередитися на особистісній самореалізації. При цьому вони загрожують соціальній стабільності, здатні викликати політичну й економічну напруженість, якщо економічні блага не розподілені рівномірно.

2. Зміна чисельності, вікового складу і розташування світового населення. За винятком невеликої кількості регіонів, населення світу старіє, чинячи тиск на бізнес, соціальні інститути та економіку. Збільшення тривалості життя впливає на бізнес-моделі, амбіції цінних співробітників і витрати на пенсійне забезпечення. Співробітники похилого віку будуть змушені освоювати нові навички і працювати далі. «Переозброєння» стане

https://doi.org/10.32405/2218-7650

нормою. Брак робочої сили в ряді стрімко старіючих економік викличе гостру необхідність в автоматизації та підвищенні продуктивності.

3. Значне зростання кількості міського населення. За прогнозами ООН, до 2030 року у містах буде проживати 4,9 млрд людей, а до 2050 року кількість міських жителів по всьому світу зросте на 72%. Уже зараз ВВП багатьох великих міст перевищує ВВП країн середнього розміру. У світі, що постійно змінюється, міста стануть впливовими факторами формування робочих місць.

4. Зміни в розстановці сил між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються. У виграші залишаться країни, що швидко розвиваються, особливо з чисельною перевагою населення працездатного віку. Це країни, які проповідують принципи підприємницької активності, залучають інвестиційний капітал, вдосконалюють свою освітню систему. З розвитком технологій країни, що розвиваються, будуть стикатися з серйозними викликами, і без стабільних і значних капіталовкладень безробіття та міграція продовжать прогресувати. Розмиття середнього класу, різниця в рівні добробуту і скорочення робочих місць у зв'язку з розвитком автоматизації підвищують загрозу посилення соціальної нестабільності в країнах, що розвиваються.

5. Виснаження запасів викопного палива, екстремальні погодні умови, підвищення рівня моря і дефіцит води. До 2030 року прогнозований попит на енергію і воду зросте на 50% і 40% відповідно. Для задоволення потреб будуть створені нові робочі місця в таких сферах, як виробництво альтернативної енергії, нові технології, розроблення нової продукції, переробка сміття і використання вторинних ресурсів. Мільйони людей, зайнятих у сфері традиційної енергетики, і сама галузь в цілому піддадуться стрімкій реорганізації.

Поточний момент визначається фундаментальними змінами на ринку праці. Виконання робочих завдань стає автоматизованим, що обумовлює скорочення робочих місць. Цифрові технології відіграють провідну роль у формуванні сценарію розвитку ринку праці, забезпечуючи ефективний баланс між кваліфікаціями і роботодавцями, капіталом і інвесторами, споживачами і продавцями. Вони знаходяться в основі виробничо-збутового ланцюга, беруть участь у процесах комерціалізації та автоматизації офісного супроводу.

Фахівцями PwC було визначено три рівня застосування штучного інтелекту. Перший – допоміжний інтелект, що широко використовується сьогодні, сприяє людям і організаціям у вирішенні повсякденних завдань, серед яких автоматизація монотонних, типових або трудомістких процесів (наприклад, програма GPS-навігації).

https://doi.org/10.32405/2218-7650

Другий – розширений інтелект – допомагає людям і організаціям виконувати завдання, які вони не можуть виконувати самостійно. Цей варіант свідчить про фундаментальні зміни в природі трудової діяльності. Людина і машина спільно приймають рішення. При цьому унікальні людські риси: емоційність, креативність, переконливість, новаторство – стають ще більш цінними.

І апогей – автономний інтелект, технологія майбутнього, що передбачає використання машин, які діють самостійно. Прикладом можуть служити безпілотні транспортні засоби, що зараз використовуються широко, але будуть задіяні в майбутньому. Системи штучного інтелекту, що безперервно адаптуються, беруть на себе процес прийняття рішень. Майбутнє більшості людей, що працюють під питанням.

Враховуючи ці сценарії та можливі комбінації їх поєднання, дослідники PwC розробили чотири моделі (світи) розвитку робочого середовища на перспективу до 2030 року. За основу було взято вплив протиборчих сил колективізму й індивідуалізму, інтеграції та фрагментації на прояву людського фактору.

Червоний світ: інновації на чільному місці. У світі, в якому діє небагато правил, сформувався динамічний ринок вузькоспеціалізованих фахівців і підприємців, що конкурують за увагу окремих споживачів і їхніх впливових груп. Компанії та приватні особи конкурують за увагу споживача. Регулюючі процеси не встигають за появою інновацій. Цифрові технології забезпечують для еліти необмежений доступ до інформації і важелів впливу. Вузькоспеціалізовані послуги і нішева продукція користуються найбільшим попитом.

Синій світ: царство корпорацій. На сцену виходять великі корпорації. На чільному місці – вибір споживача. Кар'єра в корпорації визначає матеріальне становище і соціальний статус. Зі збільшенням розмірів компаній встановлюється капіталізм великих корпорацій, індивідуальні потреби заступають ідеї соціальної справедливості.

Зелений світ: корпоративна турбота. Суспільна свідомість отримує потужний імпульс для розвитку. Працівники і споживачі демонструють лояльність тим організаціям, які дотримуються високих моральних стандартів поведінки стосовно співробітників і усього іншого світу. Питання соціальної відповідальності та довіри домінують в порядку денному поряд з демографічними, кліматичними та екологічними питаннями, стаючи основними рушійними силами бізнесу.

Жовтий світ: людина – головна цінність. Справедливе соціальне забезпечення стає імперативом. Соціально орієнтоване підприємництво і ремісники стають центром ринку, що бурхливо розвивається, на якому

https://doi.org/10.32405/2218-7650

панують сильні етичні і моральні принципи. Суспільно-корисний і соціально-орієнтований бізнес процвітає. Здійснюється колективне фінансування або краудфандинг брендів з високими етичними принципами та бездоганною репутацією. Велике значення надається відповідальності індивіда перед суспільством. Багато майстрів і виробників, з'являються нові гільдії робітників. Людські якості високо цінуються.

Попри різницю, ці сценарії об’єднує автоматизація, роботизація і штучний інтелект. З одного боку це загроза ліквідації робочих місць, які виконують рутинні методичні операції. З іншого – посилення потенціалу фахівців, функціонал яких вимагає проявів емоційного інтелекту (EQ), уміння роботи з людьми і творчих здібностей. Логічно, що актуальні в майбутньому навички необов'язково пов'язані з наукою і технікою. Поряд з цим, в усіх чотирьох сценаріях розвитку ринку праці автоматизація повсякденних завдань веде до зростання ролі спеціалізації [6].

Одним із ключових висновків дослідження є теза, що обов'язковою умовою адаптації в мінливому світі стає гнучкість. Зростає необхідність готовності не тільки до організаційних змін, а й вчитися новим навичкам і набувати нового досвіду в будь-якому віці. Для багатьох співробітників професійна мобільність, безперервна перепідготовка та зміна професії стане основним способом досягти маневреності, зберегти зайнятість або принести користь суспільству. Це твердження вірне для кожної запропонованої моделі [6].

Зміни підштовхують до нестандартних рішень, змушують працювати в умовах безпрецедентних ризиків, дестабілізації та соціальних потрясінь. Як результат, 74% респондентів готові освоїти нові навички або повністю перекваліфікуватися для збереження можливості влаштуватися на роботу в майбутньому [6].

Як розвиток ситуації, Інститут глобального майбутнього (Institute for Global Futures) прогнозує не конфронтацію людини та штучного інтелекту, а їх взаємодію, що лише підсилить досягнення у різних сферах життєдіяльності. Доктор Джеймс Кантон, футурист Інституту, прогнозує спільну еволюцію людей та Ш І, що приведе до появи нових галузей виробництва та збільшення кількості нових робочих місць. Ситуацію розширить поява нових бізнес-моделей та класів активів, які стануть підґрунтям нових економічних реалій. Також з’являться нові ринки, пов’язані з освоєнням космосу та процесами зміни клімату. Ще однією інноваційною тенденцією стануть квантові обчислення.

У звіті Світового банку за 2019 рік зазначено, що застосування новітніх технологій, які замінили рутинну людську працю автоматизацією, у період

1999–2016 років було створено понад 23 млн робочих місць в Європі. Цей факт свідчить про розвиток компетенції уміння управляти змінами [7].

Ще одна провідна міжнародна консалтингова компанія McKinsey Global Institute у своєму дослідженні «Автоматизація навичок і майбутнє робочої сили» визначає перепідготовку працівників. як один з основних засобів нарощення людського капіталу. Що передбачає підвищення кваліфікації діючих працівників способом навчання їх новим технологічним навичкам. Одним із напрямів стратегії розвитку стане співпраця організації з закладами освіти. Як варіант рішення проблеми – побудова організаціями в співпраці з суспільством нової «навчальної економіки», що дозволить їм бути актуальними у період інноваційних перетворень.

Позитивним в цьому контексті вбачається прийняття 19 вересня 2018 р. Урядом України «Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти», що поєднує навчання у закладах освіти із навчанням на робочих місцях (на підприємствах, в установах та організаціях) для набуття певної кваліфікації.

Також важливим завданням компаній майбутнього є необхідність до 2030 р. виховати у співробітників підприємницький дух, ініціативність, лідерство, здатність управляти іншими. McKinsey Global Institute у своєму дослідженні наголошує, що попит на вищі пізнавальні навички, такі як творчість, критичне мислення, прийняття рішень і комплексна обробка інформації, зростатиме до 2030 р. і збільшиться на 19% у США і на 14% – в Європі.

Зазначені зміни обумовлять чергову тенденцію на ринку праці – появу попиту на професійне вирішення проблем ситуаційного характеру. Реалізовуватись такий підхід буде за рахунок найму професіоналів на короткий термін або для розв'язання певної проблеми. Така ситуація підштовхне розвиток фрілансу як конкурентоспроможної частки професіоналізму.

Як вважають практики, вже зараз в усьому світі фіксується зростання частки контрактників, фрілансерів і тимчасового зовнішнього персоналу. Тепер ефективність компанії залежить не лише від кваліфікації співробітників, а й від можливостей задіяння талантів ситуативно [10].

Як підтвердження, Артем Нікішов, директор з розвитку бізнесу в Smart Solutions, стверджує, що сьогодні залучити фінансування, отримати інформацію або технології є більш простим завданням, ніж залучити й утримати таланти. Брак останніх – основне обмеження бізнесу на шляху до зростання [10].

Свій коментар з цього приводу зробив експерт напряму «Освіта» Українського інституту майбутнього Микола Скиба: «До 2030 р. прогнозується збільшення кількості фрілансерів – внаслідок автоматизації потрібно буде

https://doi.org/10.32405/2218-7650

перевчатися. Оскільки система освіти змінюється повільно, підвищиться попит на неформальну освіту, яка стане самостійним сектором» [7]. Вже сьогодні зростає кількість установ яких не цікавить формальний документ про освіту, а лише вміння виконувати функціонал і розвиватися.

Ще декілька особливостей поточного моменту було визначено під час проведення Всесвітнього економічного форуму у Давосі цього року. Одна з ініціатив зібрання – «Формування майбутнього освіти, ґендерної політики та сфери прикладання праці». Визначальними чинниками, що мають значний вплив як на розвиток видів економічної діяльності, так і на формування необхідних компетенцій майбутнього, є:

- розвиток інформаційних технологій;
- крос-функціональність (для більшості вакансій недостатньо мати ґрунтовні знання з однієї сфери, варто володіти знаннями з декількох галузей, а також іноземними мовами);
- мобільність (готовність до зміни сфери діяльності та навіть місця проживання);
- нові форми зайнятості (фріланс, аутстафінг та ін.) тощо [8].

За таких умов необхідним є розвиток не лише так званих «твердих» (Hard skills), але й «м'яких» (Soft skills) навичок.

До «твердих» відносять навички, які пов'язані з технікою виконання професійної діяльності. Людина має доводити певну дію до автоматизму, оскільки використовує завчасно відомий шаблон. Зазвичай, вони притаманні певній категорії професій, тобто це професійні навички.

До «м'яких» навичок належать певні особистісні характеристики, пов'язані з ефективною взаємодією з іншими людьми, тобто людські якості. До них переважно належать комунікативні та управлінські вміння. Наприклад – знаходити підхід до людей, переконувати, зберігати позитивне ставлення, гнучкість поведінки, знання професійної етики, вміння вирішувати проблеми, налагоджувати взаємовідносини, працювати в команді, слухати та розуміти співрозмовника, проводити переговори, презентації, вести дискусії тощо. Такі навички дозволяють бути успішним незалежно від специфіки діяльності та напряму, в якому працює людина [8].

Стосовно ймовірності автоматизації професій було здійснено прогноз науковцями Оксфордського університету Карлом Фреєм та Майклом Осборном. Як показує інфографіка (рис.), робота роздрібного торговця є найпоширенішою сьогодні, але ця діяльність може бути автоматизованою на 90%. Натомість, найбільшим попитом ближчим часом можуть стати професії медсестри та вчителя [11].

https://doi.org/10.32405/2218-7650

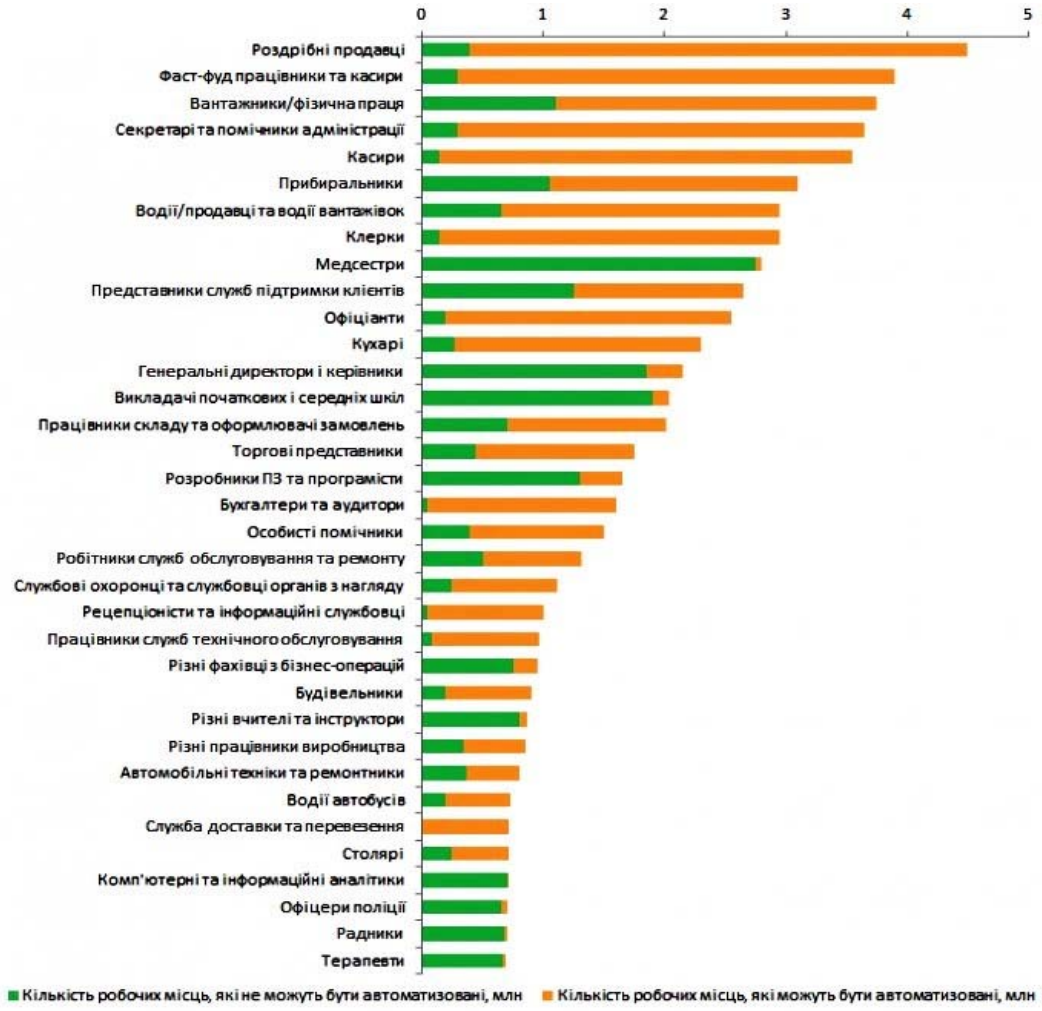

Рис. Прогноз ймовірної автоматизації ринку праці

Висновок, який роблять автори дослідження: «здебільшого ризикують бути автоматизованими робочі місця з низьким рівнем доходу. З меншою ймовірністю це торкнеться тих, чия професійна діяльність вимагає соціальних навичок, творчості або високої кваліфікації. Також ймовірно, зменшиться кількість керівників, адже у багатьох сферах стане менше співробітників, якими потрібно буде управляти. Натомість, змінюються традиційні галузі. Такі виклики й можливості створять щонайменше 180 нових професій уже до 2030 року, серед яких: особистий тьютор з естетичного розвитку; бренд-менеджер просторів; інфостиліст; захисник прав споживачів електроенергії та ін.» [11].

Зі свого боку, як практик – головний виконавчий директор компанії Changers Оксана Семенюк визначила основні вимоги для успішної професійної реалізації людини. Серед них: здатність постійно навчатися; спостерігати за

трендами; чітке розуміння себе та своїх цінностей; постійне багатопланове зростання. Менеджери, зі свого боку, повинні розвивати емпатію, бути готовими до експерименту, мати лідерські якості та вміння формулювання смислу для інших. Управління стане більш гнучким [7].

У цьому форматі, директор з розвитку бізнесу в Smart Solutions Артем Нікішов сказав: «Протягом життя ми повинні будемо освоїти нову навичку, використовувати її, а потім просто викинути як використаний патрон і йти далі». Також він визначив певні протиріччя і концепти самоусвідомлення сучасного фахівця. Розбіжність: всі турбуються про витіснення роботами людей з їх робочих місць, але основною проблемою для бізнесу є брак робочої сили і талантів. Функції та завдання фахівця сьогодні і на перспективу – це абсолютно різні речі, які в майбутньому вимагають інших підходів, навичок і вмінь. Цьому потрібно буде навчитись, оскільки зараз фахівці не володіють такими і не мають чіткого уявлення про вимоги до фаху на перспективу [10].

6. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Культурно-політичні та соціально-економічні трансформації обумовлюють зміни професійно-кваліфікаційної структури зайнятості на ринку праці й висувають нові вимоги до професійних знань, умінь та навичок працівників. Урахування основних інноваційних тенденцій сприятиме більш ефективному вибору вектору фахового розвитку, можливостей перекваліфікації та професійної адаптації дорослої людини. Поряд з цим, необхідним вбачається формування навичок, які сприятимуть оптимальному розвитку особистості в умовах, що постійно трансформуються. За даних умов важливо змоделювати систему післядипломної освіти, що буде ефективною для перенавчання та перекваліфікації людей працездатного віку відповідно до вимог постійномінливого середовища життєдіяльності.

Оскільки різноманіття та швидкість цивілізаційних перетворень зростає, а фахові вимоги постійно оновлюються, співпраця зі сферою ПО набуває характеру взаємодії на постійній основі для організацій та циклічності не більше року для працездатного населення. Деякі науковці прогнозують розвиток нової «навчальної економіки», підґрунтям до якої в Україні може слугувати пакет нормативних документів у сфері освіти, прийнятий останнім часом.

Однією з базових вимог до вітчизняної моделі ПО на перспективу є навчання не лише новим знанням та навичкам, а й новим способам мислення. Логічно, що в цивілізації VUCA-світу людині потрібно

вирішувати кожну життєву ситуацію творчо, з певною долею ризику, самостійно приймати рішення і нести за них відповідальність.

Спираючись на проведене дослідження, можна допустити, що для особистісної реалізації і професійної актуальності дорослої людини в перспективі буде важливим розвивати в системі ПО наступні навички та вміння:

- управляти змінами, а це більше, ніж реагувати на них;
- працювати у різних культурних та вікових середовищах;
- розвивати емоційний інтелект, зокрема емпатію;
- розширяти свої можливості як лідера, ментора, наставника;
- сприймати і орієнтуватися у великих обсягах даних;
- орієнтуватися і вільно володіти інформаційно-комунікаційними технологіями;
- користуватися новими медіа (вміння доносити через них свою думку, а також критично оцінювати та використовувати контент у медіа);
- розвивати міждисциплінарне мислення, розуміти різноманітні дисципліни, мислити гнучко і креативно;
- ефективно працювати у віртуальній команді.

Перспективи подальших досліджень. Цим дослідженням було визначено лише певні фрагменти запитів до післядипломної освіти в Україні на найближчу перспективу. Оскільки багатоформатність сучасних трансформацій ускладнює прогноз чітких вимог до перспективної вітчизняної моделі ПО, в подальшому планується дослідити підходи до розвитку особистості та її професійної реалізації в контексті сучасних теорій, зокрема, Фредеріка Лалу «Компанії майбутнього».

7. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

[1] Верховна Рада України. (2017, Верес. 05). *Закон № 38–39, ст. 380 «Про освіту».* [Електронний ресурс]. Доступно: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19.

[2] Є. М. Кирилюк, А. М. Прощаликіна «Методологія дослідження процесів трансформації економічних систем у сучасних теоріях», *Механізм регулювання економіки*, № 4, с. 172–179, 2011.

[3] Б. Йохансен, *Нові навики лідера.* Київ, Україна: Network TwentyOne Ukraine, 2018, 160 с.

[4] Кабінет Міністрів України (2018, Верес. 19). *Розпорядження № 660-Р «Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти».* [Електронний ресурс]. Доступно: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-%D1%80

[5] М. Курбанова, «Жити майбутнім: які технологічні тренди в корені змінюють бізнес», [Електронний ресурс], *Forbes Україна*, 2016. Доступно: http://forbes.net.ua/ua/selfeducation/reports/1424756-zhiti-majbutnim-yaki-tehnologichni-trendi-v-koreni-zminyuyut-biznes.

[6] «Майбутнє ринку праці: Протиборство тенденцій, які будуть формувати робоче середовище в 2030 році», [Електронний ресурс] / Д. Уільямс, К. Стаббінгз, Д. Зарубіна та ін., *PwC Україна*, 2017. Доступно: https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/workforce-of-the-future.html.

[7] О. Пташка, «Божевільний світ 2030: що мають знати роботодавці про ринок праці майбутнього?», [Електронний ресурс], *Бізнес*, 20.12.2018. Доступно: https://www.business.ua/business/4444-chy-zaminyt-shtuchnyi-intelekt-liudsku-pratsiu-v-maibutnomu.

[8] *Сучасні тенденції розвитку ринку праці в Україні: наукова доповідь* / Н. Г. Джинчарадзе, О. В. Боков, О. Ю. Гулевич, Т. Б. Вітряк, І. В. Шостак, Г. Т. Куліков, Д. О. Красівський, Н. В. Савченко, О. О. Савенко, Л. Й. Літвінчук. Київ, Україна: ІПК ДСЗУ, 2018, 42 с.

[9] Я. Корнієнко, «Давос-2019: головні меседжі Всесвітнього економічного форуму», [Електронний ресурс], *Економічна правда,* 2019. Доступно: https://www.epravda.com.ua/publications/2019/01/27/644694/.

[10] А. Нікішов, «Що чекає в майбутньому ринок праці», [Електронний ресурс], *Журнал «НВ»*, 2018. Доступно: https://biz.nv.ua/ukr/experts/shcho-chekaje-v-majbutnomu-rinok-pratsi-2480451.html

[11] «Робота 2020: як вижити на ринку праці в епоху роботів», [Електронний ресурс], *The Point,* 2019. Доступно: https://thepoint.rabota.ua/robota-2020-yak-vyzhyty-na-rynku-pratsi-v-epohu-robotiv/

INFLUENCE OF GLOBAL CIVILIZATIONAL TRANSFORMATIONS ON FORMATION OF REQUIREMENTS FOR POSTGRADUATE EDUCATION IN UKRAINE

Andriy Yermolenko,
Candidate of Political Science, Associate Professor,
Associate Professor Department of Adult Philosophy and Education
Central Institute of Postgraduate Education
SIHE «University of Management Education».
Kyiv, Ukraine.
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0003-3048-7844
diamond_621@ukr.net

Annotation. The vital activity of our society is determined by the transformations of the global level in the national context. The current state of socio-economic development in Ukraine is characterized by dynamism and multi-vector. This causes changes in forms and types of

employment, transformation of the labor market and permanent transformation of the national economic system. The rapid development of technology and the emergence of artificial intelligence have exacerbated the question of the place and role of man in the civilization progress. Contradictions in human life have become a major issue in many international forums. Experts predict the interaction of human and artificial intelligence, which will only enhance achievement in various areas of life and lead to the emergence of new industries and the increase in new jobs. Global trends are a powerful force that is changing society, and with it the working environment. Flexibility is a prerequisite for adaptation in a changing world. There is a growing need not only for organizational change, but also for learning new skills and gaining new experiences at any age. The state is the main regulator of the possibilities of personal realization of the person. It influences the formation of human capital by creating an environment of personal development. One of the institutions of such influence is postgraduate education. It is envisaged to improve the skills of existing employees by teaching them new technological skills and outlook. One of the directions of the development strategy will be the cooperation of the organization with the educational institutions. An alternative solution to the problem is to build a new «learning economy» in cooperation with society. Today, attracting funding, obtaining information or technology is a simpler task than attracting and retaining talent. The lack of the latter is a major limitation of business to growth.

Keywords: socio-cultural transformations; postgraduate education; adult; specialist; freelancer; professional realization; human capital; labor market; personal development; artificial intelligence; automation.

ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛЬНЫХ ЦИВИЛИЗАЦИОННЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ НА ФОРМИРОВАНИЕ ТРЕБОВАНИЙ К ПОСЛЕДИПЛОМНОМУ ОБРАЗОВАНИЮ В УКРАИНЕ

Ермоленко Андрей Борисович,
кандидат политических наук, доцент,
доцент кафедры философии и образования взрослых
Центрального института последипломного образования
ГЗВО «Университет менеджмента образования».
Киев, Украина.
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0003-3048-7844
diamond_621@ukr.net

https://doi.org/10.32405/2218-7650

Аннотация. Жизнедеятельность нашего социума определяется трансформациями глобального уровня в национальном контексте. Современное состояние социально-экономического развития в Украине характеризуется динамизмом и многовекторностью. Это обусловливает изменение форм и видов занятости, трансформации рынка труда и перманентные преобразования национальной экономической системы. Стремительное развитие технологий и появление искусственного интеллекта обострили вопрос места и роли самого человека в цивилизационном развитии. Противоречия жизнедеятельности человека стали главными вопросами на многих международных форумах. Специалисты прогнозируют взаимодействие человека и искусственного интеллекта, которое усилит достижения в различных сферах жизнедеятельности и приведет к появлению новых отраслей производства и увеличению количества новых рабочих мест. Глобальные тенденции – мощная сила, которая меняет общество, а с ним и рабочую среду. Обязательным условием адаптации в меняющемся мире становится гибкость. Возрастает необходимость готовности не только к организационным изменениям, но и к обучению новым навыкам и приобретению нового опыта в любом возрасте.

Государство основной регулятор возможностей личностной реализации человека. Оно влияет на формирование человеческого капитала через создание среды развития личности. Одним из институтов такого воздействия является последипломное образование. Предусматривается повышение квалификации действующих работников путем обучения их новым технологическим навыкам и мировоззренческим принципам. Одним из направлений стратегии развития станет сотрудничество организаций с учебными заведениями. Как вариант решения проблемы предлагается построение организациями в сотрудничестве с обществом новой «обучающей экономики». Сегодня привлечь финансирование, получить информацию или технологии является более простой задачей, чем привлечь и удержать таланты. Нехватка последних – основное ограничение бизнеса на пути к росту.

Ключевые слова: социокультурные трансформации; последипломное образование; взрослый человек; специалист; фрилансер; профессиональная реализация; человеческий капитал; рынок труда; личностное развитие; искусственный интеллект; автоматизация.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

[1] Verkhovna Rada Ukrainy. (2017, Veres. 05). Zakon № 38–39, st. 380 «Pro osvitu». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19.

[2] Ye. M. Kyryliuk, A. M. Proshchalykina «Metodolohiia doslidzhennia protsesiv transformatsii ekonomichnykh system u suchasnykh teoriiakh», Mekhanizm rehuliuvannia ekonomiky, № 4, s. 172–179, 2011.

[3] B. Yokhansen, Novi navyky lidera. Kyiv, Ukraina: Network TwentyOne Ukraine, 2018, 160 s.

[4] Kabinet Ministriv Ukrainy (2018, Veres. 19). Rozporiadzhennia № 660-R «Kontseptsiia pidhotovky fakhivtsiv za dualnoiu formoiu zdobuttia osvity». [Elektronnyi resurs].
Dostupno: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-%D1%80

[5] M. Kurbanova, «Zhyty maibutnim: yaki tekhnolohichni trendy v koreni zminiuiut biznes», [Elektronnyi resurs], Forbes Ukraina, 2016.
Dostupno: http://forbes.net.ua/ua/selfeducation/reports/1424756-zhiti-majbutnim-yaki-tehnologichni-trendi-v-koreni-zminyuyut-biznes.

[6] «Maibutnie rynku pratsi: Protyborstvo tendentsii, yaki budut formuvaty roboche seredovyshche v 2030 rotsi», [Elektronnyi resurs] / D. Uiliams, K. Stabbinhz, D. Zarubina ta in., PwC Ukraina, 2017.
Dostupno: https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/workforce-of-the-future.html.

[7] O. Ptashka, «Bozhevilnyi svit 2030: shcho maiut znaty robotodavtsi pro rynok pratsi maibutnoho?», [Elektronnyi resurs], Biznes, 20.12.2018. Dostupno:https://www.business.ua/business/4444-chy-zaminyt-shtuchnyi-intelekt-liudsku-pratsiu-v-maibutnomu.

[8] Suchasni tendentsii rozvytku rynku pratsi v Ukraini: naukova dopovid / N. H. Dzhyncharadze, O. V. Bokov, O. Yu. Hulevych, T. B. Vitriak, I. V. Shostak, H. T. Kulikov, D. O. Krasivskyi, N. V. Savchenko, O. O. Savenko, L. Y. Litvinchuk. Kyiv, Ukraina: IPK DSZU, 2018, 42 s.

[9] Ya. Korniienko, «Davos-2019: holovni mesedzhi Vsesvitnoho ekonomichnoho forumu», [Elektronnyi resurs], Ekonomichna pravda, 2019. Dostupno: https://www.epravda.com.ua/publications/2019/01/27/644694/.

[10] A. Nikishov, «Shcho chekaie v maibutnomu rynok pratsi», [Elektronnyi resurs], Zhurnal «NV», 2018.
Dostupno: https://biz.nv.ua/ukr/experts/shcho-chekaje-v-majbutnomu-rinok-pratsi-2480451.html

[11] «Robota 2020: yak vyzhyty na rynku pratsi v epokhu robotiv», [Elektronnyi resurs], The Point, 2019.
Dostupno:https://thepoint.rabota.ua/robota-2020-yak-vyzhyty-na-rynku-pratsi-v-epohu-robotiv/

DOI https://doi.org/10.32405/2218-7650-74-87
УДК 37.017

Зварич Ганна Володимирівна,
заступник начальника управління освіти і науки
Тернопільської обласної державної адміністрації.
Тернопіль, Україна.
Науковий керівник, І. Л. Сіданіч
avzvarych@gmail.com

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглянуто результати наукових досліджень проблеми моніторингу якості освіти, а також проаналізовано й узагальнено різні наукові підходи. Проаналізовано показники й критерії моніторингу якості освіти та ефективного менеджменту у закладі освіти в сучасних умовах. Моніторинг якості освіти розглядається як процедура систематичного збору інформації щодо важливих аспектів і досягнень освіти на різних рівнях освітнього менеджменту (локальному, регіональному, національному) з метою безперервного відстеження, визначення і коригування стану освіти та прогнозування її розвитку.

Моніторинг та його критерії трактуються науковцями по-різному, незважаючи на чималу кількість педагогічних досліджень. Розглянуто проблеми та завдання моніторингу. Розкрито сутнісні риси ефективного управління освітнім процесом, враховуючи вітчизняний та зарубіжний досвід.

Узагальнено та систематизовано ті важливі аспекти освіти, які мають відстежуватися у процесі моніторингу: 1) інноваційність змісту та форм організації освітнього процесу у закладі освіти. 2) реалізація в освітньому процесі методів, форм і засобів розвитку у школярів креативності і творчого мислення. 3) реалізація особистісно орієнтованого підходу. 4) професійна підготовленість й готовність до інноваційної діяльності викладацького складу. 5) втілення інформаційно-комунікаційних технологій управління якістю освіти тощо. Сюди віднесемо також групу показників, за якими проводиться оцінювання стану функціонування закладу як соціально-педагогічної системи: 1) показники успішності науково-пізнавальної діяльності учнів, рівень їх академічних досягнень у навчальній й позашкільній діяльності; 2) показники розвитку та саморозвитку учнів – інтелектуального, творчого, духовно-етичного, соціально-комунікативного.

https://doi.org/10.32405/2218-7650

Серед останніх можуть бути відзначені інтелектуальні навички, набуті у результаті вивчення навчальних дисциплін: аналіз і синтез, абстрактне мислення, системне мислення, креативне мислення тощо.

Ключові слова: моніторинг якості освітянських послуг; освітній процес; розвиток мислення учнів; управління; креативність.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. У психолого-педагогічній літературі вже аналізувалася проблема моніторингу якості освіти. Питання оцінювання рівню менеджменту освіти, вдосконалення якості освітніх послуг й освітнього процесу в цілому були та залишаються дуже актуальними для сучасної української освітянської науки і практики. Проте, незважаючи на досить вагомі результати наукових пошуків, вони не привели до вичерпного системного узагальнення й обґрунтування наукових підходів до моніторингу якості освітніх послуг у навчальних закладах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз такої важливої складової забезпечення якості освіти як професійна підготовка управлінців нової генерації, наводиться у працях Г. Єльникової [1], Л. Калініної [3], В. Лугового [9], В. Лунячека [10], В. Маслова [11], В. Олійника [15] та ін.; аналіз ролі й значенню творчого потенціалу особистості керівника у забезпеченні якості освіти присутній у працях Л. Карамушки [4], Л. Одерія [14] та ін.; про необхідність використання інноваційних підходів в управлінні навчальними закладами пишуть В. Лазарєв [7], В. Маслов [11], А. Моїсеєв [12], О. Овчарук [13] та ін.; про умови підготовки педагогічних кадрів для реалізації спеціальних педагогічних завдань пише І. Сіданіч та інші [19].

Моніторинг ефективності надання освітніх послуг – це, насамперед, визначення їхньої якості. Якість освіти, підкреслює Я. Яхнін, визначається не тільки обсягом знань, а й параметрами особистісного, світоглядного, громадянського розвитку, при цьому проблема якості освітнього процесу розглядається з позицій загальнолюдської і соціальної цінності освіти [22, с. 14].

На думку О. Лебедєва, якість освіти можна представити як багатовимірну модель соціальних норм і вимог до особистості, освітнього середовища та системи освіти, що реалізує ці норми й вимоги [8].

На основі міжнародного стандарту «якість освіти» можна визначити як сукупність характеристик освітнього процесу або його результату, що надають їм здатність задовольняти освітні потреби всіх суб'єктів освітнього процесу – учнів, студентів, викладачів тощо [5, с. 13].

Як зазначають вітчизняні дослідники, країни Європи «прагнуть до вдосконалення системи освіти та створення інтегрованого простору, і

спрямовують свої зусилля на зміцнення наукового, інтелектуального, культурного та інших вимірів європейської спільноти»[17, с. 69]. Розвиток концепції управління якістю надання навчальних послуг в Європі вже має тривалу історію. Цікаво проаналізувати погляди на це питання вчених Німеччини. Як зазначають німецькі дослідники (Г. Брюгенкат, Р. Вернштедт, М. Дамман та інші), адміністрація школи є центральною фігурою для розвитку школи. Ефективне керівництво школою є передумовою того, що процеси реформи знайдуть відображення у житті школи. Успішними є активні та вимогливі керівники, яким вдається створити шкільну культуру, орієнтовану на розвиток [23], [24], [25].

Аби відповідати усім цим вимогам у все більш мінливому оточенні, адміністрація потребує підтримки, бо самотужки без підтримки колективу та громадськості не може розвивати школу та освітній процес. «Все в більшому масштабі педагоги щоденно у класах самостійно приймають адекватні та змістовні педагогічні рішення. А усе інше – це лише чиста ілюзія керування», – заявляє М. Дамман, представник федерального інституту освіти педагогів та розвитку шкіл Гамбурга [24, с. 51]. Тому так важливо, аби учительський колектив працював як єдина команда, дбаючи про якість освітнього процесу [24, с. 51].

Оцінку школи отримують не лише через внутрішній моніторинг, а й через зовнішній, тому інспектування шкіл також відграє важливу роль. Вирішальним для розвитку закладу є те, чи належним чином було проаналізовано дані, отримані у результаті таких перевірок, аби висновки й узагальнення знайшли втілення в освітньому процесі. Проте актуальним залишається питання: як же насправді змінити школу? Г. Мейер зазначає, що високе мистецтво управління на будь-якому рівні полягає у тому, щоб об'єднуватися із тими, хто вже іде шляхом змін, змінювати що-небудь у собі, приймаючи критику на кожному з етапів [27].

Керівникам слід діяти прозоро та послідовно та знати, що сьогодні управління повинно делегуватися керівникам та педагогам середньої і нижчої ланки. При цьому все важливішим стає так зване *інструктивне лідерство*, коли адміністрація підтримує й стимулює лідерську активність знизу. Добре управління школою не може постати без доброго педагогічного колективу. Численні наукові дослідження, проведені у Німеччині, засвідчують що ефективне лідерство полягає в тому, що воно спирається на спільне прийняття рішень адміністрацією та педагогічним колективом [26].

Аналізуючи результати емпіричних досліджень, Шеренс, Гляс та Томас [25] узагальнюють риси керівників шкіл, які мають позитивний вплив на якість освітнього процесу. Ефективні керівники зосереджують

https://doi.org/10.32405/2218-7650

увагу школи на навчанні. Вони присвячують праці, безпосередньо пов'язаній із покращенням фахової майстерності педагогів, не менше часу, ніж управлінню. Такі керівники є визнаними авторитетами у питаннях викладання предметів. Вони сприяють професійному зростанню вчителів, спільно із педагогічним колективом розробляють план підвищення кваліфікації викладачів.

Отже, раціональний аналітичний менеджмент закладу освіти означає підтримку вчителів у їхніх зусиллях по професійному саморозвитку та заохочення колективної й індивідуальної рефлексії щодо цілей, засобів та результатів інноваційного розвитку закладу.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є аналіз та обґрунтування необхідності моніторингу рівня ефективності управління освітнім процесом у закладах освіти; теоретичне вивчення сутності та значення ефективного управління освітніми послугами.

До першочергових **завдань** дослідження належать: 1) подальше наукове обґрунтування й конкретизація поняття «показники якості освіти»; 2) вироблення чіткої системи об'єктивних критеріїв моніторингу й оцінювання ефективності якості роботи закладів освіти.

3. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Філософськими й теоретичними підвалинами, на яких ґрунтується нова українська школа, є «дитиноцентризм, демократизм, соціальне партнерство, екзистенціалізм у вигляді свободи і відповідальності, самоорганізація, ефективний менеджмент, науковий підхід – компетентісний, діяльнісний, особистісний тощо» [3].

У класичних працях вчених-педагогів і психологів І. Зязюна [2], Г. Єльникової [1], Л. Карамушки [4], Ю. Конаржевського [5], В. Кременя [6], О. Савченко [18], Л. Одерій [14], Т. Шамової [20], Е. Ямбурга [21] та багатьох інших наголошується роль науково виваженої й апробованої системи контролю якості освітнього менеджменту із опорою на гуманістичний підхід як важливу складову теорії та практики управління закладами освіти.

У наш час в літературі існує багато визначень й поглядів на моніторинг і оцінювання якості освітніх послуг та складові цього процесу.

Найбільш усталеним є погляд на моніторинг якості освіти як на процедуру систематичного збору інформації щодо важливих аспектів і досягнень освіти на різних рівнях (локальному, регіональному,

національному) з метою безперервного відстеження, визначення і коригування стану освіти та прогнозування її розвитку.

Однак сьогодні моніторинг та його критерії трактуються науковцями не однозначно, незважаючи на чималу кількість педагогічних досліджень.

4. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

У процесі дослідження використовувались теоретичні методи – вивчення, аналіз, систематизація та узагальнення наукової і методичної літератури, в якій висвітлений комплекс освітньо-наукових проблем: моніторингу та управління якістю освіти у закладах освіти, зарубіжні наукові розвідки з проблем підвищення якості освіти, сутнісні показники ефективного управління освітнім процесом тощо. Також застосовувалися методи системного аналізу показників і складових якості освіти.

5. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Узагальнюючи результати досліджень фахівців, підсумки власних спостережень, можемо зазначити, що важливе питання управління – подальше делегування повноважень колективу. Створення внутрішньої шкільної структури, у якій може бути розподілено відповідальність, належить до завдань адміністрації. Залежно від культури та структури школи розподіляються і завдання педагогічному колективу. Вибір відповідного інструментарію і методів та систематичне врахування зовнішнього та внутрішнього оцінювання для подальшого розвитку й удосконалення освітнього процесу належать до основних завдань управління школою.

Критерії якісного управління освітою. За твердженням Президента НАПН України В. Кременя, освіта має готувати демократичну, знанієву, інноваційну людину з інноваційним типом мислення, культури, діяльності; людину, здатну ефективно жити і діяти в глобалізованому середовищі; технологічну і ціннісно орієнтовану людину [6, с. 4–5].

Вважаємо, що саме у тезі В. Кременя знайшли своє відображення найфундаментальніші надзавдання сучасної освіти, закладена загальна канва для визначення базових критеріїв її ефективності.

У педагогічній теорії та практиці існують різні підходи до трактування поняття «якість освіти» та визначення його сутності. Одними з основних особистісних показників якості навчання й виховання є розвиток тих рис людини, які відповідають сучасним загальноцивілізаційним тенденціям розвитку суспільства й гуманістичним загальнолюдським і християнським цінностям.

https://doi.org/10.32405/2218-7650

Якщо цю тезу конкретизувати й деталізувати, то нсамперед, вона означає підготовку інноваційного типу людини з інноваційним типом мислення, культури, діяльності, рисами самодостатності й всебічної розвиненості, рівень якої визначається не тільки обсягом знань, а й параметрами реалізованості психологічного потенціалу її здібностей і задатків, особистісного, світоглядного, громадянського розвитку; людину, здатну ефективно жити і діяти в сучасному глобалізованому, демократичному, ринковому, інформатизованому та знаннєвому суспільстві. Ці критерії високоякісної освіти будемо розглядати як стратегічні. Вони багатовимірні і покликані задовольняти освітні і соціальні потреби всіх суб'єктів освітнього процесу – учнів і студентів, педагогів і викладачів, роботодавців і управлінців тощо.

Із стратегічними критеріями має бути погоджена система *тактичних показників і критеріїв* відповідності змісту освітнього процесу головним стратегічним цілям освіти; показників, за якими має проводитися оцінювання стану функціонування і розвитку закладу як соціально-педагогічної системи.

Серед тактичних критеріїв і показників якості освіти, зокрема, зазначимо:

1. Інноваційність змісту та форм організації освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО); акцент переноситься з навчання як трансляції інформації за принципом вертикальних стосунків «учитель – учень» на перехід у новий вимір діяльності, в якій учень – співавтор навчально-пізнавальної діяльності.

2. Реалізація в освітньому процесі методів, форм і засобів розвитку креативності, інноваційності і творчого мислення школярів.

3. Реалізація особистісно орієнтованого підходу, в основі якого – диференціація навчання відповідно до індивідуальних особливостей учня з урахуванням його здібностей, рівня навченості й освітніх потреб [15].

4. Професійна підготовленість й готовність до інновіційної діяльності викладацького складу. До цього критерію входять такі показники, як володіння професійними знаннями й навичками; постійне оновлення методичного інструментарію; інноваційне системне мислення тощо.

5. Втілення й системне використання в освітньому середовищі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) управління якістю освіти.

6. Налагодженість системи оптимальної взаємодії ЗЗСО із оточуючим середовищем: батьками, громадськістю, управлінськими структурами.

Сюди віднесемо також групу показників, за якими проводиться оцінювання стану функціонування закладу як соціально-педагогічної системи:

https://doi.org/10.32405/2218-7650

I. Показники якості освіти й виховання учнів[1]:

1. Показники успішності науково-пізнавальної діяльності учнів, рівень їх академічних досягнень у навчальній й позашкільній діяльності;

2. Показники розвитку та саморозвитку учнів – інтелектуального, творчого, духовно-етичного, соціально-комунікативного. Серед них можуть бути відзначені:

- Інтелектуальні навички, набуті у результаті вивчення навчальних дисциплін: аналіз і синтез, абстрактне мислення; системність мислення тощо.
- Показники творчого розвитку, набуті в закладі освіти. До їхнього складу входять дві групи креативних якостей – інтелектуальних та особистісних. Інтелектуальні: *креативність мислення*, яке полягає у здатності до продукування нових ідей, гнучкості, оригінальності, продуктивності тощо. Прояви *особистісної креативності*: підприємливість, заповзятливість та ініціативність тощо.
- Показники соціального розвитку. *Комунікаційні навички*: здатність до педагогічного спілкування; здатність до *командної роботи; презентаційні навички:* навички публічних, ділових і наукових комунікацій тощо.
- Духовно-етичні показники. Здатність дотримуватися загальноетичних та християнських норм; висока культура людських стосунків; висока національно-патріотична свідомість тощо.

II. Інші показники якості управління закладом освіти.

- Показники якості викладацької й управлінської діяльності педагогів.
- Якість навчально-освітніх програм.
- Відповідність форм і методів навчання вимогам інноваційності.
- Показники фізичного та психічного здоров’я учнів.
- Задоволеність суб’єктів навчання результатами освітнього процесу.
- Належний рівень матеріально-технічного забезпечення ЗЗСО.
- Стан нормативно-правового, інформаційного, кадрового забезпечення.
- Рівень утвердження державно-громадського характеру управління закладами освіти.

Якісна освіта, що є однією із найголовніших рис ЗЗСО, разом із сприятливою атмосферою навчання покликані створити для учнів

[1] Крім цієї групи показників, пов'язаних із рівнем підготовки учнів, існують ще показники якості викладацької й управлінської діяльності педагогів, якість програм та деякі інші, але, за браком місця, ми не будемо на них зупинятися. На критеріях якості підготовки учнів зупинимось більш докладно.

оптимальні умови для їхнього розвитку. Саме в цьому напряму здійснюється процес вдосконалення моніторингу якості освітніх послуг.

6. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Серед найважливіших критеріїв якості освіти можуть бути відзначені:

1. Інноваційність змісту та форм організації освітнього процесу у ЗЗСО.
2. Реалізація в освітньому процесі методів, форм і засобів розвитку креативності, інноваційності і творчого мислення школярів.
3. Професійна підготовленість й готовність до інноваційної діяльності викладацького складу.
4. Втілення й системне використання в освітньому середовищі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) управління якістю освіти тощо.

Перспективою подальших досліджень може бути вивчення питання вдосконалення технологій моніторингу якості освітнього процесу.

7. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

[1] Г. В. Єльникова, Т. А. Борова, О. М. Касьянова, Г. А. Полякова та ін., *Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи*; Г. В. Єльникова; Ред. Чернівці, Україна: Технодрук, 2009, 572 с.

[2] І. Зязюн, «Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процесу», *Рідна школа*, № 8, с. 8–12, 2000.

[3] Л. М. Калініна, «Управління новою українською школою. Порівняльна характеристика концептуальних змін», *Директор школи*, № 1/2(793/794), січень, 2017.

[4] Л. М. Карамушка, *Психологія управління закладами середньої освіти*. Київ, Україна: Ніка-центр, 2000, 332 с.

[5] Ю. А. Конаржевский, *Менеджмент и внутришкольное управление*. Москва, Россия: Образ. центр «Педагогический поиск», 1999, 224 с.

[6] В. Г. Кремень, «Яку людину має готувати освіта: на чому слід зосередити увагу, модернізовуючи освітню діяльність», *Директор школи, ліцею, гімназії,* № 5, с. 4–7, 2006.

[7] В. С. Лазарев, *Системное развитие школы*; изд. 2-е. Москва, Россия: Пед. общество России, 2003, 304 с.

[8] О. Лебедєв, «Теоретична модель управління якістю освіти». [Електронний ресурс]. *Сучасна освіта: Освіта.ua*. Доступно: http://osvita.ua/school/manage/1402/.

[9] В. Луговий, *Педагогічна освіта в Україні: структура, функціонування, тенденції розвитку*; О. Г. Мороз, Ред. Київ, Україна: МАУП, 1994, 196 с.
[10] В. Е. Лунячек, «Якість освіти в Україні: проблеми становлення», *Управління школою,* № 16, с. 17–25, 2008.
[11] В. І. Маслов, «Наукові засади визначення змісту підвищення кваліфікації та підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів», *Післядипломна освіта в Україні*, № 2, с. 63–66, 2002.
[12] А. М. Моисеев, О. М. Моисеева, *Основы стратегического управления школою*. Москва, Россия: Пед. общество России, 2008, 253 с.
[13] О. В. Овчарук, «Напрями реформування змісту освіти: загальноєвропейські підходи до формування компетентісно орієнтованого змісту шкільної освіти», *Відкритий урок,* № 7/8, с. 54–57, 2004.
[14] Л. П. Одерій, *Основи системи контролю якості навчання*. Київ, Україна: ІСДО, 1995, 132 с.
[15] В. В. Олійник, В. Ю. Биков, В. О. Гравіт, Д. А. Новікова та ін., *Підвищення кваліфікації керівників освіти за дистанційною формою навчання*; В. В. Олійник; Ред. Київ, Україна: Логос, 2006, Т. 1, 408 с.
[16] Н. М. Островерхова, *Феномен аналізу якості уроку як педагогічної системи*. [Електронний ресурс]. Доступно: www.rusnauka.com/6_NITSHB_2011/ Pedagogica/2_80505.doc.htm.
[17] М. М. Рожко, Г. М. Ерстенюк, В. В. Капечук, М. О. Іванців, «Освітній процес і система управління якістю освіти у підготовці медичних фахівців»: *на XIV Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, присвяч. 60-річчю ТДМУ «Сучасні підходи до вищої медичної освіти в Україні»*. Тернопіль, Україна, 2017, с. 68–71.
[18] О. Я. Савченко, «Управління якістю шкільної освіти у контексті державної освітньої політики», *Моделі інноваційного розвитку школи: на наук.-практ. конф. (м. Київ, 25–30 жовт. 2009 р.)*. Київ, Україна: Арт Економі, 2010, с. 15–312.
[19] І. Л. Сіданіч, О. Кислашко, *Християнська педагогіка*. Київ, Україна: Духовна вісь, 2015, 510 с.
[20] Т. И. Шамова, Т. М. Давыденко, *Деятельность учителей по формированию системы качества знаний учащихся как объект внутришкольного управления*. Москва; Белгород, Россия: БГПИ, 1993, 86 с.
[21] Е. А. Ямбург, «Модернізація управлінської системи, або Формування єдиного інформаційного простору школи», *Управління освітою,* № 23, с. 1–15, 2004.

[22] Я. К. Яхнін, *Сучасні підходи до якості освіти*. Київ, Україна: Наук. думка, 2006, 143 с.
[23] G. Bruggencate, C.t.: Maken schoolleiders het verschil? *Onderzoek naar de invloed van schoolleiders op de schoolresultaten. Enschede* (PrintPartners B.V.Ipskamp), 2009.
[24] M. Dammann, «Die Rolle der Schulleitung bei derSchul-und Unterrichtsentwicklung», *Schulentwicklung zwischen Autonomie und Kontrolle*. S. 48–53.
[25] J. Scheerens, C. Glas, &, S. M. Thomas: *Educational evaluation, assessment, and monitoring – a systematic approach*. Lisse (Swets & Zeitlinger), 2003.
[26] *Wie Schulleitungen an der Entwicklung des Schulsystems mitwirken, Schulentwicklung zwischen Autonomie und Kontrolle*. S. 42–47.
[27] H. Meyer: Die Rolle der Schulleitung bei der Unterrichtsentwicklung, Vortragsskript zur Auftaktveranstaltung für die amtsbegleitende Qualifizierung schulischer Führungskräfte in Halle, Sachsen-Anhalt, *Carl von Ossietzky Universität Oldenburg.*

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PROBLEMS OF MONITORING OF THE QUALITY OF EDUCATION

Anna Zvarych,
Head deputy of the Department of Education and Science
Ternopil Regional State Administration.
Ternopil, Ukraine.
Scientific supervisor, I. L. Sedanich.
avzvarych@gmail.com

Abstract. The article discusses the results of scientific research on the problem of monitoring the quality of education and also analyzes and generalizes various scientific approaches. The main problems of the article are indicators and criteria for monitoring the quality of education and effective management in an educational institution in modern conditions. Monitoring of the quality of education is considered as a procedure for systematically collecting information on important aspects and achievements of education at various levels of educational management (local, regional, national). It is realized in order to continuously monitor, determine and correct the state of education and forecast its development. However, monitoring and its criteria are interpreted by scientists in different ways, despite the large number of pedagogical researches on this topic. Problems and tasks of monitoring are considered. The essential features of effective management of the educational process are disclosed, taking into account domestic and foreign experience. The important

aspects of education for the monitoring process are summarized and systematized: 1) The innovativeness of the content and forms of organization of the educational process in an educational institution; 2) Implementation in the educational process of the methods, forms and means of development of pupils personal creativity and creative thinking. 3) Implementing a personality-oriented approach. 4) Professionalism and readiness for innovative activity of the teaching staff. 5) The use of information and communication technologies of education quality management, etc.

Here we can also include a group of indicators by which the state of functioning of the institution as a social-pedagogical system is evaluated: 1) Indicators of success of students' scientific-cognitive activity, level of their academic achievements in educational and extra-curricular activities; 2) Indicators of development and self-development of students – intellectual, creative, spiritual-ethical, social-communicative.

Among the latest may be noted the intellectual skills acquired as a result of the study of disciplines. Many of these qualities can be included in this number: the analysis and synthesis, abstract thinking, systems thinking, creative thinking etc.

Key words: monitoring of the quality of educational services; the educational process; development of students' thinking; management, creativity.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ МОНИТОРИНГА КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ

Зварыч Анна Владимировна,
заместитель начальника управления образования и науки
Тернопольской областной государственной администрации.
Тернополь, Украина.
Научный руководитель, И. Л. Сиданич.
avzvarych@gmail.com

Аннотация. В статье рассмотрены результаты научных исследований проблемы мониторинга качества образования, а также проанализированы и обобщены разные научные подходы. Изучены показатели и критерии мониторинга качества образования и эффективного менеджмента в учебном заведении в современных условиях. Мониторинг качества образования рассматривается как процедура систематического сбора информации о важных аспектах и достижениях образования на различных уровнях образовательного

менеджмента (локальном, региональном, национальном) с целью непрерывного отслеживания, определения и коррекции состояния образования и прогнозирования его развития.

Однако мониторинг и его критерии трактуются учеными по-разному, несмотря на большое количество педагогических исследований по этой теме. Рассмотрены проблемы и задачи мониторинга. Раскрыты сущностные черты эффективного управления образовательным процессом, учитывая отечественный и зарубежный опыт.

Обобщены и систематизированы важные аспекты образования, которые должны отслеживаться в процессе мониторинга: 1) Инновационность содержания и форм организации образовательного процесса в учебном заведении. 2) Реализация в образовательном процессе методов, форм и средств развития у школьников личностной креативности и творческого мышления. 3) Реализация личностно ориентированного подхода. 4) Профессиональная подготовленность и готовность к инновационной деятельности преподавательского состава. 5) Использование информационно-коммуникационных технологий управления качеством образования и т.д.

Сюда отнесем также группу показателей, в соответствии с которыми проводится оценка состояния функционирования учреждения как социально-педагогической системы: 1) Показатели успешности научно-познавательной деятельности учащихся, уровень их академических достижений в учебной и внешкольной деятельности; 2) Показатели развития и саморазвития учащихся – интеллектуального, творческого, духовно-нравственного, социально-коммуникативного.

Среди последних могут быть отмечены интеллектуальные навыки, приобретенные в результате изучения учебных дисциплин: анализ и синтез, абстрактное мышление, системное мышление, креативное мышление и тому подобное.

Ключевые слова: мониторинг качества образовательных услуг; образовательный процесс; развитие мышления учащихся; управление; креативность.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

[1] H. V. Yelnykova, T. A. Borova, O. M. Kasianova, H. A. Poliakova ta in., Adaptyvne upravlinnia: sutnist, kharakterystyka, monitorynhovi systemy; H. V. Yelnykova; Red. – Chernivtsi, Ukraina: Tekhnodruk, 2009, 572 s.

[2] I. Ziaziun, «Humanistychna stratehiia teorii i praktyky navchalnoho protsesu», Ridna shkola, № 8, s. 8–12, 2000.
[3] L. M. Kalinina, «Upravlinnia novoiu ukrainskoiu shkoloiu. Porivnialna kharakterystyka kontseptualnykh zmin», Dyrektor shkoly, № 1/2(793/794), sichen, 2017.
[4] L. M. Karamushka, Psykholohiia upravlinnia zakladamy serednoi osvity. Kyiv, Ukraina: Nika-tsentr, 2000, 332 s.
[5] YU. A. Konarzhevskij, Menedzhment i vnutrishkol'noe upravlenie. Moskva, Rossiya: Obraz. centr «Pedagogicheskij poisk», 1999, 224 s.
[6] V. H. Kremen, «Iaku liudynu maie hotuvaty osvita: na chomu slid zoseredyty uvahu, modernizovuiuchy osvitniu diialnist», Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii, № 5, s. 4–7, 2006.
[7] V. S. Lazarev, Sistemnoe razvitie shkoly; izd. 2-e. Moskva, Rossiya: Ped. obshchestvo Rossii, 2003, 304 s.
[8] O. Lebediev, «Teoretychna model upravlinnia yakistiu osvity». [Elektronnyi resurs]. Suchasna osvita: Osvita.ua. Dostupno: http://osvita.ua/school/manage/1402/.
[9] V. Luhovyi, Pedahohichna osvita v Ukraini: struktura, funktsionuvannia, tendentsii rozvytku; O. H. Moroz, Red. Kyiv, Ukraina: MAUP, 1994, 196 s.
[10] V. E. Luniachek, «Iakist osvity v Ukraini: problemy stanovlennia», Upravlinnia shkoloiu, № 16, s. 17–25, 2008.
[11] V. I. Maslov, «Naukovi zasady vyznachennia zmistu pidvyshchennia kvalifikatsii ta pidhotovky kerivnykiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv», Pisliadyplomna osvita v Ukraini, № 2, s. 63–66, 2002.
[12] A. M. Moiseev, O. M. Moiseeva, Osnovy strategicheskogo upravleniya shkoloyu. Moskva, Rossiya: Ped. obshchestvo Rossii, 2008, 253 s.
[13] O. V. Ovcharuk, «Napriamy reformuvannia zmistu osvity: zahalnoievropeiski pidkhody do formuvannia kompetentisno oriientovanoho zmistu shkilnoi osvity», Vidkrytyi urok, № 7/8, s. 54–57, 2004.
[14] L. P. Oderii, Osnovy systemy kontroliu yakosti navchannia. Kyiv, Ukraina: ISDO, 1995, 132 s.
[15] V. V. Oliinyk, V. Yu. Bykov, V. O. Hravit, D. A. Novikova ta in., Pidvyshchennia kvalifikatsii kerivnykiv osvity za dystantsiinoiu formoiu navchannia; V. V. Oliinyk; Red. Kyiv, Ukraina: Lohos, 2006, T. 1, 408 s.
[16] N. M. Ostroverkhova, Fenomen analizu yakosti uroku yak pedahohichnoi systemy. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: www.rusnauka.com/6_NITSHB_2011/ Pedagogica/2_80505.doc.htm.
[17] M. M. Rozhko, H. M. Ersteniuk, V. V. Kapechuk, M. O. Ivantsiv, «Osvitnii protses i systema upravlinnia yakistiu osvity u pidhotovtsi medychnykh

fakhivtsiv»: na XIV Vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnar. uchastiu, prysviach. 60-richchiu TDMU «Suchasni pidkhody do vyshchoi medychnoi osvity v Ukraini». Ternopil, Ukraina, 2017, s. 68–71.

[18] O. Ya. Savchenko, «Upravlinnia yakistiu shkilnoi osvity u konteksti derzhavnoi osvitnoi polityky», Modeli innovatsiinoho rozvytku shkoly: na nauk.-prakt. konf. (m. Kyiv, 25–30 zhovt. 2009 r.). Kyiv, Ukraina: Art Ekonomi, 2010, s. 15–312.

[19] I. L. Sidanich, O. Kyslashko, Khrystyianska pedahohika. Kyiv, Ukraina: Dukhovna vis, 2015, 510 s.

[20] T. I. SHamova, T. M. Davydenko, Deyatel'nost' uchitelej po formirovaniyu sistemy kachestva znanij uchashchihsya kak ob"ekt vnutrishkol'nogo upravleniya. Moskva; Belgorod, Rossiya: BGPI, 1993, 86 s.

[21] E. A. Yamburh, «Modernizatsiia upravlinskoi systemy, abo Formuvannia yedynoho informatsiinoho prostoru shkoly», Upravlinnia osvitoiu, № 23, s. 1–15, 2004.

[22] Ya. K. Yakhnin, Suchasni pidkhody do yakosti osvity. Kyiv, Ukraina: Nauk. dumka, 2006, 143 s.

[23] G. Bruggencate, C.t.: Maken schoolleiders het verschil? Onderzoek naar de invloed van schoolleiders op de schoolresultaten. Enschede (PrintPartners Ipskamp B.V.), 2009.

[24] M. Dammann, «Die Rolle der Schulleitung bei derSchul-und Unterrichtsentwicklung», Schulentwicklung zwischen Autonomie und Kontrolle. S. 48–53.

[25] J. Scheerens, C. Glas, &, S. M. Thomas: Educational evaluation, assessment, and monitoring – a systematic approach. Lisse (Swets & Zeitlinger), 2003.

[26] Wie Schulleitungen an der Entwicklung des Schulsystems mitwirken, Schulentwicklung zwischen Autonomie und Kontrolle. S. 42–47.

[27] H. Meyer: Die Rolle der Schulleitung bei der Unterrichtsentwicklung, Vortragsskript zur Auftaktveranstaltung für die amtsbegleitende Qualifizierung schulischer Führungskräfte in Halle, Sachsen-Anhalt, Carl von Ossietzky Universität Oldenburg.

DOI https://doi.org/10.32405/2218-7650-88-102
УДК 37.011:37.016:81 – 028.31

Иваненко Станислав Валентинович,
кандидат филологических наук, доцент,
заведующий кафедрой иностранных языков
профессионального направления
Запорожского национального университета.
Запорожье, Украина.
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0002-7861-1077
stasiv19@ukr.net

МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ОСНОВА КОНЦЕПЦИИ КОНТРОЛЯ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ СТУДЕНТАМИ НЕЯЗЫКОВЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Аннотация. Важным структурным компонентом профессиональной компетентности является иноязычная подготовка, которая является качественной характеристикой личности специалиста и охватывает совокупность научно-теоретических знаний, практических умений и навыков в области осуществления профессиональной коммуникации, опыта осуществления профессионального взаимодействия, устойчивой мотивации профессионального общения.

Изучение иностранных языков студентами неязыковых специальностей университета носит коммуникативно-ориентированный и профессионально-ориентированный характер и направлено на овладение иноязычной речевой компетенцией для общения в социально-бытовой и профессиональной сферах человеческой деятельности.

При этом соответствующее внимание уделяется обучению языку специальности для профессиональных целей.

Практическая цель обучения иностранному языку состоит в формировании у студентов лингвистической, коммуникативной и страноведческой компетенции.

Одной из составных частей является коммуникативная компетенция, то есть способность воспринимать и воспроизводить информацию на иностранном языке в соответствии с условиями речевой коммуникации.

Цель исследования – развитие теоретических и методологических основ контроля процесса иноязычной подготовки, способных адаптировать информационный ресурс изучения иностранных языков студентами неязыковых специальностей к динамически развивающимся условиям образования.

https://doi.org/10.32405/2218-7650

Методологические подходы исследования процесса изучения иностранных языков для иноязычной подготовки студентов неязыковых специальностей эволюционируют вместе с изменениями, которые происходят в системе образования и в мировом пространстве.
Поэтому систематизация теоретических, методических и практических факторов, на которых основывается современная методология иноязычной подготовки студентов неязыковых специальностей, в определенной степени дает возможность сформировать новые возможности системы образования в направлении ее модернизации для удовлетворения потребностей сегодняшнего дня.
Определено, что разработка, модернизация и унификация системы контроля, в результате которой достигается синтез определенных компетенций студентов, обеспечивающий высокий уровень владения иностранным языком.

Ключевые слова: методология; концепция; студент; иностранный язык; иноязычная подготовка; неязыковые специальности.

1. ВВЕДЕНИЕ / ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблемы. Выход Украины на мировой рынок, расширение сотрудничества, а также политические и культурные изменения в обществе, указали на значительные требования к выпускникам учреждений высшего образования. На сегодняшний день успех деятельности предприятия на международном рынке, карьерный рост и возможность получения образования за рубежом все больше зависят от уровня коммуникативной компетенции специалиста, позволяя использовать иностранный язык как в учебной, так и в профессиональной деятельности. Знание иностранного языка стало обязательной характеристикой современного специалиста, и это требует существенных качественных изменений в организации учебного процесса преподавания иностранных языков.

Анализ последних исследований и публикаций. По Рекомендациям Комитета Совета Европы по вопросам образования выпускники неязыковых вузов должны обладать профессионально ориентированными иноязычными навыками и умениями во всех видах речевой деятельности, уровень сформированности которых определяется на основе образовательно-квалификационной характеристики специалиста [1]. Т. Лобанова в своей диссертации уточнила понятие «компетенция» и, как следствие, разработала лингводидактическую модель формирования коммуникативно-языковой компетенции на основе анализа семантических изменений в контекстной связи данных – контекстная совместимость отношений внутри интеллектуальной системы [2]. Исследователями проанализированы понятия

https://doi.org/10.32405/2218-7650

мультилингвальности, речевой и лингвистической, социолингвистической, социокультурной, стратегической, социальной и дискурсивной компетентности. Охарактеризованы особенности выработки умений и навыков аудирования, чтения, говорения, письма [3]. Получение высшего образования требует от студентов не только определенного уровня владения языком, но и сформированности общеучебных умений и навыков, значимость сформированности которых растет именно в ситуациях недостаточного уровня языковой подготовки. Дефицит лингвистических ресурсов, которому подвергаются иностранные студенты, требует также сформированности стратегий общения, они получили в методике название компенсаторных. Наличие таких стратегий помогает осуществлять коммуникацию при недостаточном уровне владения языком [4].

2. ЦЕЛЬ И ЗАДАЧИ / МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Цель исследования – развитие теоретических и методологических основ контроля процесса иноязычной подготовки, способных адаптировать информационный ресурс изучения иностранных языков студентами неязыковых специальностей к динамически развивающейся и изменяющейся системе высшего образования. В соответствии с целью исследования были поставлены следующие ***задачи***:

1. Раскрыть генезис контроля процесса иноязычной подготовки и предпосылки его эволюции на основе трансформации изучения иностранных языков студентами неязыковых специальностей, позволяющие расширить методологические составляющие.

2. Обосновать методологический подход к формированию концепции контроля процесса иноязычной подготовки, в зависимости от влияния движущей силы причинно-следственных связей в изучении иностранных языков студентами неязыковых специальностей.

3. Предложить теоретико-методологический подход построения системной технологии контроля изучения иностранных языков студентами неязыковых специальностей и определить статус каждой ее составляющей в развитии потенциала концепции.

4. Усовершенствовать методику использования инструментов контроля за функционированием концепции в сочетании со структуризацией информационного обеспечения изучения иностранных языков студентами неязыковых специальностей.

3. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ / ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Теоретическую основу исследования составили труды ведущих специалистов в области прикладной лингвистики, методики и педагогики, а также международные документы, имеющие отношение к рассматриваемым проблемам, по вопросам как непосредственно относящимся к нашей теме, так и по вопросам более общего характера. В ходе работы нами использовались труды ученых: Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок, В. О. Іваніщева, Л. Й. Клименко.

Также проанализирован широкий круг международных документов универсального и регионального характера, таких как «Content and Language Integrated Learning», «Common European Framework of Reference for Languages: learning, teaching, assessment», «A Common European Framework of Reference for Languages Learning, Teaching, Assessment», являющихся существенным вкладом в методическую науку и различные области прикладной лингвистики, служа им как совершенно новая, детализированная и комплексная модель описания и шкалирования процесса использования языка и отдельных видов знаний и умений, подлежащих овладению.

4. МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ / МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

В процессе решения задач применялись теоретические методы исследования для выявления закономерностей, формулировки принципов, определения понятий, продвижения перспективных идей и гипотез. В работе представлен анализ и обобщение данных специальной литературы и интернет-ресурсов, контент- и мета-анализ, практический опыт работы ведущих специалистов в области образования.

5. РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ / РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Изучение иностранного языка студентами неязыковых специальностей Запорожского национального университета (ЗНУ) рассматривается как обязательный компонент профессиональной подготовки специалиста, а владение иностранным языком – как один из показателей степени общей образованности современного человека. Концепция изучения иностранных языков в ЗНУ (Концепция) [5] была разработана с учетом Общеевропейских Рекомендаций по языковому образованию [6] для решения насущных образовательных потребностей в подготовке будущих специалистов, для их дальнейшей эффективной

https://doi.org/10.32405/2218-7650

международной профессиональной мобильности в рамках Европейского пространства высшего образования.

План реализации Концепции рассчитан на четыре учебных года, с 2017–2018 до 2020–2021 учебный год и охватывает всех студентов неязыковых специальностей ЗНУ. Согласно Концепции, изучение иностранного языка продолжается в течение всего периода обучения студентов образовательных степеней бакалавра, магистра и включает нормативный и углубленный курсы. Концепция предусматривает новые подходы к организации и реализации учебного процесса на неязыковых факультетах ЗНУ для решения нового социального заказа общества: подготовить специалиста, который на коммуникативно достаточном уровне будет свободно владеть профессиональным иностранным языком.

Языковой материал является контекстуально обусловленным и направленным на практическое использование. На лексическом уровне происходит систематическое расширение тематического словаря. Особое внимание уделяется постепенному внедрению профессиональной специальной лексики с помощью упражнений, формирующих профессионально-ориентированные навыки и умения иноязычного устного и письменного общения, оперирование лингвосоциокультурным и страноведческим материалом.

Практическая цель заключается в формировании у студентов общих и профессионально ориентированных коммуникативных речевых навыков и умений для обеспечения эффективного общения в академической и профессиональной среде, то есть постепенное формирование профессионально направленной иноязычной коммуникативной компетентности на уровне B1 – независимого пользователя (уровни B1 + – усложненном) согласно уровням, определенным в Общеевропейских рекомендациях языкового образования [7].

Следующий этап нашего исследования связан с выбором наиболее приемлемого теоретико-методологического фундамента для построения концепции контроля изучения иностранных языков студентами неязыковых специальностей, предусматривающий определенное отождествление в существующем научно-методологическом пространстве. Итак, доказано, что решение задач системы иноязычной подготовки тормозится рядом противоречий, а именно между:

- модернизацией системы контроля изучения иностранных языков студентами неязыковых специальностей на современном этапе развития образовательной среды и консервативностью взглядов значительной части специалистов, которые трудно адаптируются к изменениям и новым требованиям;

https://doi.org/10.32405/2218-7650

- таксономическим доминированием результатов и целостностью всех структурных компонентов системы контроля изучения иностранных языков студентами неязыковых специальностей;
- необходимостью внедрения системы контроля изучения иностранных языков студентами неязыковых специальностей и отсутствием научно обоснованных теоретических и методических основ ее обеспечения;
- большим количеством научных исследований проблемы контроля изучения иностранных языков студентами неязыковых специальностей и отставание от ведущих современных инноваций мирового уровня;
- необходимости учета отечественного и зарубежного опыта контроля изучения иностранных языков студентами неязыковых специальностей и недостаточным исследованием этой проблемы в отечественной науке;
- требованиями программ для выпускников средних общеобразовательных школ и их реальными знаниями.

Некоторыми причинами этих противоречий является, по нашему мнению, недостаточная теоретическая и практическая разработанность системы контроля изучения иностранных языков студентами неязыковых специальностей, а также низкий уровень практического применения средств и методов.

Авторскую концепцию контроля изучения иностранных языков студентами неязыковых специальностей мы рассматриваем как целостную систему, которая строится на основе единства общего, особенного и индивидуального.

Система контроля:

- как общее – трактуется нами как совокупность взаимовлияющих информативных показателей, характеризующих качество и уровень подготовленности студентов неязыковых специальностей в соответствии с условиями их реализации с учетом структурных звеньев иноязычной подготовки;
- как особенное – имеет свою специфику, обусловленную будущей профессиональной деятельностью;
- как индивидуальное – отражает зависимость эффективности подготовки от профессионализма преподавателя и индивидуальных особенностей студентов.

Целью Концепции является определение основных приоритетов системы контроля изучения иностранных языков студентами неязыковых специальностей, обоснование требований принципов, функций, закономерностей, средств и методов, профессиональное развитие преподавателей в этой области. Это определяет задачи, основными из которых являются:

https://doi.org/10.32405/2218-7650

- определение приоритетности и глобальности проблемы теоретико-методологического обоснования системы контроля изучения иностранных языков студентами неязыковых специальностей;
- исследование благоприятных условий для реализации системы контроля изучения иностранных языков студентами неязыковых специальностей;
- анализ факторов, способствующих совершенствованию системы контроля изучения иностранных языков студентами неязыковых специальностей;
- определение инновационных направлений технологизации программ иноязычной подготовки студентов неязыковых специальностей и, как следствие, системы контроля изучения иностранных языков студентами неязыковых специальностей;
- обоснование ведущих принципов, на которых базируется система контроля изучения иностранных языков студентами неязыковых специальностей;
- определение приоритетных методов и средств системы контроля изучения иностранных языков студентами неязыковых специальностей.

Итак, учитывая цели и задачи Концепции, подробнее рассмотрим ее основные базовые элементы. Принципиальным специфическим признаком системы контроля изучения иностранных языков студентами неязыковых специальностей есть необходимость интегративного подхода к применению соответствующих средств и методов с учетом образовательной степени. Приоритетное положение, на котором должна основываться система контроля, связано с ее ведущей управленческой функцией – обратной связью, без которой деятельность любой системы не может быть эффективной [3].

Таким образом, реализация контроля требует разработки и внедрения такой системы, которая через взаимодействие ее подсистем позволяет получить главный результат – достижение состояния наивысшей готовности – профессиональной иноязычной компетентности.

В условиях глобализации процессов в образовательной среде, приближение постиндустриально-информационной цивилизации в научном обществе все чаще предметом дискуссий возникают именно проблемы контроля, являющиеся индикатором уровня подготовленности студентов неязыковых специальностей, средством оптимизации процесса иноязычной подготовки и соревновательной деятельности на основе объективной оценки развития их умений, навыков, интегрального уровня подготовленности [4].

https://doi.org/10.32405/2218-7650

По нашему мнению, главный фокус таких дискуссий находится в плоскости эффективного управления процессом иноязычной подготовки, объективной, своевременной информацией о компетентности студентов неязыковых специальностей, выявление причинно-следственных связей, эффективных корректирующих действий для достижения конечного результата – оптимального уровня подготовленности. В связи с этим, большое внимание должно уделяться эффективному подбору и взаимосвязи средств и методов. Это отмечают многие ученые в области теории и методики профессионального образования. Таким образом, с 2014 года в учебный процесс кафедрой иностранных языков профессионального направления ЗНУ был разработан и практически реализован с помощью высокоэффективных средств, методов, инновационных технологий контроль изучения иностранного языка студентами неязыковых специальностей на протяжении всего срока обучения. Система контроля включала: исходное тестирование с целью определения уровня общей иноязычной подготовки в соответствии с «Общеевропейскими рекомендациями по языковому образованию: изучение, преподавание, оценка» (Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment) [6].

Предоставление рекомендаций в целях улучшение базовых знаний по иностранному языку за счет посещения дополнительных факультативных занятий.

В соответствии с требованиями Программы для общеобразовательных учебных заведений с иностранного языка на завершающем этапе старшей школы (10–11 классы) изучение иностранного языка завершается формированием коммуникативной компетенции на уровне:

- общеобразовательное учебное заведение, уровень владения языком – B1;
- классы гуманитарно-филологического профиля, уровень владения языком – B1 +;
- школы с углубленным изучением иностранных языков, уровень владения языком – B2.

Общеевропейскими Рекомендациями по языковому образованию предлагается минимальное количество аудиторных часов, что дает возможность достичь высшего уровня, и это необходимо учитывать при планировании аудиторной и внеаудиторной практической работы.

В соответствии с Концепцией предусмотрены такие формы итогового контроля:

- 1 семестр – зачет;

https://doi.org/10.32405/2218-7650

- 2 семестр – экзамен. Итоговое тестирование с целью определения уровня общей иноязычной подготовки согласно «Общеевропейскими рекомендациями по языковому образованию: изучение, преподавание, оценка» (Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment) [6].

На 2–4 курсе (3–7 семестр) на учебную дисциплину «Английский (немецкий, французский) язык профессионально коммуникативной направленности» выделено 2 часа в неделю аудиторных практических занятий (общее количество – 220–230 часов за 4 года обучения).

Целью преподавания учебной дисциплины «Английский (немецкий, французский) язык профессионально коммуникативной направленности» на 2–4 курсах является подготовка студентов к эффективной межкультурной коммуникации. Она предполагает формирование профессионально направленной иноязычной коммуникативной компетентности (речевой, лингвистической, социокультурной и учебно-стратегической) для адекватного поведения в реальных ситуациях академической и профессиональной жизни, которые являются общими для студентов различных направлений подготовки. Учебная программа является профессионально ориентированной, ее содержание организовано в соответствии с профессиональными умениями общего характера, необходимых в различных профессиональных сферах и ситуациях. Эти умения проявляются в различных типах речевого поведения.

Основной задачей изучения дисциплины «Английский (немецкий, французский) язык профессионально коммуникативной направленности» является достижение уровня владения языком B2, который является стандартом для образовательной степени бакалавра и обеспечивает специальные дисциплины в зависимости от факультета, где обучается студент. Это определяет «Программа по английскому языку для профессионального общения» [1], [8], разработана на основе стандарта Совета Европы [7] и рекомендована Министерство образования и науки Украины (письмо Министерства образования и науки Украины № 14/18.2-481 от 02.03.2005).

Итоговый контроль на 2–4 курсах:

- 3–6 семестр – зачет;
- 7 семестр – экзамен;
- 4, 6, 7 семестры – итоговое тестирование с целью определения уровня общей иноязычной подготовки в соответствии с «Общеевропейскими рекомендациями по языковому образованию: изучение, преподавание, оценка» (Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment) [9], [10].

Курс изучения иностранного языка может завершаться квалификационным экзаменом, дающий право на получение сертификата с записью типа «Сдал государственный экзамен по иностранному языку с оценкой «__» и может работать по специальности с использованием данного иностранного языка».

Начиная с 3 семестра, Концепцией предусмотрено постепенное введение преподавания на иностранном языке профессиональных дисциплин, не менее одной дисциплины в каждом семестре, преподавателями соответствующих кафедр неязыковых факультетов.

Образовательная степень магистра учебной дисциплины «Предметно-ориентированный практикум на иностранном языке» предполагает 2 часа в неделю аудиторных практических занятий (общее количество – 30–32 часа), зачет / экзамен, факультативные занятия по иностранному языку с целью улучшения общего уровня владения иностранным языком, преподавание на иностранном языке дисциплин профессионального цикла, защита магистерских работ на иностранном языке.

С целью обеспечения качественной иноязычной подготовки студентов неязыковых специальностей университета и достижения поставленной цели, Концепцией предусматривается совместная разработка преподавателями соответствующих кафедр неязыковых факультетов университета и преподавателями кафедры иностранных языков профессионального направления учебно-методических материалов для преподавания профессиональных дисциплин на иностранном языке для бакалавров и магистров неязыковых специальностей с учетом методик преподавания иностранного языка и профессиональных дисциплин, взаиморецензирование подготовленных к печати учебно-методических материалов, организация постоянно действующего семинара для преподавателей неязыковых факультетов с целью внедрения в преподавание специальных дисциплин методики интегрированного обучения предмету и языку (предметно/ контекстно-языковое интегрированное обучение – CLIL – Content and Language Integrated Learning), методики погружения.

6. ВЫВОДЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДАЛЬНЕЙШИХ ИССЛЕДОВАНИЙ / ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Анализ отечественных и зарубежных источников, а также опыт практической деятельности, позволяет сделать вывод, что реалии, общественный запрос, всеобщая глобализация общества, европейский вектор развития Украины побуждают к поиску новых путей

совершенствования и модернизации процесса преподавания и контроля иноязычной подготовки студентов неязыковых специальностей в учреждениях высшего образования. Главной задачей является разработка, модернизация и унификация контрольных мероприятий, в результате чего достигается синтез определенных компетенций, обеспечивается высокий уровень владения иностранным языком и глубокое овладение предметного содержания.

Перспективы дальнейших исследований заключаются в усовершенствовании, разработанной нами Концепции, что позволит усилить слабые звенья традиционной иноязычной подготовки студентов неязыковых специальностей на основе применения полипарадигмального подхода.

7. СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ / СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

[1] Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок, В. О. Іваніщева, Л. Й. Клименко, *Програма з англійської мови для професійного спілкування*. Київ, Україна: Ленвіт, 2005, 119 с.

[2] Т. Д. Лобанова, «Системний підхід у формуванні комунікативно-мовної компетенції студентів немовних вищих навчальних закладів», автореф. дис. канд. наук; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, Україна, 2009.

[3] О. В. Безкоровайна, Л. В. Мороз, «Актуальні аспекти комунікативної компетенції студентів ВНЗ», *Вісник Житомирського державного університету*, № 64, с. 48–52, 2012.

[4] І. М. Шульга, «Методика адаптивно-коригувального тренінгу з російської мови для іноземних студентів немовних спеціальностей», автореф. дис. канд. наук; Херсонський держ. ун-т. Херсон, Україна, 2014.

[5] *Концепція вивчення іноземних мов у Запорізькому національному університеті*. [Електронний ресурс]. Доступно: http://sites.znu.edu.ua/navchalnyj_viddil//normatyvna_basa/kontsepts__ya_vivchennya_nozemnikh_mov_u_znu.pdf.

[6] «Council of Europe. Council for Cultural Co-operation. Education Committee. Modern Languages Division. Common European Framework of Reference for Languages: learning, teaching, assessment», *Cambridge University Press*, 2001, pp. 169.

[7] С. Ю. Ніколаєва, *Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання*; пер. з англ. Київ, Україна: Ленвіт, 2003, 273 с.
[8] Е. В. Мусницкая, Н. И. Гез, Н. М. Громова, Е. Ю. Долматовская, *Программа по иностранным языкам для вузов неязыковых специальностей*. Москва, Россия: МГЛУ, 2000, 20 с.
[9] *A Common European Framework of Reference for Languages Learning, Teaching, Assessment*. Strasbourg, 1986.
[10] К. М. Ирисханова, «Общеевропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, преподавание, оценка», *Департамент современных языков Директората по образованию, культуре и спорту Совета Европы*. Москва, Россия, 2005, 247 с.

METHODOLOGICAL BASIS OF THE CONCEPTION OF CONTROL OF FOREIGN LANGUAGES STUDY BY STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SPECIALTIES

Stanislav Ivanenko,
PhD of Philology, Associate Professor
Head of Department of Foreign
Languages for Specific Purposes
Zaporizhzhia National University.
Zaporizhzhia, Ukraine.
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0002-7861-1077
stasiv19@ukr.net

Abstract. An important structural component of professional reliability is foreign language training, which is a qualitative characteristic of the personality of a specialist and covers the whole set of scientific and theoretical knowledge, practical skills in the field of professional communication, experience in professional interaction, sustainable motivation for professional communication.

The study of foreign languages by the students of non-linguistic specialties in the university is communicative-oriented and professionally-oriented in nature and is aimed at mastering of the foreign language speech competence for communication in social and professional spheres of human activity. It should be mentioned that appropriate attention is paid to teaching the language for specific professional purposes.

The practical goal of teaching foreign language is to form students' linguistic, communicative and culture-oriented competence.

One of the components is communicative competence is the ability to perceive and reproduce the information in foreign language in accordance with the conditions of speech communication.

The objective of the present study is the development of the theoretical and methodological foundations of monitoring the process of foreign language training, which give the possibility to adapt the informational resource of studying foreign languages by the students of non-linguistic specialties to dynamically developing educational conditions.
Methodological approaches to the study of the process of studying foreign languages for foreign language training of students of non-linguistic specialties is evolving along with the changes that occur in the educational system and in the world in general.
Thus and so, the systematization of the theoretical, methodological and practical factors on which the modern methodology of foreign language training of students of non-linguistic specialties is based, to some extent, makes it possible to form new opportunities for the education system in the direction of their modernization to meet the present-day needs.
It was determined that the development, modernization and unification of the control system, as a result of which a synthesis of certain competencies of students is achieved, provides a high level of knowledge of a foreign language.

Keywords: methodology; conception; student; foreign language; foreign language training; non-linguistic specialties.

МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА КОНЦЕПЦІЇ КОНТРОЛЮ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ СТУДЕНТАМИ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Іваненко Станіслав Валентинович,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
професійного спрямування
Запорізького національного університету.
Запоріжжя, Україна.
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0002-7861-1077
stasiv19@ukr.net

Анотація. Важливим структурним компонентом професійної компетентності є іншомовне мовлення, яке є якісною характеристикою особистості фахівця та охоплює сукупність науково-теоретичних знань, практичних умінь і навичок у сфері здійснення професійної комунікації, досвід здійснення професійної взаємодії, стійку мотивацію професійного спілкування.
Вивчення іноземних мов на немовних спеціальностях носить комунікативно-орієнтований та професійно-орієнтований характер та спрямоване на оволодіння мовленнєвою компетенцією з іноземної мови для спілкування в соціально-побутових сферах людської

діяльності, при цьому відповідна увага приділяється навчанню мові спеціальності, іншими словами для спеціальних професійних цілей. Практична мета навчання іноземної мови полягає у формуванні у студентів лінгвістичної, комунікативної і країнознавчої компетенції.
Однією зі складових частин практичної мети навчання іноземної мови є комунікативна компетенція, тобто здатність сприймати та відтворювати іншомовне мовлення відповідно до умов мовленнєвої комунікації.
Мета дослідження – розвиток теоретичних і методологічних основ контролю процесу іншомовної підготовки, здатних адаптувати інформаційний ресурс вивчення іноземних мов студентами немовних спеціальностей в сфері управління до динамічно розвивающихся умов освіти. Методологічні підходи дослідження процесу вивчення іноземних мов для іншомовної підготовки студентів немовних спеціальностей еволюціонують разом зі змінами, які відбуваються в системі освіти і в світовому просторі.
Тому систематизація теоретичних, методичних і практичних чинників, на яких ґрунтується сучасна методологія іншомовної підготовки студентів немовних спеціальностей, в певній мірі дає можливість сформувати нові можливості системи освіти в напрямку її модернізації для задоволення потреб сьогоднішнього дня.
Визначено, що розробка, модернізація та уніфікація контрольних заходів, в результаті яких досягається синтез певних компетенцій, забезпечує високий рівень володіння іноземною мовою і глибоке оволодіння предметного змісту.

Ключові слова: методологія; концепція; студент; іноземна мова; іншомовна підготовка; немовні спеціальності;

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

[1] H. Ye. Bakaieva, O. A. Borysenko, I. I. Zuienok, V. O. Ivanishcheva, L. Y. Klymenko, Prohrama z anhliiskoi movy dlia profesiinoho spilkuvannia. Kyiv, Ukraina: Lenvit, 2005, 119 s.

[2] T. D. Lobanova, «Systemnyi pidkhid u formuvanni komunikatyvno-movnoi kompetentsii studentiv nemovnykh vyshchykh navchalnykh zakladiv», avtoref. dys. kand. nauk; Pivdennoukr. derzh. ped. un-t im. K. D. Ushynskoho. Odesa, Ukraina, 2009.

[3] O. V. Bezkorovaina, L. V. Moroz, «Aktualni aspekty komunikatyvnoi kompetentsii studentiv VNZ», Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu, № 64, s. 48–52, 2012.

[4] I. M. Shulha, «Metodyka adaptyvno-koryhuvalnoho treninhu z rosiiskoi movy dlia inozemnykh studentiv nemovnykh spetsialnostei», avtoref. dys. kand. nauk; Khersonskyi derzh. un-t. Kherson, Ukraina, 2014.
[5] Kontseptsiia vyvchennia inozemnykh mov u Zaporizkomu natsionalnomu universyteti. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: http://sites.znu.edu.ua/navchalnyj_viddil//normatyvna_basa/kontsepts__ya_vivchennya_nozemnikh_mov_u_znu.pdf.
[6] «Council of Europe. Council for Cultural Co-operation. Education Committee. Modern Languages Division. Common European Framework of Reference for Languages: learning, teaching, assessment», Cambridge University Press, 2001, pp. 169.
[7] S. Yu. Nikolaieva, Zahalnoievropeiski Rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia; per. z anhl. Kyiv, Ukraina: Lenvit, 2003, 273 s.
[8] E. V. Musnickaya, N. I. Gez, N. M. Gromova, E. YU. Dolmatovskaya, Programma po inostrannym yazykam dlya vuzov neyazykovyh special'nostej. Moskva, Rossiya: MGLU, 2000, 20 s.
[9] A Common European Framework of Reference for Languages Learning, Teaching, Assessment. Strasbourg, 1986.
[10] K. M. Iriskhanova, «Obshcheevropejskie kompetencii vladeniya inostrannym yazykom: izuchenie, prepodavanie, ocenka», Departament sovremennyh yazykov Direktorata po obrazovaniyu, kul'ture i sportu Soveta Evropy. Moskva, Rossiya, 2005, 247 s.

DOI https://doi.org/10.32405/2218-7650-103-120
УДК 378.14: 372.857

Ткачук Ганна Сергіївна,
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри хімії та хімічної інженерії
Хмельницького національного університету.
Хмельницький, Україна.
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0003-3502-0557
190670anna363@ukr.net

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКСУ ІЗ ЗАГАЛЬНОЇ ХІМІЇ

Анотація. У статті представлений навчально-методичний комплекс (НМК) з навчальної дисципліни «Хімія» (загальна) як перший щабель у технології освітньої діяльності, що базується на сучасних психолого-педагогічних уявленнях. Висвітлюється роль навчального посібника – невід'ємного компонента навчально-методичного комплексу із загальної хімії – з метою організації навчального процесу в класичному університеті. Проаналізовано сучасні підходи до створення НМК навчальних дисциплін загалом та, зокрема, обґрунтовано й запропоновано навчально-методичні основи для таких комплексів, які б допомагали реалізації парадигм «Освіта впродовж життя», дистанційне навчання і Болонські принципи.

Класифікація засобів навчання хімічних дисциплін – це актуальне питання методичної науки, оскільки ряд авторів вважає навчальні посібники наочними, а інші відносять їх до основних засобів навчання та об'єднують в одну групу засобів навчання – навчальні видання.

Основним принципом у процесі створення НМК з дисципліни є принцип відповідності навчального матеріалу рівню розвитку сучасних хімічних наук. Важливе також залучення загально-педагогічних методів для організації викладання хімії у закладах вищої освіти (ЗВО). Навчальний посібник «Загальна хімія. Конспект лекцій», гриф Вченої ради Хмельницького національного університету (лист № 043/655 від 26.04.2019 р.) підготовлено відповідно до робочих навчальних програм з хімії (загальної) для здобувачів першого бакалаврського рівня вищої освіти як хімічних, так і нехімічних спеціальностей ЗВО.

Він відображає основні розділи теоретичної частини курсу. Використано наукові та навчально-методичні видання автора з навчальної дисципліни «Хімія» (загальна), яка викладається у

https://doi.org/10.32405/2218-7650

класичному університеті для студентів хімічних, інженерних, педагогічних та інших спеціальностей.

Ключові слова: навчальний процес; навчальний посібник; навчально-методичний комплекс; викладання хімії; освітні технології; вища освіта.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Сучасна євроінтеграція України в галузі освіти і науки визначає потреби розроблення та оптимізації методичної і організаційної системи викладання в ЗВО. Особливо важливим та актуальним є викладання природничих дисциплін, а саме хімії, знання і компетенції з якої є запорукою становлення конкурентоздатного фахівця не лише хімічних, а й інших спеціальностей. Складність завдань з організації навчального процесу в ЗВО, що засновані на Болонських ідеях, потребують нових принципів та підходів, які розвивають перспективи пошуку оптимальних технологій освітньої діяльності.

У статті надано спробу представити НМК із загальної хімії як перший щабель у технології освітньої діяльності, що базується на сучасних психолого-педагогічних уявленнях. Використані наукові та навчально-методичні видання автора з навчальної дисципліни «Хімія» (загальна), яка викладається у класичному університеті для студентів хімічних, інженерних, педагогічних та інших спеціальностей [1] – [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У попередніх працях зазначалося, що в Україні не створена теоретична й методологічна основа для організації самонавчання громадян, тому принцип актуалізації інтересу пропонується, насамперед, спрямувати на вирішення проблеми організації самостійної роботи студентів (СРС). На прикладі навчальної дисципліни «Хімія» (загальна) ілюструється технологія актуалізації інтересу.

Виявлено додаткові дидактичні можливості тематичного тезаурусу, що до останнього часу практично залишалися поза увагою учасників освітнього процесу. Запропонована структура тезаурусу дозволяє реалізувати його дидактичні можливості. Ефективним напрямом розвитку самоосвіти у процесі курсового проектування є поєднання в організації СРС задачнісного принципу з методом проектів.

Для кількісного оцінювання інтересу прийнята величина – рівень інтересу, що є відношенням його точкового значення до максимального, яке відповідає прояву гострого зацікавлення. Методи кваліметрії інтересу доцільно використовувати у системі моніторингу якості навчального процесу і, особливо, в самоосвіті.

https://doi.org/10.32405/2218-7650

Навчання представлене як елемент технології освітньої діяльності на основі психолого-педагогічних уявлень про її природу, рушійні сили та системоутворювальні фактори [1] – [3].

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті полягає у розробленні теоретичних та методичних основ створення НМК з навчальної дисципліни «Хімія» у класичному університеті.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі ***завдання***: проаналізувати сучасні підходи до створення НМК навчальних дисциплін загалом та зокрема; обґрунтувати й запропонувати навчально-методичні основи для таких комплексів, які б допомагали реалізації парадигм «Освіта впродовж життя», дистанційного навчання та Болонських принципів.

3. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Першим важливим принципом у процесі створення НМК з дисципліни є принцип відповідності навчального матеріалу до рівня розвитку сучасних хімічних наук. Це означає, що в курсі навчальної хімічної дисципліни має бути використано провідні наукові ідеї та теорії, включені головні концептуальні системи знань про хімічний рух матерії, хімічні реакції, склад та будову речовин тощо. Реалізація принципу відповідності відбувається на базі системного підходу, який має концентрувати знання біля провідних ідей, акцентувати на фундаментальних концепціях хімії, виділенні хімічних закономірностей як надважливих системоутворювальних зв’язках понять, узагальнених способах вираження знань, розкритті змісту в світлі сучасних законів і теорій.

У процесі дотримання субординації законів і теорій, внутрішній логічний зв’язок змісту навчальної дисципліни допомагає збудувати принцип керівної ролі теорії у навчанні хімії. Це виявляється у наближені теоретичних знань до курсу, його розділу, вагомої теми та посиленні функцій передбачення і пояснення. Структура курсу з хімічної дисципліни формується з врахуванням принципу оптимальних співвідношень вибору фактів, встановлення їхніх зв’язків з теоретичними положеннями. Факти, що сприяють засвоєнню теоретичних знань, формуванню понять, підтвердженню успіхів науки і технологій не мають дублюватись проте мають бути переконливими [4].

4. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Організація навчального процесу з хімічних дисциплін і як його

https://doi.org/10.32405/2218-7650

інструмент – методика викладання хімії у ЗВО, створення НМК, – пов'язана з хімічними та іншими природничими дисциплінами, з психолого-педагогічними дисциплінами, соціологією і філософією. Цей зв'язок важливий для залучення загально-педагогічних методів дослідження у межах наукового об'єкта методики викладання хімії у ЗВО.

У процесі проведення досліджень із загальних педагогічних методів застосовувались організаційні та емпіричні методи. Методи дослідження, які використовувались щодо структурування, відбору дидактичної хімічної інформації, розроблення технік і методик хімічного експерименту відповідно до його мети та функцій, залучення програмних педагогічних засобів, молекулярне моделювання і моделювання віртуальних хімічних лабораторних робіт – відносяться до специфічних методів.

З урахуванням особливостей наукового дослідження методики викладання хімії в ЗВО, специфічний метод – це педагогічний експеримент, насамперед, його формувальний етап, який проводиться у звичайних умовах освітнього процесу в усіх його видах, а також як лабораторний педагогічний експеримент. Його проводять у штучно створених умовах з малою вибіркою студентів, групою чи підгрупою [5].

5. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

НМК навчальної дисципліни «Хімія» (загальна) складається з робочої програми навчальної дисципліни; опису дисципліни; підручника чи навчального посібника, який забезпечує засвоєння матеріалу в його теоретичній частині; збірника задач, що призначений для практичного засвоєння теоретичної частини курсу; лабораторного практикуму – невід'ємної складової навчання хімії, матеріалів для поточного і семестрового контролю; дидактичних матеріалів для СРС, комплекту комплексної контрольної роботи (ККР) для перевірки знань студентів.

Ці компоненти НМК представлені не лише у друкованому вигляді, а й у мультимедійному, а також усі, крім ККР, доступні для користування на закритому електронному ресурсі університету, до якого мають доступ студенти. Електронний курс саме тим відрізняється від традиційного, що містить тестові завдання онлайн, а також форуми і чати, які дають змогу розширення реалізації СРС для студентів різних форм навчання, а також ефективнішого просування здобувачів освіти за своїми академічними траєкторіями.

«Загальна хімія. Конспект лекцій» підготовлено відповідно до робочих навчальних програм з хімії (загальної) для здобувачів першого бакалаврського рівня вищої освіти як хімічних, так і нехімічних спеціальностей ЗВО. Він відображає основні розділи теоретичної частини

https://doi.org/10.32405/2218-7650

курсу. Вивчення загальної хімії сприяє формуванню як загального, так і наукового світогляду майбутніх фахівців, здатності аналізувати явища, поглибленню уявлень про навколишній світ, різні форми руху матерії.

Глибоке засвоєння матеріалу програми курсу та набуття нових знань і навичок передбачає вміння робити висновки. Такий практикум студент проходить не лише на аудиторних заняттях, а й у процесі самостійної роботи над програмним матеріалом. При цьому розвивається аналітичний підхід до виходу з проблемних ситуацій різної складності, поступово виробляються і закріплюються навички самоосвіти, зростає потреба у систематичному здобутті та поглибленні знань.

Мета створення цього посібника – надання допомоги студентам в оволодінні програмним матеріалом курсу «Хімія» (загальна), сприяння ґрунтовному засвоєнню змісту основних розділів загальної хімії, опанування техніки хімічних розрахунків, вироблення навичок самостійного виконання хімічних вправ. Знання основ хімії, сучасної номенклатури, будови та перетворення речовин є запорукою успішного вивчення природничих, загальноосвітніх та фахових дисциплін.

Забезпечення навчального процесу в ЗВО України сучасними україномовними навчальними посібниками та довідниково-дидактичною літературою із загальної хімії – вагомий чинник для запровадження прогресивних методів і технологій його організації. Зокрема, Болонських принципів та кредитно-трансферної системи організації освітнього процесу, академічної мобільності студентів, різних форм, особливо дистанційної форми навчання, які передбачають посилення ролі та місця СРС під час оволодіння запланованим змістом освіти. Ось чому роль таких навчальних посібників, як системно спланованих і оптимально структурованих за тематикою та обсягом важко переоцінити. Посібник значно посилює методичне забезпечення освоєння студентами курсу загальної хімії, особливо в самостійній роботі. Цьому сприяють достатня простота, точність і логічна послідовність викладеного у навчальному посібнику матеріалу, а також те, що на прикінці кожного розділу є вправи з метою практичного закріплення теоретичної складової навчального матеріалу.

Навчальний посібник «Загальна хімія. Конспект лекцій» складається з одинадцяти розділів. Вони присвячені основним поняттям та законам хімії, основним класам неорганічних сполук, будові атомів та молекул, хімічному зв’язку, закономірностям перебігу хімічних реакцій, властивостям розчинів, окисно-відновним та електрохімічним процесам.

Студенти спеціальностей, які мають мінімальний обсяг кредитів на вивчення хімії, можуть опановувати не усі розділи чи підрозділи цього посібника на відміну від студентів-хіміків. З огляду на важливість теми,

https://doi.org/10.32405/2218-7650

спеціально для студентів інженерних спеціальностей розроблено одинадцятий розділ, який присвячено загальним властивостям металів. Кожний розділ проілюстровано прикладами розв'язання задач з відповідними поясненнями.

У навчальному посібнику подані основні принципи сучасної номенклатури неорганічних сполук, а також комплексних сполук згідно з IUPAC, назви хімічних елементів відповідно до ДСТУ-2439-94 та уточнені значення фундаментальних констант, розглянуто правила складання окисно-відновних реакцій у різних середовищах. Для полегшення переходу від теорії до практичних навичок у посібнику є необхідні формули та співвідношення. У додатках знаходяться таблиці фізико-хімічних величин та констант, потрібних при розв'язанні задач та опрацюванні матеріалу. Навчальний посібник «Загальна хімія. Конспект лекцій» можна використовувати як для аудиторних занять, так і для СРС. Це методичне видання стане у нагоді здобувачам першого бакалаврського рівня вищої освіти денної, заочної та дистанційної форм навчання, учням та вчителям загальноосвітніх шкіл і коледжів [2].

Курс навчальної дисципліни «Загальна хімія» має будуватися відповідно структурно-логічній послідовності. Стратегію цієї послідовності визначає науково-методичний підхід до навчального процесу з хімії у виші.

У навчальних планах спеціальності 102 Хімія галузі знань 10 Природничі науки загальна хімія входить до складу фаховоорієнтованої навчальної дисципліни під назвою «Неорганічна хімія», частина І, а в інших спеціальностях вона є базовою навчальною дисципліною природничо-математичного циклу підготовки. Отже, загальна хімія у будь-якому випадку передує вивченню таких важливих навчальних дисциплін як неорганічна, аналітична, органічна, фізична, колоїдна хімія, матеріалознавство (за фахом), хімічна технологія (за фахом) тощо. Тому матеріал навчального посібника подано із застосуванням принципу аналізу – від загального до часткового – з відокремленням розділів, підрозділів і пунктів у формі подання. У змісті ж подання використано принцип історизму – основні етапи розвитку хімічних знань у їхній генезі з сучасною науковою думкою.

«РОЗДІЛ 1. ОСНОВНІ ЗАКОНИ ХІМІЇ»

Хімія як наука бере свій початок з другої половини XVII ст., коли почали застосовувати кількісні методи дослідження хімічних реакцій. За допомогою кількісних методів у кінці XVII – на початку XVIII ст. було встановлено основні закони хімії. Це зумовило подальший розвиток хімії як точної природничої науки.

1.1 Закон збереження маси

Один із фундаментальних і загальних законів природи – закон

https://doi.org/10.32405/2218-7650

збереження маси – встановив російський вчений М. В. Ломоносов. У 1748 р. він сформулював, а в 1756 р., у процесі дослідження хімічних перетворень металів при нагріванні експериментально підтвердив, що без доступу повітря маса металу після нагрівання залишається без змін.

Маса речовин, що вступили в реакцію, дорівнює масі речовин, що утворилися внаслідок реакції.

На початку XX ст. А. Ейнштейн пропонує принцип еквівалентності маси *m* та енергії *E*, згідно з яким зміна маси речовини відповідає певній кількості енергії:

$$E = \Delta mc^2. \qquad (1.1)$$

Сучасне формулювання закону збереження маси: **в ізольованих системах сума мас та енергій є величиною сталою**. Це визначення має на увазі еквівалентність маси й енергії.

Як потужний засіб навчання використовується хімічна мова, що є сукупністю спеціальної хімічної номенклатури, термінології та символів, а також правил оперування ними. Засади хімічної мови являє термінологія ще Антуана Лавуазьє. Хімічна мова дає можливість чітко і однозначно визначати сутність предметів та явищ, відображати специфіку викладання і вивчення хімії як науки про речовину, її будову та перетворення.

Специфікою хімічної науки та навчального процесу з хімічних дисциплін є хімічна символіка, яку у сучасному розумінні започаткував ще Йєнс Берцеліус. Хімічна символіка – це система умовних знаків, у відповідності до яких визначають явища, об'єкти і закономірності хімії, розкривають їхні суттєві зв'язки і ознаки, дають їм кількісну та якісну характеристику. Це можуть бути рівняння хімічних реакцій, як наприклад, у розділі 2 «Класи неорганічних сполук», у розділі 10 «Комплексні сполуки» та у розділі 11 «Загальні властивості металів. Властивості заліза»:

$$\begin{aligned}
&H_3PO_4 \leftrightarrow H^+ + H_2PO_4^- \\
&H_2PO_4^- \leftrightarrow H^+ + HPO_4^{2-} \\
&\underline{HPO_4^{2-} \leftrightarrow H^+ + PO_4^{3-}} \\
&H_3PO_4 \leftrightarrow 3H^+ + PO_4^{3-}
\end{aligned}$$

З використанням історичного підходу і атомно-молекулярного вчення подаються поняття простої і складної речовини у розділі 2 «Класи

https://doi.org/10.32405/2218-7650

неорганічних сполук» і у розділі 11 «Загальні властивості металів. Властивості заліза»:

«Метали усі, крім ртуті, тверді кристалічні речовини, мають металічний блиск, високу тепло- та електропровідність, ковкість, не розчиняються в розчинниках, мають багато спільних хімічних властивостей.

Більшість металів легко віддає електрони з перетворенням у катіони:

$$Na - \bar{e} \rightarrow Na^{+}.$$

Метали і неметали сполучаються між собою за звичайних умов або при нагріванні з утворенням бінарних сполук:

$$Mg + Cl_2 \rightarrow MgCl_2.$$

Активні метали взаємодіють із розведеними розчинами кислот:

$$Mg + 2HCl \rightarrow MgCl_2 + H_2\uparrow».$$

Знання про основні класи неорганічних речовин є базовими для засвоєння навчального матеріалу про періодичний закон Дмитра Менделєєва. Вчення про будову атома на основі електронної теорії будови атома сприяє подальшому системному вивченню хімії елементів, їхніх сполук, лабораторних і промислових способів добування. Електронна теорія будови атома лежить в основі логічного підходу до викладання загальної хімії в цілому [6]. Після встановлення генетичного зв'язку між простими речовинами і сполуками, між класами сполук, узагальнення та систематизації знань стосовно основних класів неорганічних речовин, за історико-логічним підходом поданий періодичний закон, періодична система елементів. Тема «Будова атома» стосується субатомного і атомного рівнів організації речовини, а викладення матеріалу спирається не лише на атомно-молекулярне вчення, але й на квантово-хімічний підхід. Ці теми описані в розділі 3 «Будова атома»:

«**3.6 Рівняння Шредінгера»**

Шредінгер Ервін (1887–1961) австрійський вчений, автор основного рівняння квантової механіки, Нобелівська премія – 1933 р.

Оскільки електрон є не лише частинкою, але й хвилею, рух його навколо ядра доцільно характеризувати **хвильовою функцією $\psi(x, y, z)$**, що набуває різних значень у різних точках атомного простору. Цю функцію

https://doi.org/10.32405/2218-7650

можна визначити, розв'язавши рівняння Шредінгера (3.7) – дифиренційне лінійне рівняння другого порядку в частинних похідних:

$$-\frac{\hbar^2}{2m}\left(\frac{\partial^2}{\partial x^2}+\frac{\partial^2}{\partial y^2}+\frac{\partial^2}{\partial z^2}\right)\psi + E_p\cdot\psi = E\cdot\psi \qquad (3.7)$$

де $\hbar = h/2\pi = 1{,}05457168(18)\cdot10^{-34}$ **Дж·с** – стала Дірака П. А. М. (1902–1984, британського вченого, Нобелівська премія – 1933 р.)».

У навчальному посібнику як засіб навчання використовується метод ідеальних моделей. Ідеальні моделі формуються в уяві студента у вигляді символів хімічних елементів чи рисунків моделей молекул, як у розділі 4 «Хімічний зв'язок» на рисунку 4.3 посібника (див. рис. 1). Тому ідеальна модель, як результат розумової діяльності, може бути зображена графічно. З цього випливає, що зображення ідеальної моделі відноситься до графічних, зображувальних засобів. Це рисунки, діаграми, таблиці, плакати, портрети хіміків тощо [4]:

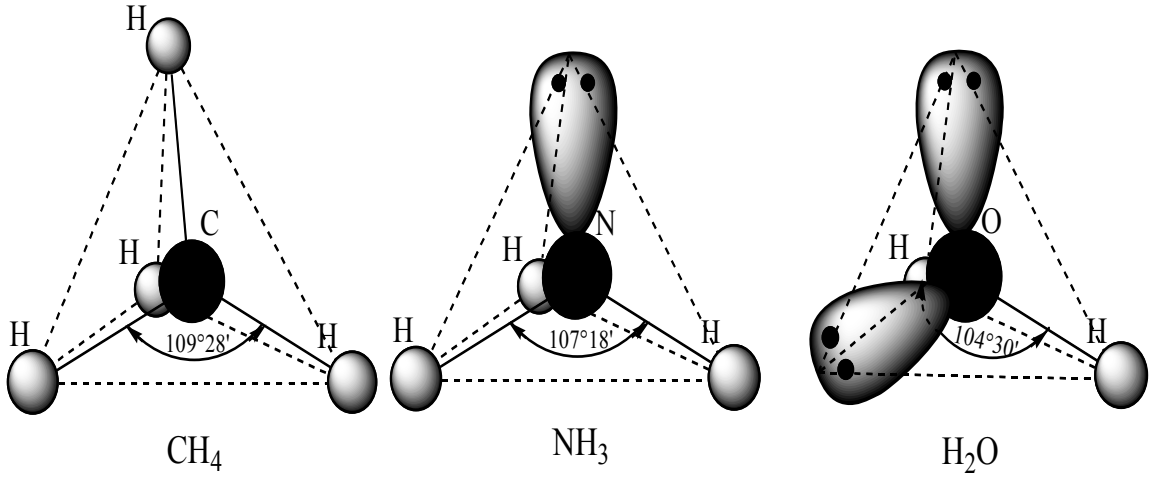

Рис. 1 Вплив неподілених пар електронів на структуру молекул при sp^3-гібридизації

З закону збереження маси й енергії бере початок важливий розділ загальної хімії – хімічна термодинаміка. Термодинамічні поняття об'єднуються в систему. Під час вивчення хімії розглядають одне з чотирьох найголовніших вчень – вчення про теплові ефекти і напрям перебігу хімічних реакцій. Наука, що вивчає закономірності стійких станів систем, які складаються з величезного числа частинок, називається термодинамікою. У розділі 5 «Енергетика хімічних реакцій» матеріал

https://doi.org/10.32405/2218-7650

подано за історико-логічним підходом з опорою на вчення про теплові ефекти та напрям перебігу хімічних реакцій з використанням хімічної мови і хімічної символіки:

«Закон Лавуазьє-Лапласа (1780): зміна ентальпії прямої реакції дорівнює зміні ентальпії зворотної реакції і протилежна їй за знаком» (5.7):

$$\Delta H_{пр} = -\Delta H_{зв}. \qquad (5.7)$$

5.4.2 Закон Гесса

Закон, який є основою термохімії і термохімічних розрахунків був відкритий Г. Гессом у 1840 р.: ентальпія реакції залежить лише від початкового та кінцевого станів реагентів і не залежить від шляху перебігу, тобто від кількості і характеру проміжних стадій.

Закон Гесса працює лише за умови сталості тиску або об'єму. Він є вираженням закону збереження енергії відносно хімічних реакцій.

Ще одним з чотирьох найголовніших систем-вчень хімії є вчення про швидкість і механізм хімічних реакцій (хімічна кінетика). Хімічна кінетика найбільш яскраво ілюструє свою причетність до вирішення основної проблеми хімії – визначення причини взаємодії речовини, з'ясування природи рушійної сили реакції з метою отримання максимальної кількості потрібної речовини з необхідними властивостями, з мінімальними витратами сировини та енергії на реалізацію процесу. Ця проблема двоєдина: отримання речовини – виробнича діяльність, а пошук способу її отримання – наукова діяльність. Нині вирішення цієї проблеми переходить на п'ятий спосіб, на якому базується еволюційна хімія [6]. Так, у розділі 6 «Хімічна кінетика і рівновага» матеріал подано за історико-логічним підходом, що спирається на вчення про швидкість та механізм хімічних реакцій з використанням хімічної мови, хімічної символіки і використовує метод ідеальних моделей: «На рисунку 6.2 посібника наведена енергетична схема взаємодії водню та йоду. Характерною особливістю цієї реакції є те, що під час взаємодії активних молекул водню і йоду спочатку утворюється проміжна сполука $H_2...I_2$, яка називається активованим комплексом. Саме в цьому комплексі розриваються зв'язки H–H і I–I і утворюються нові зв'язки H–I».

У хімічній науці поняття організації речовини більш широке, ніж поняття структури. Хімічна організація речовини – це упорядкованість зв'язків між атомами та атомними агрегатами, внаслідок якої утворюється єдина система. З ускладненням структури речовина набуває властивостей, які не можуть бути зведені до простої суми властивостей її складових частин. Наука про дисперсні системи якраз займається атомним,

https://doi.org/10.32405/2218-7650

молекулярним та надмолекулярним рівнем організації речовини, теорія дисперсних систем спирається на атомно-молекулярне вчення і вчення про теплові ефекти.

Так, у розділі 7 «Властивості розчинів» матеріал подано за історико-логічним підходом, з використанням хімічної мови, хімічної символіки і методу ідеальних моделей на рис. 7.2 посібника (див. рис. 2):

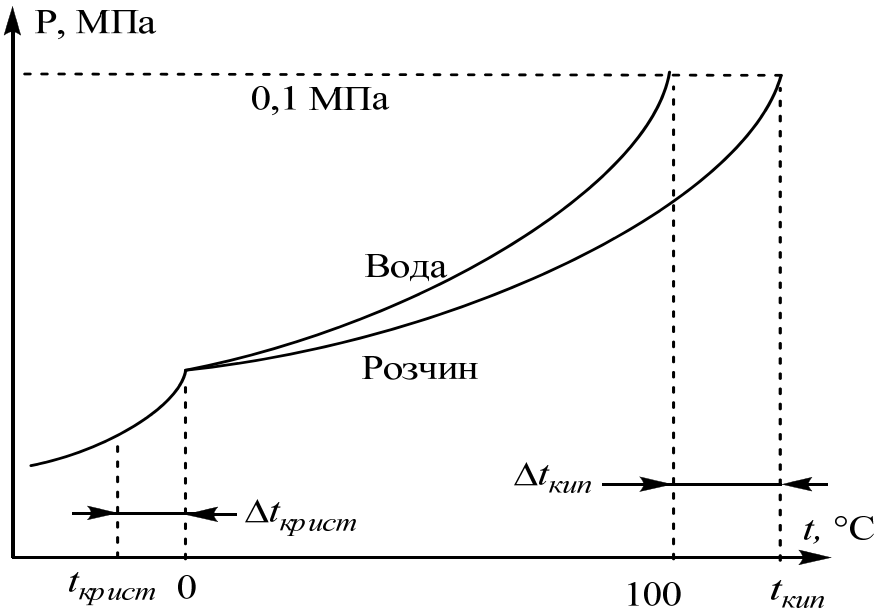

Рис. 2 Криві тиску пари чистого розчинника і розчину

«Залежність зниження тиску пари розчинів від їхньої концентрації виражається тонометричним **законом Рауля** (1887 р.): відносне зниження тиску насиченої пари розчинника над розчином прямо пропорційне мольній частці розчиненої речовини (7.22):

$$\frac{p_0 - p}{p_0} = \chi = \frac{n_{р.р.}}{n_{р.р.} + n_{р-ка}}, \qquad (7.22)»$$

Окисники і відновники – це речовини чи частинки, які беруть участь в передачі електронів, тому викладання цієї теми базується не лише на атомно-молекулярному вченні, але й на періодичному законі із застосуванням логічного підходу, хімічної мови і хімічної символіки. Ця тема пов’язана з атомним і молекулярним рівнем організації речовини та вирішує питання хімії як фундаментальної науки, що пояснює навколишній світ. Якщо ж говорити про основи електрохімії, то об’єкт її

https://doi.org/10.32405/2218-7650

дослідження – електродні процеси, хоча і базуються на тих самих окисно-відновних реакціях, проте належать до прикладного аспекту хімічної науки, який змінює навколишній світ. Таким чином у розділах 8, 9 посібника «Окисно-відновні реакції» і «Основи електрохімії» навчальний матеріал поданий із логічним підходом з використанням періодичного закону та вчення про можливість і напрям перебігу реакцій. У розділі 9 здебільшого використовується мова хімічних символів, а в розділі 10 також метод ідеальних моделей.

Специфіку взаємодії різних видів визнають константами – сталими величинами, що характеризують вузлові точки переходів від одних сил природи до інших. Посібник після основних розділів містить додатки, у яких наведено різні фізико-хімічні константи: найважливіші фізичні та фізико-хімічні сталі, формули та назви кислот, розподіл електронів в атомах, розчинність основ, кислот і солей у воді при 20–25ºС, константи дисоціації (йонізації) кислот, K_a, та основ, K_b, добутки розчинності малорозчинних речовин, K_s, електрохімічний ряд напруг металів, стандартні електродні потенціали φ° деяких окисно-відновних систем у водних розчинах, константи нестійкості (дисоціації) $K_{нест}$ деяких комплексних йонів у водних розчинах при 25°С тощо. Додатки мають дидактичну допоміжну функцію і виконані з використанням хімічних символів.

У навчанні не остання роль відводиться розв’язуванню задач. Хоча хімічна наука належить до природничих, проте її закони та задачі спираються на математичний апарат [7]. Задачі та вправи використовуються з метою формування і закріплення знань та умінь студентів і цілеспрямованого розвитку їхніх особистісних якостей. За допомогою правильно підібраних задач можна впливати на зміст навчально-пізнавальної діяльності студентів і рівень їхньої компетентності. Під час розв’язування задач студенти застосовують на практиці вивчений теоретичний зміст навчальної дисципліни і формують відповідні компетентності. У навчальному посібнику в кожному його розділі і навіть підрозділі наведені задачі з прикладами розв’язань:

Приклад 9.1. Складіть схему гальванічного елемента, у якому електродами є залізо та мідь, занурені в розчини їхніх солей із концентраціями йонів $C(Fe^{2+})$ = 0,01 моль·л$^{-1}$, $C(Cu^{2+})$ = 0,05 моль·л$^{-1}$. Складіть рівняння електродних процесів та загальне рівняння роботи гальванічного елемента, обчисліть його електрорушійну силу (ЕРС).

Розв’язання. Для складання схеми гальванічного елемента знаходимо в таблиці 9.1 стандартні електродні потенціали металів:

https://doi.org/10.32405/2218-7650

$\varphi°(Fe^{2+}/Fe) = -0{,}441$ В; $\varphi°(Cu^{2+}/Cu) = +0{,}338$ В.

Оскільки залізо має менше значення стандартного електродного потенціалу, то залізний електрод – це анод, а мідний – катод. Схема гальванічного елемента має вигляд:

(–) Fe | Fe^{2+}(0,01 М) || Cu^{2+}(0,05 М) | Cu (+)

У схемі анод знаходиться ліворуч. Вертикальна риска означає поверхню поділу фаз між електродом (металом) та розчином електроліту (йонами металу), у який занурено електрод. Подвійна риска означає перетинку між двома розчинами. На аноді проходить окиснення заліза з переходом його у вигляді йонів Fe^{2+} в розчин. Отже, матеріал анода розчиняється у процесі роботи гальванічного елемента. На катоді відбувається відновлення йонів Cu^{2+} з перетворенням їх у вільну мідь, яка відкладається на катоді, маса катода збільшується. Ці процеси описуються наступними рівняннями:

на аноді: $\overset{0}{Fe} - 2\bar{e} \rightarrow Fe^{2+}$ | 2 | 1 відновник

на катоді: $Cu^{2+} + 2\bar{e} \rightarrow \overset{0}{Cu}$ | 2 | 1 окисник

Сумарна реакція:

$$\overset{0}{Fe} + Cu^{2+} \rightarrow Fe^{2+} + \overset{0}{Cu}$$

Для розрахунку *EPC* потрібно визначити за рівнянням Нернста (9.8) потенціали електродів:

анод: $\varphi_a = -0{,}441 + \frac{0{,}059}{2} \cdot \lg 0{,}01 = -0{,}499$ В

катод: $\varphi_к = 0{,}338 + \frac{0{,}059}{2} \cdot \lg 0{,}05 = 0{,}299$ В

Тоді $EPC = \varphi_к - \varphi_a = 0{,}299 - (-0{,}499) = 0{,}798$ В».

Систематична перевірка закріплення знань і умінь студентів – це важлива складова навчального процесу з хімічних дисциплін. Методи та засоби контролю знань та умінь є невід'ємною ланкою навчального процесу, яка пов'язана з методами викладання навчального матеріалу (його закріплення, повторення, вдосконалення, узагальнення) і методами застосування отриманих знань.

https://doi.org/10.32405/2218-7650

Постійний контроль рівня закріплення знань студентів (поточний, семестровий і самоконтроль) виконує навчальну, розвивальну та виховну функції. Мета перевірки рівня результатів закріплення знань – це об'єктивне визначення стану підготовки окремого студента чи академічної групи з навчальної хімічної дисципліни. Систематичний контроль знань покликаний формувати у студента навички готуватися до занять з кожного питання, виховувати почуття пунктуальності і особистої відповідальності, загартовувати волю до прикладання зусиль і подолання перешкод, сприяти формуванню гідності, працьовитості, критичного ставлення до результатів своєї праці. Контроль знань сприяє самоаналізу і рефлексії студентом рівня його підготовки та дає змогу планувати дії у напряму вдосконалення фахових компетенцій [4].

У навчальному посібнику після кожної теми розміщені тестові завдання для перевірки засвоєних знань:

Виконайте вправи

1. Визначте заряд комплексного йона (1), ступінь окиснення (2) та координаційне число (3) комплексоутворювача в $K_2[PtCl_6]$:

а) +2, +4, 4; б) –2, +4, 4; в) –2, +4, 6; г) +2, +4, 6.

5. Котра з наведених координаційних сполук є найстійкішою:

а) $[Ag(NH_3)_2]^+$; $К_{нест} = 9{,}3\cdot10^{-8}$;
б) $[Ag(S_2O_3)_2]^{3-}$; $К_{нест} = 3{,}5\cdot10^{-14}$;
в) $[Ag(CN)_2]^-$; $К_{нест} = 8{,}0\cdot10^{-22}$;
г) $[Cu(NH_3)_4]^{2+}$; $К_{нест} = 2{,}1\cdot10^{-12}$;
д) $[Fe(CN)_6]^{3-}$; $К_{нест} = 1{,}0\cdot10^{-42}$?

12. Котрі з наведених частинок можуть бути лігандами в кооринаційних сполуках:

а) CO; б) Ni^{2+}; в) H_2O; г) Fe^{3+}; д) NH_3?

Виконайте вправи

1. Яка речовина **не** належить до металів:

а) берилій; б) бор; в) олово; г) свинець

9. **Не** можна добути шляхом алюмотермії:

а) магній; б) хром; в) нікель; г) марганець.

15. Метали у вільному стані добувають:

а) окисненням їхніх сполук;
б) відновленням їхніх сполук;

в) як окисненням, так і відновленням їхніх сполук».

6. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

У результаті проведених досліджень встановлено теоретичні та методичні основи створення НМК з навчальної дисципліни «Хімія» (загальна) у класичному університеті:

- проаналізовано сучасні підходи до створення НМК навчальних дисциплін загалом;
- обґрунтовано й запропоновано навчально-методичні основи для таких комплексів, які б допомагали реалізації парадигм «Освіта впродовж життя», дистанційного навчання та Болонських принципів;
- на прикладі навчального посібника «Загальна хімія. Конспект лекцій», гриф Вченої ради Хмельницького національного університету (лист № 043/655 від 26.04.2019), підготовленого у відповідності до робочих навчальних програм з хімії, проілюстровано дидактичні та методичні можливості навчальних видань в організації навчання з хімічних дисциплін.

Перспективи подальших досліджень. Представлені результати досліджень є компонентом для створення НМК з навчальної дисципліни «Хімія» (загальна) і можуть слугувати для подальшої розробки теоретичних та методичних основ навчання студентів хімічних і нехімічних спеціальностей у класичних університетах та інших ЗВО.

7. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

[1] A. Tkachuk, S. Karvan, «The Discipline Problem of Students under Condition of Academic Mobility», *Abstracts of International Conference «New Perspectives in Science Education»*, Florence, Italy (14–15.03.2013). Available: http://www.pixel-online.net/npse2013/acceptedabstracts.php.

[2] Г. С. Ткачук, Г. Т. Бубенщикова, *Збірник вибраних задач із загальної хімії*. Львів, Україна: «Новий Світ – 2000», 2009, 224 с.

[3] Г. С. Ткачук, «Тематичний тезаурус у системі самоосвіти», *Витоки педагогічної майстерності: зб. наук. праць*; Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава, Україна, вип. 19, 404 с., с. 333–341, 2017. (Серія «Педагогічні науки»).

[4] О. С. Максимов, *Методика викладання хімії у вищих навчальних закладах.* Мелітополь, Україна, 2014, 91 с.

[5] П. П. Автомонов, *Дидактика вищої школи*. Київ, Україна: Видав.-поліграф. центр «Київський університет», 2008, 368 с.

[6] В. С. Телегус, О. І. Бодак, О. С. Заречнюк, В. В. Кінжибало, «Основи загальної хімії». Львів, Україна: «Світ», 2000, 424 с: іл.

A TUTORIAL TEXTBOOK AS AN IMPORTANT COMPONENT OF AN EDUCATIONAL COMPLEX IN GENERAL CHEMISTRY

Hanna Tkachuk,
Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of
Chemistry and Chemical Engineering
Khmelnytskyi National University.
Khmelnytskyi, Ukraine
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0003-3502-0557
190670anna363@ukr.net

Abstract. This article presents an introduction of the educational-methodical complex (EMC) in the discipline «Chemistry» (general) as the first step in the technology of educational activities, based on modern psychological and pedagogical ideas. The role of the tutorial textbook is highlighted as an integral component of the educational-methodical complex in general chemistry for the purpose of organizing an educational process in a classical university. Modern approaches to the development of EMC for educational disciplines are analyzed in general and, in particular, the educational-methodical bases for such complexes are suggested and substantiated that would help to implement paradigms «lifelong learning», remote learning and the Bologna principles. Classification of teaching tools in chemical disciplines is a topical issue of methodical science, as a number of authors consider tutorial textbooks to be visual, while others refer them to the main teaching tools and combine them into one group of teaching tools – educational editions.

An important principle in the EMC development of a discipline is the principle of conformity of educational material to the level of development of modern chemical sciences. It is important to involve general pedagogical methods for organizing the teaching of chemistry in higher education institutions. Tutorial textbook «General Chemistry. Lecture notes», the stamp of the Academic Council of Khmelnytskyi National University (letter № 043/655 dated 26.04.2019) is prepared in accordance with the working academic programs in chemistry (general) for applicants of the first bachelor degree of higher education, both chemical and non-chemical specialties of higher education institutions. It reflects main sections of the theoretical part of the course. The scientific and educational editions of the author are used from the discipline

«Chemistry» (general), which is taught at the classical university for students of chemical, engineering, pedagogical and other specialties.

Keywords: educational process; tutorial textbook; educational-methodical complex; teaching of chemistry; educational technologies; higher education.

УЧЕБНОЕ ПОСОБИЕ КАК ВАЖНОЕ СОСТАВЛЯЮЩЕЕ УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКИХ КОМПЛЕКСОВ ПО ОБЩЕЙ ХИМИИ

Ткачук Анна Сергеевна,
кандидат технических наук, доцент,
доцент кафедры химии и химической инженерии
Хмельницкого национального университета.
Хмельницкий, Украина.
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0003-3502-0557
190670anna363@ukr.net

Аннотация. В этой статье представлен учебно-методический комплекс (УМК) по дисциплине «Химия» (общая) как первая ступень в технологии образовательной деятельности, основанной на современных психолого-педагогических представлениях. Выделена роль учебного пособия как неотъемлемого компонента УМК по общей химии с целью организации учебного процесса в классическом университете. Проанализированы современные подходы к созданию УМК учебных дисциплин в целом и, в частности, обоснованы и предложены учебно-методические основы для таких комплексов, которые помогали бы реализации парадигм «Образование в течение жизни», дистанционное обучение и Болонские принципы. Классификация средств обучения химическим дисциплинам – это актуальный вопрос методической науки, поскольку ряд авторов считает учебные пособия наглядными, а другие относят их к основным средствам обучения и объединяют в одну группу средств обучения – учебные издания. Важным принципом при создании УМК является принцип соответствия учебного материала уровню развития современных химических наук. Важно привлечение общепедагогических методов для организации преподавания химии в вузах. Учебное пособие «Общая химия. Конспект лекций», гриф Ученого совета Хмельницкого национального университета (письмо № 043/655 от 26.04.2019) подготовлено в соответствии с рабочими учебными программами по химии (общей) для соискателей первого бакалаврского уровня

высшего образования как химических, так и нехимических специальностей вузов. В нем отражены основные разделы теоретической части курса. Использованы научные и учебно-методические издания автора по дисциплине «Химия» (общая), которая излагается в классическом университете для студентов химических, инженерных, педагогических и других специальностей.

Ключевые слова: учебный процесс; учебное пособие; учебно-методический комплекс; преподавание химии; образовательные технологи; высшее образование.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

[1] A. Tkachuk, S. Karvan, «The Discipline Problem of Students under Condition of Academic Mobility», Abstracts of International Conference «New Perspectives in Science Education», Florence, Italy (14–15.03.2013). Available: http://www.pixel-online.net/npse2013/acceptedabstracts.php.

[2] H. S. Tkachuk, H. T. Bubenshchykova, Zbirnyk vybranykh zadach iz zahalnoi khimii. Lviv, Ukraina: «Novyi Svit – 2000», 2009, 224 s.

[3] H. S. Tkachuk, «Tematychnyi tezaurus u systemi samoosvity», Vytoky pedahohichnoi maisternosti: zb. nauk. prats; Poltav. nats. ped. un-t im. V. H. Korolenka. Poltava, Ukraina, vyp. 19, 404 s., s. 333–341, 2017. (Seriia «Pedahohichni nauky»).

[4] O. S. Maksymov, Metodyka vykladannia khimii u vyshchykh navchalnykh zakladakh. Melitopol, Ukraina, 2014, 91 s.

[5] P. P. Avtomonov, Dydaktyka vyshchoi shkoly. Kyiv, Ukraina: Vydav.-polihraf. tsentr «Kyivskyi universytet», 2008, 368 s.

[6] V. S. Telehus, O. I. Bodak, O. S. Zarechniuk, V. V. Kinzhybalo, «Osnovy zahalnoi khimii». Lviv, Ukraina: «Svit», 2000, 424 s: il.

DOI https://doi.org/10.32405/2218-7650-121-178
УДК 37.091.12.011.3-051:796.011.3]:005.963

Федорець Василь Миколайович,
кандидат медичних наук
Інституту вищої освіти НАПН України,
Вінницька академія неперервної освіти,
докторант.
Київ, Вінниця, Україна.
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0001-9936-3458
bruney333@yahoo.com

СПІВВІДНОСНИЙ РОЗВИТОК ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ДЗЕРКАЛІ ЕЛЛІНІСТИЧНОЇ ТРАДИЦІЇ ПАЙДЕЇ

Анотація. У статті на основі ідей антропологізації, онтологізації, трансдисциплінарності та методологічно-ціннісної рефлексії елліністичної традиції пайдеї, давньогрецької медицини і філософії, а також сучасних концепцій формуються способи вдосконалення методології розвитку здорового способу життя – значущого аспекту реалізації здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури в умовах післядипломної освіти. Методологічно-ціннісне осмислення елліністичних концептів є ефективною стратегією та педагогічною умовою концептуалізації, антропологізації, професіоналізації, інтелектуалізації, аксіологізації, гуманізації, технологізації, екзистенціоналізації, методологізації здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури та здорового способу життя. Формується гіпотеза ймовірного існування в елліністичному світі феномену, наближеного за своєю структурою, смислами і функціями до компетентності, на основі чого презентується концепт «архекомпетентності». Висловлюється ідея про те, що концепція здорового способу життя первинно розроблялася як особлива антропологічно-ціннісна, гармонійна та природовідповідна онтологія, а також неусвідомлено формувалася як архекомпетентність. Формується концепція компетентнісно-здоров'язбережувальної гармонізації, яа визначає здоровий спосіб життя і здоров'язбережувальну компетентність як взаємопов'язані феномени, що сприяють формуванню соціальної стабільності та сталого розвитку. Це – методологічна умова, що визначає шляхи підвищення ефективності формування та удосконалення здорового

https://doi.org/10.32405/2218-7650

способу життя через розкриття його, як онтології, формування, як компетентності, актуалізації ціннісно-смислової та телеологічної сутності, як вітальності (життєвості), природи людини (*φύσις του άνθρωπου*), повсякденності й турботи про себе (*epimelēsthai sautou*), а також виокремлення ієрархічно структурованих та практично орієнтованих стратегій, тактик, дій. У здоровому способі життя, в сенсі системорганізуючій якості, виокремлюється його онтологічний статус. На основі використання уявлень про онтологічну специфіку здорового способу життя він структурується з виділенням технологічно (практично) і вітально орієнтованих характеристик чи концептуально-смислових детермінант. Ці характеристики – методичні умови формування стратегій, цінностей, інтерпретацій, розумінь, професійних візій, на основі яких можуть розроблятися нові тпа удосконалюватися вже існуючі практики, технології, підходи, методики розвитку здорового способу життя. Нами виокремлюються такі актуальні стратегії розвитку здорового способу життя, як природовідповідність і поліонтологічність особистості, смислотворення, розкриття темпоральної, рухової та тілесної онтологій, турботи про себе, самопізнання, гармонізації «конкуретних онтологій» та стратегій тощо.

Ключові слова: здоровий спосіб життя; здоров'язбережувальна компетентність учителя фізичної культури; післядипломна освіта; онтологізація; антропологізація; архекомпетентність; гуманізація; Концепція «Нова українська школа»; педагогіка здоров'я; методологія; турбота про себе.

Historia vero tstis temporum, lux veritatis[1].
Vox exemplaria Graeca nocturna versate manu,
versate diurnal[2].

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Системні та приватні (в розумінні конкретизовані, реальні) питання збереження здоров'я і життя є первинними в діяльності вчителя фізичної культури. Тому вдосконалення його здоров'язбережувальної компетентності на рівні практики і методології припускає розгляд здорового способу життя як системної, наскрізної, актуальної, одночасно специфікованої (конкретизованої), центральної проблематики у професійній діяльності педагога.

[1] Історія – свідок часу, світло істини (лат.)
[2] Зразки нам – твориння Греків, вночі і в день перелистуйте. Ви їх рукою, що втоми не знає. (лат.)

https://doi.org/10.32405/2218-7650

Незважаючи на наявність значної кількості робіт [5], [9], [17], [21]–[23], [35], [36], [38]–[40] теоретичного і практичного спрямування, а також усталеної освітньої традиції формування та розвитку здорового способу життя, ми актуалізуємо необхідність його подальшого аналізу у контексті вдосконалення здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури в умовах післядипломної освіти.

Актуальність проблематики визначається, primo loco *(перш за все),* низкою недостатньо розроблених вузьких і специфічних питань та особливостями системних змін і перебудов в освіті, культурі й житті.

Ці зміни та метаморфози, насамперед, викликані активним трансфером знань і технологій, інтеграційними процесами в суспільстві та освіті, стрімким технічним прогресом, інформатизацією, демократизацією, євроінтеграцією, а також реалізацією Концепції «Нової української школи».

Інтегративно у вказаних аспектах відображено пріоритетну сучаснау тенденцію «конструювання» нового гуманістично орієнтованого розуміння людини (концепція «Нового гуманізму» А. Печчеї) [16, с. 189–210], до якого співвідносно мають бути адаптовані й трансформовані уявлення про здоровий спосіб життя. Конструктивний вимір обумовлено тим, що здоровий спосіб життя, як і здоров'я загалом, є не лише об'єктивізованими феноменами, а передусім соціально та культурно детермінованими та онтологічними (буттєвими) за своєю сутністю. Це визначає необхідність урахування онтологічних, соціальних і культурних чинників під час їх формування, трансформації й удосконалення.

У контексті розкриття проблеми розглянемо деякі з основних питань. До них, насамперед, треба віднести недостатнє врахування освітянами у процесі формування здорового способу життя таких аспектів: феноменології дитини, що стосується вікових, індивідуальних, біомеханічних, культурних, характерологічних, темпоральних, статевих і гендерних особливостей; специфіки взаємодії в системах «дитина – середовище», «дитина – час», «дитина – простір»; екзистенційно-смислових і онтологічних аспектів; питань тіла і тілесності, взаємин та взаємодій тілесного, психологічного і душевного, функціонального і онтологічного, інтелектуального та рухового.

Сьогодні в Україні, як і на всьому пострадянському просторі, «класичною» є «проста» і «доступна» для розуміння «формула» здорового способу життя, що має такі основні складові: споживання вітамінів; уникання жирів і легкозасвоюваних вуглеводів; участь у днях здоров'я (та інших подібних заходах); пафосна демонстрація здоров'я, зазвичай у вигляді фізичної підготовки або процесу його «збереження»; ранкова

https://doi.org/10.32405/2218-7650

зарядка; загартовування; обов'язкові руханки на «весь день»; жорсткий режим; активний відпочинок, який обов'язково пов'язаний із руховою активністю. У цій «формулі» є певні заборони: на тютюн, алкоголь і наркотики; порушення «священного» режиму дня; уникнення стресів, грипу, СНІДУ тощо, а також наявність міфологізованих речей, а саме: зміцнення імунної системи, «нюхання» фітонцидів, точковий масаж, ходіння по солі, мішечки з сіллю на голову та ін. Цей перелік можна продовжувати і продовжувати. У зв'язку з цим напрошується висновок: як багато потрібно «всього» робити та скільки зусиль необхідно докласти для збереження здоров'я! Однак при цьому виникає низка критичних запитань і зауважень: «Як живуть ті люди, які цього не роблять, а якщо роблять, то що саме?», «Чому люди хворіють і втрачають здоров'я, незважаючи на те, що дотримуються усіх необхідних рекомендацій?».

Отже, варто зауважити, що в рамках освітніх та індивідуальних практик системне виконання згаданих вище рекомендацій має не лише ритуальні конотації, а ще й характеристики світської релігії (за Е. Фромом). Прихована і «правильна» ритуальність [6, с. 56–71] освітніх практик загалом, у комбінації з нерідко «ірраціональною логікою» (за І. Іллічем) [6, с. 84–117] і сутністю, помічена та досить добре розкрита [2].

Аналізуючи сучасну «формулу» здорового способу життя, зауважимо, що «спосіб» є, але виникає критичне запитання: «Де повноцінне життя (в розумінні автентичного і осмисленого буття)?!». Загалом ми не є противниками даної «формули». Значна частина згаданих заходів і дій – потрібні й ефективні, хоча серед них трапляються сумнівні чи навіть наївні (наприклад, «зміцнення» імунної системи «чимось», ідеї «покращення» кровообігу, «покращення» бадьорості тощо). Проблема в іншому – вказані рекомендації, якщо розглядати їх системно, не є онтологічно (буттєво) орієнтованими, достатньо реалістичними і об'єктивізованими з погляду науки, зокрема медицини. Тому вони і не виконуються більшістю людей, зокрема і тими, хто їх рекламує.

Стосовно згаданих вище тверджень мусимо зауважити, що педагогіка – це гуманітарна сфера. У зв'язку з цим, керуючись логікою спеціалізації та демаркації предметних сфер, можна висловити думку, що у цьому випадку буде некоректним використання у педагогіці спеціальних, передусім, медичних, концепцій та понять, наприклад, «імунітет», «стрес», без достатнього і доречного врахування їх «феноменологічної глибини» та змісту.

Розглядаючи значущість буттєвого аспекту проблеми, варто відзначити, що цінності за своєю суттю є онтологічними, тобто мають «укорінитися» в онтології людини, нею прожитися, пережитися,

https://doi.org/10.32405/2218-7650

«заповнити» особистість собою [11], [41] і «виростати» з буття. Тому, перебуваючи при ясній пам'яті та здоровому глузді, можна прожити і пережити «цінність» і «радість» ранкової зарядки чи обливання холодною водою, що мають проводитися кожен день роками чи десятками років. День у день. Без вихідних. Адже так радять. Звичайно, можна примусити себе це робити і сформувати звичку. Однак виникає онтологічне, естетичне і ціннісне запитання – «Навіщо?!». Цікаво, чи багато людей саме завдяки цьому стали здоровими?!

У цьому аспекті значущим є розуміння того, що для ефективної діяльності має бути наявною класична діада «мета – результат» (результативно-цільова основа), що доказово розкривається у вченні П. Анохіна про функціональні системи. Люди, як і тварини, не роблять того, що для них не є важливим, цільовим і нерезультативним. Знайдіть того, хто «зміцнив» імунітет чи «покращив» кровообіг завдяки обливанню холодною водою! Справді, на практиці (*in praxi*) реальні й одночасно наче «непомітні» результати стосовно підтримання здоров'я будуть при оптимальному та індивідуалізованому руховому режимі, який не обов'язково «аврально» розпочинати зранку, при доброму харчуванні, сні та відпочинку а, найголовніше, за наявності смислів існування. Людина – істота свідома, «смислова» (за В. Франклом). В основу її буття покладено смисли та інтенції, які роблять життя потрібним і цікавим, передусім, для самої ж людини. Крім того, у вказаній «формулі» недостатньо враховуються вікові, статеві, психологічні, індивідуальні, культурні особливості. Тут, на нашу думку, відображено «військовий і тоталітарний радянський дух», а сама вона подібна у своїй «наївній», «простій» і нефізіологічній сутності до «найправильніших» рекомендацій радянського прапорщика. Подібні традиції, прихованою правдою яких була тотальна мілітарність і формування «вічного солдата», існували також у Спарті, про що зауважував А.-І. Марру, цитуючи Барреса [12, с. 46–47]. Чому ж такі рекомендації у своїй системності є тоталітарними і нереалістичними? Насамперед тому, що більшість людей, а серед них і ті, хто пропагує «за», їх не виконують.

Зважаючи на вищевикладене, охарактеризуємо деякі складові, що визначають тоталітарність, неприродність, нефізіологічність та примітивність означеної системи, яка: закликає робити це постійно (подібно до вживання їжі чи дихання); містить недоказові складові, що є «обов'язковими»; окрім мети «далекого», «сильного», «вічного» та «абстрактного» (переважно тілесного) здоров'я відсутні будь-які інші екзистенційно орієнтовані смисли, тобто в ціннісно-смисловому плані представлена система є досить примітивною; вимагає значних витрат

ресурсів (часу, сил); конкурує з іншими видами діяльності; спрощено і недиференційовано розкриває таку складну і неоднозначну діяльність, як збереження здоров'я; не враховує складну багатомірну феноменологію людини; не має диференціації загальних і специфічних впливів для різних категорій дітей та дорослих; сповідує лінійний характер структури та відсутність певних стратегій і тактик («цінним начебто є все»); негуманістична і негуманна (хто ж хоче «просто так» знущатися над собою чи «колекціонувати зайві турботи»); неестетична і дивакувата за своєю сутністю, має конотації «варварства» (в розумінні спрощення, огрубіння, нераціональності, гордині); у процесі активної реалізації конкурує з іншими видами діяльності.

На основі цього аналізу ми актуалізуємо необхідність удосконалення та антропологічно-ціннісно-орієнтованої трансформації означеної «формули» здорового способу життя. Тобто, порушуємо питання про необхідність подальшого розроблення освітньої проблематики здорового способу життя, що включає в себе питання відповідності даного феномену природі людини (*φύσις του άνθρωπου*) (природа людини враховувалася ще в елліністичну епоху) [2, с. 211–236], [8, с. 15], [27], [33]–[35], а також розгляд його в контексті освітніх інтенцій інтелектуалізації, професіоналізації, онтологізації, антропологізації, феноменологізації, специфікації (конкретизації). Зрозуміло, що найбільш доцільно це робити на основі осмислення феноменології людини, яка у зв'язку з цим має бути розкрита через трансфер спеціальних знань, цінностей, візій, зокрема медичних, біологічних, антропологічних, психологічних, соціологічних, культурологічних та ін.

Із методологічних позицій, окрім розкриття феноменології людини, актуальним є осмислення і рецепція гуманістичних традицій та співвідносного до сучасного типу раціональності та методологій, які є основою здоров'язбережувальної компетентності, професійної культури, візій і мислення фахівця. Тому ми актуалізуємо необхідність антропологічно-ціннісного та методологічного осмислення «європейського виміру» здорового способу життя [1], [17], [35]–[37], [39–42] і здоров'я, звертаючись, передусім, до елліністичних традицій [2], [4], [7]–[10], [12], [18], [19], [25, с. 106], [116]–[119], [125]–[130], [30, с. 196], [31]. Ми спрямовуємо свої методологічні інтенції до історично-педагогічних і компаративних рефлексій еллінізму ще й тому, що античність покладено в основу європейської культури, філософії, раціональності та самої традиції і терміна «здоровий спосіб життя» [2, с. 237–246].

Класично методологічно визначеним, найефективнішим та одночасно «найдовшим» шляхом розуміння сутності проблеми і духу

https://doi.org/10.32405/2218-7650

традиції є «звернення» до першопричин (*rima causa*), від початку (*ab ibicio*) до витоків та історії. У даному контексті актуальним є також отримання знань про предмет на основі *in status quo* (в незміненому стані), що дає нам змогу звернутися до історичного екскурсу і першоджерел. У зв'язку з цим, ми спрямовуємо свої методологічні пошуки на розкриття і рецепцію традиції еллінізму з даного питання, що включає необхідність співвідносного, інтегративного дослідження проблематики здорового способу життя і давньогрецької духовної та культурно-освітньої традиції пайдеї (*παιδεία*) [6, с. 118–120], [7], [8], [12], а також актуальних концептів давньогрецької філософії і медицини. Такий інтегративний підхід обумовлений ще й тим, що окреслені явища в елліністичній традиції були взаємозалежними і взаємозв'язаними.

Це питання у науковій педагогічній літературі висвітлене недостатньо, а також неактуалізоване в освітніх практиках та технологіях збереження здоров'я. Отже, на основі вищезазначеного аналізу і проб лематизації, нами визначається як актуальна – проблематика інтегративного та взаємозалежного вдосконалення методології розвитку здорового способу життя і здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури в умовах післядипломної освіти на основі дослідження та рецепції елліністичних традицій, пайдеї, медицини, філософії і сучасних концепцій.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. У роботі інтегративно і взаємозалежно досліджується проблематика вдосконалення здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури в умовах післядипломної освіти та здорового способу життя, який розглядається як значущий аспект, що враховується під час розроблення змісту та структури вказаної компетентності. Феноменологія здоров'язбережувальної компетентності та здорового способу життя розкривається на основі інтегративного та трандисциплінарного використання знань елліністичної традиції пайдеї і сучасних концептів. Отже, огляд досліджень ми проводимо з урахуванням трьох основних аспектів: феноменології здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури [26], [27], здорового способу життя [1], [17], [35]–[37], [39]–[42], методологічного і гуманістичного потенціалу пайдеї [2], [4], [7]–[10], [12], [18], [19], [30, с. 196], [31].

Проблематика здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури представлено у дослідженнях: І. Омельяненко, В. Омельяненка, М. Носко, Н. Бишевець, С. Гаркуші, М. Мамакиної, Н. Мацоли і Л. Щура, О. Безкопильного, А. Матусевича, В. Данилко, П. Джуринського, С. Кодимського, М. Козуба, Є. Кучергана, В. Лобачева,

https://doi.org/10.32405/2218-7650

О. Литвинеко, А. Петрова, О. Радіонової, С. Романової, М. Сентизової, Є. Сливки і О. Шинн, В. Федорця [26], [27], Н. Чайченко.

Актуальні для дослідження аспекти пайдеї (елліністичної духовної та культурно-освітньої традиції) розкриваються у працях Платона, Аристотеля, Г.-Г. Гадамера, Ф. Ніцше [1, с. 30], М. Хайдеггера [30], [31], К. Ясперса, М. Бєрдяєва, В. Йєгера [8], М. Фуко [29], А.-І. Марру [12], О. Лосєва [10], Ф. Кессіді, Г. Пондопуло, І. Гербарта, Ф. Дістервега, І. Кучураді, Л. Рулієне, В. Мейдера, І. Сайя, Г. Жураковського, Є. Іванова, М. Мазалової, Т. Уракової, М. Лаптєвої, О. Рабіновича, Т. Бухтіної, А. Хазіної, А. Басова, А. Колєснікова, Н. Скрипника, А. Королькова, М. Ібрагімова [7], В. Розанова, І. Каменчука А. Чумакової, А. Олсона, І. Туулі, K. Biller, T. Buford, P. Grosch, P. Hogan, M. Kato, D. Wilson, S. Sheppard та ін.

Сьогодні не втратили свого методологічного й онтологічного значення антропологічно-ціннісно орієнтовані античні концепції, в межах яких здоров'я презентується як особлива антропологічна реальність, що формується та існує (підтримується) на основі гармонії, співрозмірності, цілісності, міри, поміркованості та ефективної (гармонійної) взаємодії з середовищем (Космосом, Світом). Здоров'язбережувальні концепції розроблялися і вдосконалювалися Піфагором [4, с. 307–320], [9], Гіппократом [1, с. 26], [2], Сократом (онтологічно-ціннісна ідея здорового способу життя як повноти людського існування; концепція гармонії душі та тіла) [1, с. 24], Емпедоклом (здоров'я як прояв мудрості) [1, с. 24], Платоном (здоров'я як співрозмірність) («Держава» Платона і його діалог «Тімей») [1, с. 24], Епіктетом (ідея «Життя співвідносного з природою речей»; цитується за Н. Бріленок) [1, с. 26], Теофрастом [1, с. 27], Сенекою [1, с. 26], Марком Аврелієм [1, с. 26]. Авіцена, Парацельс, Ф. Бекон [1, с. 28] і Р. Декарт [1, с. 28] підходили до розуміння здоров'я з позицій цілісності та гармонії, а засновник медицини Гіппократ, який вважається творцем концепції здорового способу життя [2, с. 211–236], розглядає здоров'я феноменологічно – як гармонію та диференційовано (індивідуально-зорієнтовано).

Концепції здоров'я, розроблені на основі ідеї гармонії, були сформовані також у східних культурах. Так, у традиціях даосизму [1, с. 19] і буддизму поняття здоров'я, близькі до уявлення європейських розумінь здорового способу існування, були одними із ключових. Подібні уявлення про гармонійну взаємодію різних (трьох) дош (у розумінні інтегративних сил світу) існують у ведичній традиції. Розуміння здоров'я, виявленого в характері як людини усталеного шляху, який сприяє оптимальному (та ж сама ідея гармонії і співрозмірності втілена в характер) соціальному функціонуванню, притаманні для Гіппократа [1, с. 26], [2], Платона,

Теофраста (засновник учення про характер), Е. Роттердамського [1, с. 27]. В елліністичній культурі здоров'я розглядається також як арете (дав. гр. *ἀρετή*), тілесне арете.

Здоровий спосіб життя (який безпосередньо не визначається, а розкривається з контексту) в його духовній, етичній, соціально-орієнтованій та вітальній (життєвій) інтерпретації є одним із первинних та визначальних понять в іудейській культурі [1, с. 20], звідки воно трансформувалося у християнську традицію. Актуальною в цих культурних та історичних гештальтах («фрагментах» реальності) є проблематика збереження здоров'я способом уникнення гріха, типовий варіант покарання за який – це хвороби і проблеми. Представлена старозавітна «модель» здоров'я [1, с. 20] у своїй детерміністичній сутності близька до медичної. Значущий у цьому контексті є досвід іудейської громади терапевтів (описаний Філоном Олександрійським) [29], які розглядали здоров'я і шлях до нього у межах соціально орієнтованих духовних антропопрактик (аналог здорового способу життя із духовним спрямуванням) та як етично спрямовану професійну діяльність лікаря.

Дж. Локк презентує здоровий спосіб життя як шлях до щастя [1, с. 28]. Е. Кант вказує на важливість певного режиму організації життя (по суті, ритму і/чи «ordo» (порядку) як чинника гармонізації), поміркованості (аналог давньогрецької софросіне), виокремлює феномен «морального здоров'я» як основу щастя, а також представляє концепцію «мистецтва попереджувати хвороби» [1, с. 28–29]. Г. Гегель розглядає цілісність людини, яка проявляється і розкривається в її здоров'ї, що забезпечується і підтримується способом активної діяльності. Л. Фейєрбах трактує здоров'я як цілісність та інтеграцію духу і тіла при наявності особливих соціальних умов [1, с. 29].

Сьогодні, так само, як і в давнину, питання здоров'я та здорового способу життя розглядалися антиномічно, через порівняння з патологією. Е. Фром звертає увагу на феномен відчуження людини від природи та на існування некрофільних (спрямованих до смерті) інтенцій не лише людини зокрема, а й усієї західної цивілізації загалом [1, с. 30]. Він також вказує на феномени «кібернетичної людини» та світської релігії, яка проявляється у «нездоровому поклонінні» багатству, професіоналізму, сексу, спорту, тілу, тілесності, здоровому способу життя (в розумінні фізичного здоров'я) тощо. К. Яспрес вводить поняття «межових станів», розглядаючи їх, як шлях до відкриття людиною свого первинного, реального, «справжнього» буття – екзистенції [1, с. 31], [34]. Актуальною для нашої педагогічної системи є проблематика екзистенційного здоров'я та екзистенційної наповненості та відкритості. Для нас методологічно

значущими є екзистенційні ідеї В. Франкла, який актуалізує проблематику смислу як ключову в житті людини. Відсутність смислів призводить до екзистенційних проблем і ноогенного неврозу (мінімізація високих і життєвих смислів). Головною рисою ноогенного неврозу є відсутність (чи мінімізація) смислів існування. Ноогенний невроз, який нерідко визначається у людей з «ідеальним» фізичним здоров'ям, є явищем, характерним для сучасної цивілізації. Тому збереження здоров'я – це передусім пошук смислів.

М. Фуко висвітлює проблематику дискурсивного конструювання патологій (праця «Народження клініки: археологія лікарського погляду», «Naissance de la clinique: une archeologie du regard medical», 1963), проводячи філософсько-світоглядну, соціально-політичну і професійно визначену демаркацію здорового способу життя, здоров'я, нормативності патології, розкриваючи їх конструктивіський і соціокультурний генезис та особливості. Актуальними для широкого антропологічно-ціннісного розуміння проблематики здорового способу життя є такі ідеї М. Фуко, як «технології себе», «практики себе», які він розробляє на основі елліністичних концепцій «турботи про себе» (epimelēsthai sautou) і пізнання себе [29]. На основі ідей М. Фуко та елліністичного концепту (epimelēsthai sautou) Є. Садовніков зі співавторами розробили оригінальну педагогічну систему, спрямовану на формування здорового способу життя [21].

Сьогодні на Заході ефективно використовується цілий спектр концепцій, в яких відображено різні традиції розуміння здоров'я, а також специфіка та еволюція феномену здорового способу життя, а саме: «самозбережувальна поведінка» (self-protective behavior, self-preservation behavior); збереження здоров'я (health behavior) [17], [39]; поведінка, спрямована на профілактику (health-protecting) [17], [40], [41]; поведінка, спрямована на підтримку здоров'я (health-promoting) [17], [40], [41]. Природовідповідною і людиноцентричною є, на наш погляд, створена N. Pender [17], [40], [41] модель здоров'язбережувальної поведінки, що сформована такими складовими, як добробут (well-being), самоактуалізація (self-actualization) і самореалізація (personal fulfillment). Важливою для нашої методології є розроблення моделі здорового способу (чи стилю) життя «Health-promoting lifestyle profile» (HPLP), запропонована S. Walker та Nola J. Pender [40], [41], яка містить такі компоненти: духовне зростання (spiritual growth); міжособистісні відносини (interpersonal relations); харчування (nutrition); фізичну активність (physical activity); відповідальність за здоров'я (health responsibility); управління стресом (stress management) [17], [40], [41].

Важливими є і сучасні дослідження формування адаптивної поведінки як значущої складової здорового способу життя [35]. Ми, зокрема, враховуємо «модифікації» здорового способу життя, що збільшують адаптивні можливості людини на основі комплексу заходів. Серед них обов'язковими є фізична активність, контроль над вагою тіла, стоматологічна культура, які проводяться саме за участю медичних працівників [37]. Активна взаємодія вчителя гімнастики і лікаря, з одного боку, та здорової особистості та лікаря – з іншого, почала формуватися вже в елліністичну епоху. Із позицій професіоналізації і реалізації компетентнісної парадигми ми вважаємо таку співпрацю необхідною методологічною умовою формування як здорового способу життя, так і здоров'язбережувальної компетентності. Це може бути реалізовано хоча б на рівні розроблення методології, методики і технологій.

Діяльнісний, аутопоезисний і цілісний погляди на здоров'я розкриваються у концепції салютогенезу Аарона Антоновського (A. Antonovsky), у складі якої ним визначаються «загальні імунні засоби» (generalized resistance resources – GBR) та «почуття когеренції» (sense of coherence – SOC) [36]. Система generalized resistance resources (GBR) охоплює достатньо чинників, які беруть участь в адаптації людини, включаючи протидію середовищу і взаємодію з ним. До вказаної системи входять різні чинники: спадкові, імунологічні, морфофізіологічні, культурні, професійні, психологічні, міжособистісні, середовищні [36]. Sense of coherence (SOC) (зв'язність, послідовність) складається з усвідомленості (пізнавальна складова), здійсненості (діяльнісна складова) і смислу [36]. Sense of coherence (когерентність) А. Антоновського, по суті, є феноменом, близьким за своїми поняттями до здоров'язбережувальної компетентності, спрямованої передусім на себе.

Освітньо-орієнтовану проблематику здорового способу життя розкрито у дослідженнях низки авторів, серед яких – Гельвецій, Дж. Локк, М. Амосов, Л. Виготський, І. Бех, Н. Бриленок [1], Л. Дудорова, М. Носко, С. Ступницька, І. Бельський, Т. Бережна, О. Аксьонова, Т. Андрющенко, Г. Апанасенко, Н. Башавець, Ю. Бойчук, Т. Бойченко, С. Гаркуша, М. Гончаренко, М. Гриньова, Ю. Драгньов, В. Кошелев [9], А. Адаменко [9], А. Шпанка [9] О. Єжової, С. Єрмакова, Г. Жарої, Г. Мешко, Л. Омельченка, В. Омельяненка, В. Оржеговська, С. Панченко, С. Страшко, І. Смолякова [22], С. Ступницька [23], Є. Садовніков [21], В. Гуляхін [21], О. Андрющенко [21], Р. Андерсон, Е. Гоффман, К. Херзліч, Д. Ледер, Т. Міллер, Р. Хесслер та ін.

https://doi.org/10.32405/2218-7650

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою нашого дослідження є співвідносне та інтегративне удосконалення методології і методики розвитку здорового способу життя, здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури в умовах післядипломної освіти, що проводилося на основі методологічно-ціннісної рефлексії та способом рецепції, трансферу і педагогічної інтеграції значущих і системоорганізуючих концептів пайдеї, медицини і філософії епохи еллінізму, а також сучасних знань про збереження здоров'я та компетентність.

Актуальним методологічно-світоглядним аспектом мети була актуалізація європоцентрично і гуманістично орієнтованого питання репрезентації здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури та здорового способу життя як особливих ціннісних і культурних феноменів, укорінених у європейській історії та в бутті людини.

Завдання дослідження:

1. У контексті декомунізації культурно-освітнього простору, гуманістично та європоцентрично орієнтованого осмислення освітньої проблематики здорового способу життя та здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури розкрити педагогічно орієнтовану, методологічну й ідеологічну значущість антиномії «античність – варварство», як протистояння еллінізму, європейськості, гуманізму, гармонійності та «суміші» дикості, безсердечності, жорстокості, нахабства, гібриду (*ὕβρις* – гордині, виклику).

2. На основі аналізу специфіки взаємодії елліністичних традицій пайдеї, медицини і філософії сформувати концепцію *«архекомпетентності».*

3. Розкрити значення давньогрецької медицини у формуванні концепції ейдосу, як філософсько-світоглядну передумову розроблення ідеології інклюзії, понять «норма» і «патологія» та уявлень про багатомірність людини.

4. Сформувати концепцію *«компетентнісно здоров'язбережувальної гармонізації».*

5. Розкрити методологічно-ціннісну значущість онтологічного виміру (статусу) здорового способу життя. Представити деякі елліністичні ідеї як складові концептуальних основ здорового способу життя.

6. Розглянути здоровий спосіб життя, як особливий прояв природи людини.

7. На основі актуалізації онтологічного статусу здорового способу життя визначити його технологічно (практично) значимі концептуально-смислові детермінанти (чи характеристики). Окреслити ці детермінанти, як методологічні умови формування й удосконалення стратегій, тактик,

https://doi.org/10.32405/2218-7650

практик і технологій розвитку здорового способу життя співвідносно з розвитком здоров'язбережувальної компетентності.

8. З урахуванням антропологічно-ціннісної специфіки професійної діяльності вчителя фізичної культури, спрямованої на збереження здоров'я, та беручи за основу виокремлену методологічно-концептуальну детермінанту *здоров'язбережувальної онтології,* розкрити значущі стратегії розвитку здорового способу життя, тезисно охарактеризувати їх сутність.

3. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Наше дослідження проведено на основі методологічної рефлексії ідей компетентнісного підходу, які представлені у працях Н. Хомського, Д. Равена, E. Deci, R. Ryan, В. Лугового, І. Драч, І. Зязюна, М. Євтуха, С. Сисоєвої, О. Ярошенко, О. Дубасенюк, Н. Кузьміної, І. Зімньої, А. Хуторского, О. Пометун, І. Беха, О. Варецької та ін. Методологічно значущою для нас є проблематика формування здоров'язбережувальної компетентності, яка розкривається у дослідженнях М. Мамакиної, О. Безкопильного, А. Матусевича, І. Омельяненко, В. Омельяненка, В. Федорця [26], [27], М. Носко, С. Гаркуші, В. Данилко, П. Джуринського, О. Литвинеко, А. Петрова, О. Радіонової, С. Романової.

У цій методології ми використовуємо суму концептів, які були сформовані в системі давньогрецької пайдеї (елліністичної духовної та культурно-освітньої традиції), філософії та медицини. У вказаних елліністичних ідеях розкривається специфіка здорового способу життя та здоров'я. Серед елліністичних концептів значущими є наступні: здорового способу життя та здоров'я, як гармонії, які були сформовані Гіппократом [1, с. 26], [2]; здорового способу життя, як повноти людського існування, та здоров'я, як гармонії душі і тіла, розроблені Сократом [1, с. 24]; здоров'я, як прояву мудрості (автор Емпедокл) [1, с. 24]; здоров'я, як співрозмірності (Платон) [1, с. 24]; «Життя співвідносного з природою речей», визначеного Епіктетом (цитується за Н. Бріленок) [1 с. 26]; уявлення про здоров'я, як здоровий (в розумінні – нормативний) характер (Теофраст) [1, с. 27]; а також, як арете (дав. гр. *ἀρετή*); тілесне арете; «турботи про себе» (*epimelēsthai sautou*); пізнання себе (дав. гр. *γνῶναι ἑμαυτό*) [29].

Методологічно значущими є концепції здоров'я, у межах яких воно розглядається як: цілісність та гармонія [1, с. 19; 28]; духовна і соціальна антропопрактика [1, с. 29], як результат уникнення гріха і взаємодії з Вищою Силою [1, с. 20]; «моральне здоров'я», що є основою щастя [1, с. 28]; «мистецтво попереджувати хвороби» [1, с. 28–29]; цілісність та інтеграція

духу і тіла [1, с. 29]; екзистенція [1, с. 31; 34] і екзистенційне здоров'я; дискурсивна практика; «самозбережувальна поведінка» (self-protective behavior, self-preservation behavior); поведінка, спрямована на профілактику (health-protecting) [17], [40], [41]; поведінка, спрямована на підтримку здоров'я (health-promoting) [17], [40], [41]та ін.

У цьому дослідженні актуалізується методологічний потенціал трансдисциплінарності, феноменологічної і екзистеційної філософій, (М. Гуссерль, В. Дільтей, О. Больнов, М. Хайдеггер, К. Ясперс, А.-Т. Тімінескі), knowledge transfer (трансфер знань) (Н. Нонака, Х. Такеучи), педагогічної антропології та екзистенційної педагогіки (М. Бубер, Ф. Бонтендайк, О. Больнов, М. Лангевельд, В. Сухомлинський, Р. Куренкова).

4. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

У дослідженні, окрім аналізу наукової літератури, нами використано методологічну систему, яку сформовано наступними підходами: компетентнісним, історично-педагогічним, історично-інтерпретативним, культурно-історичним, телеологічним, екзистенційним, системним, цільовим, філософським, антропологічним, культурологічним, феноменологічним, аксіологічним, герменевтичним, онтологічним, рефлексивним, компаративним, холістичним, проблемним, цивілізаційним, трансдисциплінарним, етиологічним (причиновим), патогенетичним, педагогічної інтеграції.

Значущим для нас є методологічний і методичний потенціал європоцентричної та гуманістичної ідеології, яка розкривається в Концепції «Нової української школи», а також освітньої інноватики (англ. *educational innovation*), «педагогіки-пайдеї» (М. Фуко) та проблематизації за М. Фуко.

5. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Компетентнісно орієнтоване осмислення культурної антиномії «еллінізм – варварство». Елліністична культура, яка за уявленнями видатного аналітика сучасності Арнольда Тойнбі (концепція ланцюгів культурних типів) [25, с. 93–94; 106; 125–131] є спадкоємницею крито-мінойської (у цій першій європейській культурі майже відсутні мистецькі артефакти, в яких би відображалися сцени насильства, війни, полювання) [25, с. 106; 116–119; 125–130], успадкувала від неї особливу людяність, антропоцентризм, м'якість, «світлоносність», теплоту, поміркованість, гедонізм, миролюбивість, естетизм, інтелектуальність, поетичність, вишуканість людського. Еллінізм, відповідно до Orbis Romanus (римського світу), включаючи римську Humanitas (римську культурну й освітню

https://doi.org/10.32405/2218-7650

традиції гуманізму) [30, с. 196], – особливий античний світ, який протистоїть усьому «варварському» (у розумінні – примітивне, звіроподібне, зле, обмежене, нахабне, дисгармонійне, демонстративне, на фоні «скромного» інтелекту, чеснот і милосердя). Характерними особливостями варварства є гібрис (*ὕβρις* – гординя, виклик), хамство та відсутність скромності, стилю, поміркованості, гармонії. Це протистояння, що є онтологічним і ціннісним, добре висвітлює антиномічні пари: Κόσμος (Космос – порядок) і Χάος, Χαίνω (Хаос, безформність, безодня); Αρετή – арете (чесноти, довершеність, аристократизм) і ὕβρις – гібріс (виклик, гординя, нахабство); Νοῦς (Nous, Nus) – Нус (розум, думка, дух) і його відсутність (anus, префікс *a* означає відсутність смислів, які є наявними у корені слова).

Варварство у наш час нерідко проявляється у домінуванні спрощеного, примітивного, лінійного над багатомірним, складним, вишуканим, духовним [32]. Хосе Ортега-і-Гассед у сучасному технізованому і соціалізованому варварстві виокремлює специфічний аспект – «варварство спеціалізму» [15, с. 105–109], що проявляється у деяких осіб за наявністю загального низького культурного розвитку і відсутністю ґрунтовних знань науки та життя на фоні високої професійної підготовки і звужених бачень фахівця. Представлені Ортега-і-Гасседом бачення є для нас актуальними, адже збереження здоров'я, окрім вузьких спеціальних складових, містить також і культурний та антропологічний виміри, якими зазвичай нехтують, нав'язуючи міфи своїх спеціальних бачень (на зразок «покращення кровообігу» чи підвищення «військово-революційної» бадьорості). Тому, щоб зрозуміти здоровий спосіб життя, здоров'я і здоров'язбережувальну компетентність як культурно та антропологічно орієнтовані уклади життя, modus vivendi (спосіб життя, спосіб співіснування), нам необхідно звернутися до давньогрецької ідеї εγκύκλιος παιδεία (загальної культури чи загальної освіти) (за А.-І. Марру) [12, с. 308], в системі якої була соціокультурно спрямована медична (за В. Йегером) [8, с. 13–47; 108–123] і гімнастична (в розумінні фізичного виховання) [12, с. 165–187] складові та їх інтеграція [8, с. 221–224], [12, с. 75–83].

«Розлом» між варварством і «вишуканою», «ейдетичною» та «сяючою мудрістю і людяністю» античністю проходить через усю європейську (і світову) історію, відображаючись у культурних, освітніх та професійно-особистісних феноменах і трагедіях (революції, кризи, «війни люмпенів», кримінал тощо) [15, с. 43–47; 79–104], [25, с. 142–146; 358–380]. Особливої гостроти і трагічності цей антагонізм набув в Україні після 1917 року, де «ликом» (точніше «звіриним рилом») варварства і його сутністю був марксизм-ленінізм (більшовизм), який своїми культурно-освітніми засобами перетворював людину-господаря, людину-аристократа на

людину-маси [15, с. 43–163], людину-варвара [32]. Цей «трагічний» «артефакт» нашої історії ми розглядаємо як форму технологізованого, соціалізованого варварства, вбраний у ризи справедливості, братства, взаємодопомоги, рівності турботи про дітей. Тому наш методологічно-світоглядний та етично-естетичний «поворот» і звернення до античності [2], [4], [7]–[10], [12], [18], [19], [25, с. 106; 116–119; 125–130], [30, с. 196], [31] є не демонстративним, а, насамперед, автентичним шляхом до Європи, «непомітним», але надійним «концептуальним» способом «*декомунізації за сутністю»* культурно-освітнього простору, включаючи теорію та практику збереження здоров'я.

Такий «розлом» між античністю і «варварством» [25, с. 142–146] має свої проекції у традиції здорового способу життя, розумінняхфеномену людини і здоров'я, специфіці фізичної культури, і загалом у педагогіці та освіті. «Проста» «совєцька» шкільна лінійка, яка є, по суті, варварською псевдорелігійною практикою (обрядом) ініціації (посвячення) в «щось», де всі з трепетом і благоговінням чекають чогось «великого» – «освітнього дива», вождя, великого вчителя, комісію, владу, є суто варварським звичаєм, який успішно «розсмоктався» від «подиху» Нової української школи. Таку ж варварську сутність має постійне шикування на уроці фізичної культури чи власне здоров'язбережувальне «самознущання», яке проводиться за допомогою деяких нібито «оздоровчих технологій». Прикладом цього може бути хронічне переохолодження унаслідок загартовування (вершиною таких дивацтв є міфологізована «оздоровча система» П. Іванова) чи систематичне «викручування» суглобів внаслідок занять йогою.

Тому ми звертаємося до духовного, філософського та інтелектуального «сонця» античності, яке висвітлює в людині людське, розумне, аналітичне, логічне, тілесне у процесі розкриття трансцендентної (в розумінні духовної) реальності та оприсутнення Душі і Logos(у) в інтелекті, тілі, вчинках, образі та бутті. Це відбувається способами розкриття і формування у людини Міри (дотримання міри) (дав. гр. *σύμμετρον, μέτριον*) [8, с. 44]; поміркованості та розсудливості (дав. гр. *σωφροσύνη* – софросіне) [8, с. 157], [18, с. 239–311], [19, с. 296–326]; гармонії (дав. гр. *κρασις*) [8, с. 15; 33], чеснот (дав. гр. *αρετή*) [8, с. 31; 108–123; 157; 199–259], розуму (дав. гр. *νοῦς*), фронезису (дав. гр. *φρόνησις*) (практичної мудрості) [8, с. 157]; здоров'я як людського образу й арете (чеснот) [8, с. 30–32]; доречності, відповідності (дав. гр. *ἁρμόττον*) [8, с. 44].

І. *Архекомпетентність як результат взаємодії пайдеї і медицини.* Пайдея (дав. гр. *παιδεία*) [6], [7], [8], [10, с. 528–540], [12], [30, с. 196], [31] – давньогрецька культурно-освітня система, яка була не «просто»

«технологією навчання», а «глибинним» духовним ядром еллінізму і класичного гуманізму [12, с. 304–317]. Вона разом із релігією і філософією являла особливу консолідуючу силу, що була в основі відтворення, збереження і розвитку культури, як у сфері інтелекту, Духу [8,с. 48–123], [12, с. 75–93; 137–146], так і в тілесному [8, с. 121–124], [12, с. 165–187] вимірах. Пайдея була «дзеркалом» життя і «консолідуючою онтологією», завдяки яким інтегрувалися і взаємодіяли медицина і гімнастика [8, с. 221–224], [12, с. 75–93], поезія, політика, мистецтво, філософія. Недарма Гіппократ висловлює думку про природу не лише як про вчителя, а й як про пайдею [8, с. 35]. Платон розглядає політичний устрій через призму пайдеї як спосіб розкриття природи душі [8, с. 199–259] та чеснот. У ХХ столітті класиком постмодерністської педагогіки і філософії М. Фуко на основі пайдеї було розроблено педагогічну систему, яку активно використовують у педагогіці західного світу [29]. Наші осмислення пайдеї і методологічні розробки опираються саме на ідеї Фуко [29].

У Давній Греції медицина із вузькопрофесійної сфери поступово перетворилася на значущий і «наскрізний» культурний феномен [8, с. 13–14], [12, с. 75–93], ставши не лише актуальним і пріоритетним напрямом культури, філософії та буття, а неабияк вплинувши на розвиток та антропоцентричну спрямованість пайдеї. Сьогодні також відбуваються подібні процеси проникнення медицини у культуру й освіту, що, на нашу думку, є прикладом активного використання трансферу сучасних медичних знань і класичних елліністичних ідей, принципів і цінностей для розроблення методології та практики розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури і здорового способу життя.

У своїх класичних дослідженнях античності В. Йєргер репрезентує грецьку медицину як актуальну складову пайдеї [8, с. 12; 15], риторики (Платон діалог «Горгій») [8, с. 26], що говорить про консолідуючу та взаємозалежну роль медицини і педагогіки. У цьому контексті значущим є те, що для давньогрецької медицини, як і для пайдеї, спільними були універсальні, базисні елліністичні ідеї, а саме: «змішування» (дав. гр. *κρασις*) або «гармонії» [8, с. 15]; компенсації (*τιμωρία*) [8, с. 15] (одне з основних понять у сучасній медицині та психотерапії); калокагатії (дав. гр. *καλοκαγαθία*) [8, с. 45], [12, с. 71], [18, с. 430] – наявності краси і гармонії у поєднанні з благом *αγαθόν* (в інтерпретації – добро і в трактуванні – доблесть), гармонійний розвиток і оптимальна консолідація тілесної, ментальної та духовної сфер, а також здатність обирати найкраще. За А. Лосєвим калакогатія трактується як «сфера, де зливаються воєдино та ототожнюються стихії душі та тіла» (за Н. Бріленок) [1, с. 25]; особливої «природи людини» (дав. гр. *φύσις του άνθρωπου*) [2, с. 211–236], [8, с. 15; 27;

https://doi.org/10.32405/2218-7650

33–35]; універсальної природи (дав. гр. *φύσις του παντός*) [8, с. 15]; ісомойрії, ізомерії (дав. гр. *τιμωρία*) – гармонійних, збалансованих, рівних, пропорційних співвідношень між складовими людини та природи, які розглядаються як умова існування світу і життя та збереження здоров'я [8, с. 15]; рівноваги сил (дав. гр. *ίσονομίη*) [8, с. 27; 33]; ейдосу (дав. гр. *εἶδος*) у розумінні залежно від контексту, а саме – як зовнішньої форми [8, с. 27–30] (за досократиками) або образу і трансцендентної сутності й ейдетичного, міфологічного буття (за Платоном) [10, с. 136–286]; чеснот, доброчинностей (дав. гр. ἀρετή) [8, с. 31; 33; 108–123; 157; 199–259]; здорового глузду (дав. гр. *αϊσθησις*) [8, с. 26]; турботи про себе (*epimelēsthai sautou*) (діалог Платона «Алківіад І») [18, с. 175–222], [29]; пізнання себе (gnothi sautou) [29]; гібрісу (дав. гр. *ὕβρις*); рефлексії (лат. *reflexio*); софросіне (дав. гр. *σωφροσύνη* – поміркованості, розсудливості) [18, с. 175–222; 296–396], [19, с. 97–493]; необхідності дотримуватися в усьому міри (дав. гр. *σύμμετρον, μέτριον*); демократії; свободи тощо.

У цьому контексті цікавою є інтерпретація медицини Платоном, який трактує її як «педагогіку для хворих» [8, с. 222], певною мірою підтверджуючи наявні в самій медицині тенденції [8, с. 238]. За Платоном, неефективна пайдея є шляхом до лікарні (внаслідок порушень у тілі) та до суду (через душевні проблеми) [8, с. 222–223]. Цінним му є те, що в давньогрецькій медицині було запропоновано (актуалізовано), однак не розділено [8, с. 20], а існували як інтегровані в одну цілісність професійні, етичні, смислові, духовні [2, с. 11–18; 87–98], [8, с. 20] та філософські складові. Наслідок – сформувався «специфічний» кодекс поведінки та «рух» лікаря до самовдосконалення. Професійне зростання та самовдосконалення здійснювалося способом надбуття арете (доброчинностей) і високих етично орієнтованих «стандартів поведінки», що необхідно для «фаху», а також як усталених у професійній культурі та поведінці. Актуальні й визначальні арете (чесноти, доброчинності – *ἀρετή*) [8], [31], [33, с. 108–123; 157; 199–259], стандарти та стереотипи поведінки з часом було кодифіковано й інституалізованіо у клятві Гіппократа [2, с. 11–18], яка в межах компетентнісної парадигми розглядається нами як контекстуально існуючий, формалізований та етизований набір вимог (у розумінні спланованих компетенцій), спрямованих на формування ціннісно-смислового чи/та мотиваційного компонента фахової компетентності лікаря.

Отже, професійне техне (*τέχνη* – у розумінні практик і технологій медичної чи іншої практичної діяльності) та логос (*logos* – у значенні професійного інтелекту і знань) були не лише невіддільні від професійно орієнтованого і загальнолюдського етичного ἠθικόν (етичний, етос,

https://doi.org/10.32405/2218-7650

характер) виміру та ὄντος (онтос) (лат. *ontologia* – у даному контексті розуміється як професійне буття), а являли собою цілісний професійний феномен, який виходив за межі медичного «ремесла», стаючи вищим над ним і, отже, формував і розкривався як особлива системна «професійна» арете (*αρετή* – доброчинність, чесноти, перевага) [8, с. 31], [33, с. 108–123; 157; 199–259].

На основі вказаних візій ми висловлюємо гіпотезу про те, що давньогрецькі лікарі та вчителі гімнастики були чи не першими професіоналами, що формувалися на основі античного аналогу компетентнісної моделі, яка контекстуально була присутня у наявній пайдеї як специфічний людський феномен. Базовими причинами виникнення означеної контекстуально існуючої компетентності була складність медичної сфери як професійної діяльності. Про значущість елліністичної медицини як розвинутого техне (у розумінні мистецтва) [12, с. 267–271] і першої професіоналізованої сфери та про її вплив на давньогрецьке суспільство і культуру говорить А.-І. Марру [12, с. 267–277], уточнюючи при цьому, що техне в давньогрецькій традиції розуміли не лише як мистецтво, що характеризувало практично орієнтовану діяльність, а й ремесло, яке висвітлювало специфіку відповідного фахівця. В. Йєргер, говорячи про техне, вказує, що воно «…визначало будь-яку професію, сформовану на основі практичних умінь» [8, с. 143]. Мета техне – практично орієнтовані цілі [8, с. 28; 142–144].

Крім того, була наявною характерна для компетеннісного підходу широка соціальна і професійна комунікація [25, с. 127–128], що реалізувалася завдяки наявності республіки [25, с. 136], полісній організації життя і соціуму та комунікативній спрямованості пайдеї. Серед сучасних причин виникнення компетентності, на нашу думку, – ті ж, що і в Давній Греції. Давньогрецькі лікарі мали не лише високий, а й особливий соціальний статус, були фахівцями, які тісно співпрацювали між собою. Таке високе становище лікарів у суспільстві обумовлювалося також взаємодією, взаємним впливом і близькістю [8, с. 13–47] пайдеї та медицини. Окрім широкої комунікації і професійного дискурсу, про наявність компетентнісних конотацій у ході підготовки тогочасних лікарів вказує те, що медицина використовувала філософські ідеї та підходи у межах пайдеї, а також сама збагачувала своїми концепціями філософію (прикладом є концепція ейдосу) [8, с. 27].

Отже, підготовка давньогрецького лікаря і його специфічна діяльність виокремлюється нами як перша модель компетентного фахівця і здоров'язбережувальної компетентності. Відповідно медицина являє собою першу компетентнісно орієнтовану сферу. Цей феномен ми

https://doi.org/10.32405/2218-7650

визначаємо як *архекомпетеність*. Саме в античній медицині спостерігаємо характерну для компетентнісного підходу інтеграцію професійно-діяльнісної, етичної, особистісної, ціннісно-смислової складових на фоні домінування досвіду і практик та широкої професійної комунікації. Особливо важливим є квантування самої професійної діяльності на основі «роботи» з певними нормативними і патологічними (хвороби) феноменами, а також із конкретизованими кластерами проблем. Прикладом таких кластерів є дієта [2, с. 247], здоровий спосіб життя [2, с. 237–246], травми і проблеми серця [2, с. 187–196], для осмислення і практичного вирішення яких необхідною є сума чи комплекс конкретизованих (специфікованих) підходів, методик та співвідносних цінностей, ставлень, мотивацій тощо.

ІІ. Концепція компетентнісно-здоров'язбережувальної гармонізації. Відповідно до сучасної та античної раціональності розглянемо формалізовану «модель архекомпетентності», сформовану на основі репрезентації компетентності з використанням загальновідомих «класичних» античних концептів. Особливе «інструментально-комунікативно-соціальне» («компетентнісне») об'єднання вказаних концептів у компетентність здійснюється способом професійно-цільової та соціально-комунікативно орієнтованої інтеграції, конвергенції і консолідації.

Результат «компетентнісної» консолідації античних концептів представлений сумою (suma), до складу якої входять: 1) *праксис* (praxis – діяльнісний, практичний); 2) *техне* (τέχνη), що проявляється як діяльнісний компонент компетентності (практична діяльність, мистецтво); 3) *логос* (logos), що співвідноситься з когнітивним компонентом; 4) *аксіс* (άξία – ціннісний) – розкривається як мотиваційний, аксіологічно-смиловий компонент; 5) *рефлексія* (reflexio), що формується як рефлексивний компонент; 6) *етос* (ήθικόν – етичний), що проявляється в етичному аспекті чи ціннісно-смисловому компоненті; 7) *отос* (ὄντος – буттєвий, онтологічний); 8) *телос* (telos – мета, спрямований на мету); 9) πείρα ἠτής ζωής (життєвий досвід), 10) *комунікація* (communicatio), а також досвід, соціальний та особистісний вимір. У сучасних моделях компетентностей (крім спеціальних – етичної чи комунікативної), етос, онтос, телос і комунікація недостатньо враховані, а як наслідок – вказані компоненти існують контекстуально. Дана suma репрезентується нами у форматі ймовірного «набору» компонентів архекомпетентності, містить у собі не лише технологічно, а й соціально і антропокультурно орієнтовані концепти, які були сформовані ще в епоху еллінізму. Використання античних концептів дає нам змогу глибше зрозуміти концептуальну

https://doi.org/10.32405/2218-7650

сутність та соціально-політичний і професійно-соціальний виміри як «архекомпетентності», так і сучасної компетентності, а також розкрити її консолідуючу та конвергентну якості.

В елліністичному полісно-організованому світі комунікація сприяла розвитку компетентності. Водночас соціальна спрямованість медичної архекомпетентності була передумовою консолідації соціуму і розвитку соціальної взаємодії. Означені процеси є, на нашу думку, взаємодетермінованими. Крім того, можливе й інше трактування того, що медична «архекомпетентність» первинно формувалася як соціально спрямований феномен. Тобто, ми стверджуємо про «соціально-інтегративну» сутність і/чи функцію як медичної, так і будь-якої компетентності загалом, яка існує контекстуально. Інтеграція окреслених античних концептів, репрезентованих як компоненти архекомпетентності у межах особистості, була системною умовою формування особливої «компетентнісної цілісності». Дана цілісність була для особистості «професійно-інструментально-комунікативним» способом адаптації та самореалізації. Актуальним аспектом архекомпетентності (як і компетентності) є «розкриття» та збереження вітальності, життя, а також оптимізація і збереження сил та ресурсів, що розглядаються нами як «компетентнісна передумова» формування здорового способу життя. Сукупно це забезпечувало стале існування особистості в соціумі через ефективну соціальну і професійну адаптацію, створювало мінімальні (чи оптимальні) передумови для творчості. Про соціальну спрямованість давньогрецьких лікарів говорить А.-І. Мару. Він вказує на наявність «головних лікарів», які опікувалися громадським здоров'ям [12, с. 267–277]. Плідною також була співпраця лікарів і вчителів гімнастики [8, с. 35], [12, с. 176].

Основним «соціальним результатом» архекомпетентності, як і сучасної компетентності, є, окрім забезпечення реалізації професійних запитів, сталість існування суспільства і особи. Сукупно архекомпетентність створювала також умови для розвитку соціуму і можливості для творчої реалізації людини. Таку ж роль виконує здоровий спосіб життя. У сучасних умовах мало що змінилося у цій схемі, але вона стала більш деталізованою, «вишуканою», варіативною і проблемно орієнтованою.

Актуальним феноменом, який формувався також як архекомпетентність, був здоровий спосіб життя. Тому еллінізм і сучасний світ неможливо уявити без взаємозалежних феноменів архекомпетентності (чи компетентності) та здорового способу життя, яких не було у давніх та сучасних (тобто тоталітарних) суспільствах варварів.

https://doi.org/10.32405/2218-7650

Уточнюючи, відзначимо, що як компетентності, так і здоровий спосіб життя – феномени, які розкривають перед людиною її буття, смисли, індивідуальність та ідеальність (ейдетичність), що є неприйнятним для тоталітаризму і варварства. З позицій екзистенційних візій на неможливість здорового способу життя в тоталітарних суспільствах вказує К. Ясперс [34]. Ми вважаємо, що компетентність, яка є у сучасному світі «наскрізним» професійним і соціокультурним феноменом, являє особливу форму чи навіть аспект гуманізму – *«компетентнісний гуманізм».* Відповідно гуманістичний вимір компетентності та здорового способу життя є системною передумовою, яка визначає «м'який» і толерантний формат конфліктних ситуацій на фоні жорсткої конкуренції. Отже, обмежуються війни, революції та «любительський» кримінал (у розумінні – непрофесійний). Водночас професійний кримінал формується компетентними і творчими «фахівцями», які ведуть здоровий спосіб життя, що є атрибутивною ознакою сучасного світу, сформованого на основі масового суспільства.

Ми вважаємо, що саме професіонали екстрарівня та унікально обдаровані люди, які інколи бувають некомпетентними у своїй життєтворчості (і по життю загалом), дестабілізують життя і Світ. Саме такі діячі (нерідко видатні), одержимі надцінними ідеями і недостатньо дбаючи про своє здоров'я, у поєднанні з «тотально» некомпетентними особами, наприклад, ледацюгами, волоцюгами та непрофесіоналами, які ігнорують і не поважають свою людську природу (*φύσις του άνθρωπου*) та універсальну природу (*φύσις του παντός*), «наслухавшись» та «начитавшись» усілякого ідеологічного мотлоху, роблять спочатку «розруху у своїй голові» (за М. Булгаковим), а потім творчо, швидко і на диво «компетентно» створюють біду (війну, революцію, системний кримінал), приводячи суспільство до краху чи потрясінь. Особливо це небезпечно в умовах обмежених ресурсів, що ми також відносимо до визначальних передумов формування компетентності. Така ситуація була в Давній Греції, яка через нестачу ресурсів колонізувала Середземномор'я [25, с. 106; 125–129; 127–128; 130–137]. Тому ситуацію можемо спостерігати також сьогодні у світовій реальності.

Тому проблему нестачі ресурсів, наявність ризиків, загроз та викликів (у людиноцентричних і гуманістичних осмисленнях А. Тойнбі, А. Печчеї, Д. Медоуза) [25, с. 93–94; 106; 125–129], [34, с. 35–58; 82–88; 124; 133; 162–172; 251–258] ми розглядаємо як базову і необхідну умову розвитку компетентностей. Основним способом вирішення даної проблеми, як зазначає Ауреліо Печчеї, є формування людських якостей, які вважаються Sine qua non (обов'язковою умовою) виживання людства і

https://doi.org/10.32405/2218-7650

збереження середовища. Ми, розглядаючи ідеї А. Печчеї у межах компетентнісної парадигми, осмислюємо розвиток компетентностей, насамперед, здоров'язбережувальної, як один з пріоритетних напрямів розкриття людського потенціалу і збереження Землі. Тому розробка нами моделі здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури, співвідносна з урахуванням традицій і специфіки здорового способу життя, проводиться на основі ідей «людських якостей» [34, с. 41–45], «нового (революційного) гуманізму» [34, с. 180–184] А. Печчеї, «меж росту» (за Д. Медоузом).

На нашу думку, сьогодні світовий та український «компетентнісний» тренди формуються співвідносно, коеволюційно і навіть взаємозалежно із системними процесами глобальності антропологічної й екологічної криз, ідеологією сталого (гармонійного) розвитку (англ. *sustainable development)* та концепцією «меж росту». Керуючись холістичними візіями, ми розглядаємо феномени збереження Землі та збереження здоров'я (у формі здоров'язбережувальної компетентності та здорового способу життя) як явища, що перебувають в одному проблемному і смисловому полі. Такі ідеї цілісного і системного осмислення здоров'я як феномену, який знаходиться не лише в «межах» своєї особистості та тілесності, а й у форматі «границь» турботливого ставлення до близьких і до середовища, існували в давньогрецькій традиції «турботи про себе» (epimelēsthai sautou) [18, с. 175–222], [29]. Отже, «турбота про себе» передбачає турботу про тіло, душу, оточення.

Через осмислення проблематики кризи [34, с. 41–58], «меж росту» (за Д. Медоузом) [34, с. 118–133], межових станів (за К. Ясперсом) на особистісному рівні розкривається феноменологія людини як істоти, яка розуміє межі себе, співвідносячи це з проблематикою збереження Землі. Це – один із способів, спрямованих на розкриття екзистенції і формування життєвих смислів. Недарма народна мудрість стверджує, що «за одного битого сім небитих дають». Людина, яка пройшла випробування, цінує сталість існування і вміє розпоряджатися своїми ресурсами, включаючи здоров'я.

Там, де чимало ресурсів і де добре здоров'я (що також є ресурсом), компетентності (передусім, здоров'язбережувальна) не завжди ефективно формуються, адже в них немає потреби. Усього всім вистачає і без того. Відповідно за цих умов не цінують та не поважають як своє, так і чуже здоров'я, руйнують його, а як наслідок – потрапляють їх. В іншому випадку, повільно і цілеспрямовано підривають свої сили і здоров'я через несприйняття та ігнорування зовнішніх ризиків і явних внутрішніх проблем. У наш час означена тенденція саморуйнування «розкривається» у

https://doi.org/10.32405/2218-7650

свідомому неврахуванні ризиків і проблем та в «загравanні» і в насміханнях із них. Це переважно проявляється у формі дивацтв (нім. Verschrobenheit), серед яких і міфологізовані «оздоровчі» системи, що «тотально» руйнують здоров'я, своєрідного *«гібрису здоров'я»,* викликів та гордині (*ὕβρις*), нігілізму (за О. Шпенглером, це ознака, характерна для деградації культури, що відображає «старечі форми свідомості») [33]. Такі дії свідомо чи несвідомо спрямовуються проти природи людини (*φύσις του άνθρωπου*), універсальної природи (*φύσις του παντός*), витісняючи мудрість (*σοφία*) і софрасіне (*σωφροσύνη*) (у розумінні життєвої мудрості, гармонійності, поміркованості [8, с. 157], [18, с. 239–311], [19, с. 296–326], сутність яких онтологічна і сердечна.

Тому перший крок повернення особистості із «царства гібриду», дивацтв і нігілізму – це формування здорового способу життя способом маєвтичних практик, анамнезу (пам'ятати, що кожен із нас – людина розумна і адекватна) та набуття компетентностей. Таким чином, якби не було компетентності та здорового способу життя, то їх потрібно було б «придумати», аби зекономити ресурси, зберегти здоров'я і забезпечити мир та сталість.

У контексті нашої проблематики ми висловлюємо думку про те, що Гіппократ, формуючи поняття «здоровий спосіб життя» [2, с. 246–337], заклав у нього потенціали вітальності (у розумінні життєвої сили і потенціалу життя), медичної феноменології, а також архекомпетентність. Ми вважаємо, що здоровий спосіб життя концептуалізується кожною людиною, як і його творцем Гіппократом, на основі контекстуально існуючої ідеї можливої компенсації нестачі чи обмеженості ресурсів та через актуалізацію питання про їх збереження. В іншому випадку, навіщо берегти здоров'я?! У зв'язку з цим хворі або не повністю здорові люди краще піклуються про своє здоров'я, адже цього ресурсу в них мало. Тому дітей і молодих людей не так просто привчити не лише до здорового способу життя, а й до збереження власного і чужого життя. Саме через це війни ведуться переважно молодими, але замислюються зазвичай літніми людьми. Тобто, перші *ще* не цінують власного життя, а другі – *вже* не цінують чужого. Таку ж думку висловлює Герберт Гувер, 31-й президент США (1929 – 1933), який зауважує, що «літні люди розв'язують війну, а помирати доводиться молодим». Отже, цінується те, що втрачається, або те, що можна втратити. На цій ідеї «вибудовано» величне творіння екзистеційної філософії [30] і психології.

Здоровий спосіб життя розглядається нами також із позицій «онтологічного менеджменту» (за С. Неаполітанським) [13] і логістики як буттєво орієнтований та ефективний спосіб оптимального управління

https://doi.org/10.32405/2218-7650

своїми ресурсами. Отже, здоровий спосіб життя – це особлива форма *«особистісної онтології»,* що пов'язана з *«онтологічним менеджментом»* [13], який здійснюється самою людиною, а компетентність – «соціально-інструментально-особистісно-онтологічним» «продуктом», який сформований соціальними процесами *(«соціальним менеджментом»)* і професійно-технологічними інтенціями та діями.

Розглядаючи цю проблему на основі педагогічно орієнтованих ідей М. Фуко (праці «Технології себе», «Історія сексуальності – III: турбота про себе») [29], який розкрив здоров'язбережувальний, творчий та екзистенційний потенціал елліністичного концепту «турботи про себе» (*epimelēsthai sautou*) (Діалог Платона «Алківіад I») [18, с. 175–222], нами актуалізується розуміння «здорового способу життя» як «турботи про себе», а також як адаптації та пізнання себе через: здоров'я, онтос (*ὄντος* – буття, у розумінні як власне бутя); урахування соціальних умов.

У понятті «турбота про себе» контекстуально міститься як буттєвий вимір, так і значущий управлінський аспект, спрямований на себе, життя і життєтворчість. Цей концепт у давньогрецькій традиції містив також турботу про оточення, учнів, членів сім'ї, тобто був соціально орієнтованим. Здоровий спосіб життя, який за своєю сутністю є буттєвим феноменом (і «формою» буття), може бути антропопрактикою «турботи про себе» і пізнання себе (дельфійський принцип «gnothi sautou»). Він також є спрямованим на внутрішній світ людини, розкриття власної екзистенції та містить трансцендентні конотації. Компетентність технічна, технологічна, адаптивна є такою, що «пізнає» зовнішній світ та спрямована на «зовнішню» професійну і культурну реальність. Таким чином, в обох випадках наявні майже ті ж складові. Відмінність полягає лише в тому, що вони представлені у різних «кількостях» і мають різну спрямованість.

Продовжуючи розкривати нашу проблематику в контексті ідей «технологій себе» М. Фуко [29] та «турботи про себе», хочемо зауважити, що здоровий спосіб життя – це *«онтологічно орієнтована технологія себе»,* яка спрямована на себе і для себе та використовується для забезпечення сталості не тільки власного життя, а й життя усіх, хто нас оточує (друзі, родина). Ця *«онтологічна технологія»* також актуалізує питання формування «ідеальної форми» *(«ейдосу здоров'я»*), що є життєвим і «онтологічно-ціннісним» орієнтиром, який визначає існування людини сьогодні за принципом hic et nunc («зараз і тепер»), а також розкриває перспективи її буття і цілісності в майбутньому, тобто є проективною, конструктивною і антиципаційною (передбачення).

https://doi.org/10.32405/2218-7650

У рамках екзистенційно орієнтованих візій «турбота про себе» – визначальний момент у формуванні здорового способу життя. Це підтверджується і уявленнями М. Хайдеггера, відповідно до яких буття проявляється через турботу. Л. Бінсвангер (L. Binswanger) виокремлює «екзистенціал турботи», «через» який ми бачимо, чуємо, розуміємо, сприймаємо, рефлектуємо і проявляємо себе.

Актуальним є також те, що розгляд здорового способу життя як онтології, що пізнається, розкривається та «формується» способом «турботи про себе». Із психологічних позицій розкриваються можливості розуміння та інтерпретацій здорового способу життя як «health-promoting» (поведінки, спрямованої на підтримку здоров'я) [17], [40]. У цьому контексті «health-promoting» осмислюється як «феномен підтримання», що є відображенням онтологічного статусу здорового способу життя. Методологічно значущим є також те, що у межах діалогічної філософії М. Бубера здоровий спосіб життя може бути розглянутий як самодостатнє і «автентичне» буття, що інтерпретується не лише як діалог із самим собою, своїм внутрішнім світом, а й як спосіб «пізнання себе» (gnothi sautou).

Відповідно до ідей «технологій себе» та epimelēsthai sautou М. Фуко [29] під здоров'язбережувальною компетентністю ми розуміємо *«соціально орієнтовану технологію себе»,* що спрямована на розкриття вчителем себе як учасника соціального, «технологічного» (у розумінні techne як мистецтво, майстерність, «інстинкт майстерності») [20] і «комунікативного» буття. Отже, буття – це не тільки щось самодостатнє і первинне, а те, що формується «для чогось» і «для когось», а саме «для соціуму», «для техне», «для економіки» тощо. Таке професійне буття, за уявленнями діалогічної філософії М. Бубера, розглядається нами як діалог з іншими і зі Світом.

Узагальнюючи вищевиокремлене, відзначимо, що здоровий спосіб життя (як і здоров'я загалом відносно здоров'язбережувальної компетентності) є первинним, базисним, визначальним та укоріненим у бутті. У системі вказаних онтологічних візій здоров'язбережувальна компетентність і здоровий спосіб життя є також взаємодоповнювальними, взаємозалежними, взаємодетермінуючими феноменами, які можуть «перетікати» (в розумінні трансформуватися) з одного в інший.

У цьому контексті актуальним є розгляд певного «незрозумілого» явища, суть якого полягає в тому, що деякі цілком здорові та фізично сильні люди (зокрема і спортсмени), які «ведуть» «здоровий спосіб життя», помирають відносно молодими або перетворюються на важкохворих, незважаючи на те, що живуть у комфортних умовах, без значних ризиків. Ми пояснюємо цей феномен тим, що такі особи не цінують основного свого

https://doi.org/10.32405/2218-7650

ресурсу (якого «багато», як вони вважають) – здоров'я та життя, а також не хочуть і не вміють ним управляти, тобто є «тотально» некомпетентними у цьому питанні. У такому випадку гібріс (гординя) займає місце компетентності, а основні ризики і «хвороби» містяться в самій людині. Означений феномен розкривається Гіппократом [2, с. 31–32] і Платоном, які вказують, наприклад, на ризики для здоров'я атлетів надмірних тренувань і «безмежного вдосконалення»; про це свідчить також медичний і життєвий досвід автора статті. Все має міру (*σύμμετρον, μέτριον* – дотримання міри) [8, с. 44].

На основі вищепредставленого аналізу та узагальнень ми формуємо концепцію *компетентнісно-здоров'язбережувальної гармонізації,* визначальний смисл якої розкривається думкою про те, що в сучасному світі здоровий спосіб життя та здоров'язбережувальна компетентність (як і інші компетентності) – взаємопов'язані та взаємозалежні феномени. В їх системі консолідуються антропологічний, технологічний, онтологічний та соціальний «виміри». Вони розглядаються як системна умова збереження здоров'я, формування соціально прийнятних і адекватних типів поведінки та взаємодій, а також являють собою конвергентний (зближуючий, інтегруючий, консолідуючий) чинник соціальної стабільності, сталого розвитку і збереження миру. Отже, «побічним» ефектом здорового способу життя і компетентності, як для особистості так і для соціуму є відносно стале існування та мир.

У світлі цієї проблематики необхідно згадати, що актуальною і важливою практикою еллінізму була тісна взаємодоповнювальна взаємодія між лікарями і вчителями гімнастики [8, с. 35], [12, с. 176], яку ми розглядаємо як спробу організувати ефективне управління здоров'ям через «правильно» сформовані практики здорового способу життя. Подібні процеси інтеграції існують і в сучасній освітній практиці збереження здоров'я. Однак, на нашу думку, потенціал означеної інтеграції і трансдисциплінарності використаний не повною мірою. Тому цю методологію ми розробляємо на основі давньогрецької практики тісної конвергентної взаємодії вчителя фізичної культури і медичної сфери, що реалізується способом трансферу спеціальних медико-гігієнічних і психологічних знань, цінностей, візій, технологій тощо.

ІІІ. Вплив медицини на формування концепції ейдосу (εἶδος) та співвідносний розвиток уявлень про поліонтологічність людини. Існує думка, що поняття ейдосу (дав. гр. *εἶδος*) [8, с. 27–30] в доплатонівському розумінні (Геракліт, Емпедокл, Анаксагор, Демокрит), як певної форми і відповідно множинності форм сформувалося на основі трансформації та осмислення різноманіття протікання патології, що розумілися як особливі

https://doi.org/10.32405/2218-7650

«форми» – ейдоси (*εί'δη*) [8, с. 30], системи форм та «єдність різноманітності феноменів» (*μία ιδέα* – «єдиної форми»). Отже, в античності формується і поняття нормативності, що осмислюється як ейдос та оптимум, міра, гармонія, оптимальна співвідносність, специфічна адаптивна (доцільна) форма. Такі уявлення про норму (*norma* – концепт норми) і патологію (лат. *patos*; дав. гр. – *παθος* – концепт патології) у своїй сутності мало чим відрізняються від сучасних. Уточнюючи, вкажемо що патос (*παθος* – страждання, біль – у розумінні хвороба) походить від пафос (*πάφος* – пристрасть, страждання, хвилювання, душевний підйом).

У нашій педагогічній системі ми формуємо у вчителя фізичної культури уявлення про можливість існування людини в різних її «формах» (ейдосах – доплатонівське розуміння), а саме: здорової, хворої, в стані перед хворобою, особливої, унікальної. Всі ці форми є самодостатніми та унікальними. Вони також розуміються як особливі онтології і життєві світи (за Е. Гуссерлем), які необхідно враховувати в освітньому процесі. Існують варіанти однозначних відмінностей між нормою і патологією (специфічні форми), наприклад, струс мозку (патологія) і його відсутність (норма). Разом з тим є перехідні форми, які вчитель фізичної культури має знати, розуміти і поважати як крайній чи оригінальний варіант норми або як специфічність, особливість, «унікальний ейдос», «особливу форму». Це необхідно враховувати в освітньому процесі. До них належать діти з особливими освітніми потребами, серед яких варто виокремити і обдарованих. Відповідно у кожної дитини є свій особливий здоровий спосіб життя і своя неповторна форма здоров'я, тобто свій «ейдос здоров'я». Отже, доплатонівське розуміння ейдосу як зовнішньої форми покладено в основу сучасних інклюзивних візій, у межах яких актуалізується рівність людей з особливими потребами, ейдос (форма) яких розглядається в соціокультурному і духовному аспектах як варіант нормативності та прийнятності.

У контексті рецепції античних традицій пайдеї і медицини актуальними є достатньо різноманітні, залежно від контексту (за А. Лосєвим) [10], трактування ейдосу Платоном [10, с. 199–499]. Цей геній античності осмислює, проектує та трансформує медичні ідеї, форми, закономірності, їх метаморфози і стадійність у контексті етики, політики, онтології [8, с. 30]. Разом з тим, у величних платонівських онтологічних інтуїціях розуміння ейдосу відмінне від попереднього. Філософ трактує ейдос як особливу трансцендентну сутність і спосіб існування істинного буття [10, с. 199–499]. Означені положення визначають наявність особливої трансцендентності, «ейдетичної» чи ідеальної реальності, що впливає на зв'язок мислення, етики та моралі. Платонівські інтерпретації

https://doi.org/10.32405/2218-7650

ейдосу – методологічно-світоглядна передумова, що розкриває можливості людини до виходу за свої межі – трансценденцію. На основі платонівської концепції ейдосу [10, с. 199–499] нами були сформовані *стратегії здорового способу життя,* до яких ми відносимо: *природовідповідність і поліонтологічність людини, ейдетичну онтологізацію, осмислення трансцендентної і душевної сутності* (розглянемо їх згодом). У контексті європеїзації та гуманізації української освіти актуальним є те, що ідея ейдосу також визначає свободу і демократичну організацію життя суспільства як відповідну до трансцендентної, ейдетичної та багатомірної природи людини. Таким чином, основа соціального здоров'я, сталості та благополуччя –«*здоровий спосіб життя соціуму»,* його *«ейдетичне здоров'я»,* – це і є справжня демократія і свобода.

IV. Орієнтована на гармонізацію буття елліністична ідея здорового способу життя як складова пайдеї, медицини, політики та філософії. Ідея здорового способу життя провідна у сучасній традиції здоров'язбереження. Вона була сформована Гіппократом у його класичному творі «Про здоровий спосіб життя» («*Περί thai της υγιεινής*») [2, с. 237–246]. Здоровий спосіб життя розкривається ним як особлива онтологія, а також аксіологічна, профілактична, лікувальна, педагогічна і корекційна система, що розроблена на основі професійного медичного мислення та візій з використанням феноменологічних (тобто таких, що існували на той час контекстуально та інтуїтивно, адже феноменології, як такої, на той час ще не було) осмислень і спостережень, застосуванням філософських концептів античної епохи, а саме: гармонії, змішування (*κρασις*) [8, с. 15]; калокагатії (*καλοκαγαθία*) [12, с. 71–73], «природи людини» (*φύσις του άνθρωπου*) [8, с. 16]; ісомойрії (ізомерії – *τιμωρία*) [8, с. 15] тощо.

Методологічно значущим для нас є те, що Гіппократ розуміє концепт «здоровий спосіб життя» онтологічно, а не тільки і не стільки технологічно (наприклад, набір методик, технологій, заборон і рекомендацій), як його зазвичай трактують деякі наші сучасники. Онтологію (буття) Гіппократ розкриває специфіковано (конкретизовано), тобто через життєву специфіку актуальних нормативних і патологічних феноменів, що в доплатонівському розумінні трактуються як ейдоси – зовнішні форми («варіанти») людини. Гіппократівський «здоровий спосіб життя» за своєю концептуальною сутністю є феноменологічним і онтологічним, а не схематичним, як набір «строгих» рекомендацій.

Отже, ми, акцентуючи увагу на методологічній значущості, єдності та системності концептуальних, гносеологічних, ціннісних, етичних основ

https://doi.org/10.32405/2218-7650

давньогрецької пайдеї, медицини, політики, філософії, стверджуємо наявність трансферу знань, цінностей і концептів між вказаними сферами, що виразно відчувається у формуванні Гіппократом концепту здорового способу життя [2, с. 237–246]. Для розроблення цієї педагогічної системи це актуально, адже сьогодні ми, як і колись у Давній Греції, використовуємо трансфер сучасних медичних і гігієнічних знань, цінностей та деяких складових технологій. Для розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури важливі концепти грецької філософії, які застосовувалися в пайдеї [6, с. 118–120], [8], [12, с. 75–93; 137–317]. Вони актуальні для сучасної педагогіки та медицини, включаючи проблематику здорового способу життя. Відповідно здоровий спосіб життя і здоров'язбережувальну компетентність первинно ми формуємо як спосіб розкриття і пізнання онтології людини та прояв «природи людини» (*φύσις του άνθρωπου*), що реалізується через арете *(αρετή)* [8], [31, с. 108–123; 157; 199–259], гармонійність (*κρασις*) [8, с. 15; 33], калокагатію (*καλοκαγαθία*) [8, с. 45], [12, с. 71], [18, с. 430]. Здоровий спосіб життя формується не лише способом антропологічно-ціннісної рефлексії і розуміння Буття, Пізнання, Природи Людини, Чеснот, Краси і Добра, а й завдяки перебуванню в них і з ними та через «перевтілення» і розкриття їх у собі, тобто онтологічно.

V. Втілення ідеї «природи людини» в концепті здорового способу життя. У цьому контексті визначальна методологічно-світоглядна ідея Гіппократа про те, що «природа людини» (*φύσις του άνθρωπου*) [2, с. 211–236], [8, с. 15–16] та «універсальна природа» (*φύσις του παντός*), які є телеологічними (тобто цільовими, цілеспрямованими, спрямованими на вищу мету) [8, с. 15–16], являють «неусвідомлену, спонтанну, попередню ступінь пайдеї» (за В. Йегером) [8, с. 35], коли людину вчить передусім її універсальна природа. Недаремно ж у давнину стверджували – Natura artis magistra (Природа наставниця мистецтв) і Natura morborum mudicatris (Природа лікує хвороби). Керуючись ідеями Гіппократа та культурологічними і антропологічними візіями, ми вважаємо, що витоками як пайдеї, так і здорового способу життя є «природа людини» (*φύσις του άνθρωπου*).

У «природі людини» контекстуально розкривається, проявляється, репрезентується і розвивається здоровий спосіб життя. Тому, щоб бути здоровим, потрібно поважати, бачити, любити, слухати та розуміти свою φύσις του άνθρωπου, що дається способом «пізнанання себе» (gnothi sautou). Природа людини є вічним та натхненним Учителем, тихе і правдиве Слово якого необхідно почути і зрозуміти. Саме ці розуміння покладено в основу розроблення методологічної *стратегії*

https://doi.org/10.32405/2218-7650

природовідповідності та поліонтологічності людини, як визначальної, у процесі формування й удосконалення здорового способу життя.

Звертаючись до елліністичних традицій, здоровий спосіб життя трактується нами не як «правильне» і «чемне» виконання набору «розпоряджень», «правил-обмежень» (хоча наявні й такі, до речі, актуальні), «правил-страхів» та рекомендацій «нескінченного і постійного покращення здоров'я», а як: 1) людська онтологія відповідна «природі людини» (*φύσις του άνθρωπου*); 2) «оптимальний» типовий і антропологічно атрибутивний прояв «природи людини» (*φύσις του άνθρωπου*), тобто бути здоровим – це суто людська специфіка; 3) особливий людиномірний шлях («елліністичне Дао») збереження та зміцнення здоров'я співвідносно з розкриттям φύσις του άνθρωπου і на основі життєтворчості; 4) умова і практика інтеграції компетентносної ідеї, медицини і пайдеї; 5) людиномірний спосіб розкриття тілесно-духовно-душевної (за М. Шелером) та сердечної, екзистенційної, локомоторної, біомеханічної (рухової), аксіологічної й онтологічної природи людини.

З духовних позицій, під здоров'ям ми розуміємо автентичний «природний» людський спосіб існування і спосіб оприсутнення душі в тілі та в бутті людини. Здоровий спосіб життя розглядається як створення таких тілесних, рухових, телеологічних (у розумінні високих і трансцендентних цілей), онтологічних, ціннісних, комунікативних умов, в яких душа розкривається, «промовляє», є вільною, поетичною та натхненною.

VI. Розвиток здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури та співвідносне удосконалення методології здорового способу життя на основі методологічно-ціннісної рефлексії елліністичних концептів і традицій. У нашій педагогічній системі здоровий спосіб життя структурується спосіб виділення методологічно та технологічно значущих *концептуально-смислових детермінант (чи характеристик).* Значна їх частина формується на основі антропологічно-ціннісної та технологічної рефлексії елліністичних ідей [1], [2], [4], [7]–[10], [12], [18], [19], [29], [31] та сучасних концептів [1], [3], [5]–[7], [11], [13], [14], [16], [17], [20]–[24], [26]–[30], [34]–[39], [49], [42], стратегій, традицій і візій. У концептуально-смислових детермінантах системно, стисло, лаконічно й практично спрямовано відображені смисли, специфіка та зміст технологічно значущих аспектів феноменології здоров'я, здорового способу життя, які презентуються у форматі телосу (мети), інтенції (спрямування), результату, зон впливу і місця взаємодій зі здоров'язбережувальною компетентністю вчителя фізичної культури. Концептуально-смислові

https://doi.org/10.32405/2218-7650

детермінанти здорового способу життя одночасно є значущими характеристиками здоров'я як буття, цінності та технології, абрисами та смисловими структурами, на основі яких вибудовуються стратегії, тактики і технології реалізації здоров'язбережувальної компетентності та її зміст і, частково, структура.

У цьому дослідженні ми висвітлюємо генетичний і концептуальний зв'язок виділених нами характеристик здорового способу життя з концептами, сформованими у межах еллініcтичної традиції пайдеї, медицини і філософії. Визначені нами концептуально-смислові детермінанти здорового способу життя підкреслюють специфіку зв'язаних з ними *стратегій*, а також цінностей, візій, розумінь та інтерпретацій («концептуально-смислові детермінанти здорового способу життя – стратегії, цінності, візії»). На основі цих стратегій формуються системні передумови розроблення нових і удосконалення вже існуючих методик, практик та технологій розвитку здорового способу життя і здоров'язбережувальної компетентності.

Методологічною інтенцією і логікою, яка визначає необхідність використання онтологічного підходу, є ідея про те, що буття первинне і визначальне (М. Хайдеггер, К. Ясперс, М. Мерло-Понті, Н. Гартман, А. Огурцов, Д. Рачинський) стосовно цінностей, дій, технологій, стратегій. Тому ми «звертаємося» до антропологічно-ціннісного осмислення проблематики буття та до використання онтологічної рефлексії феноменів здоров'я і людини як до обов'язкової умови (sine qua non), достатньої основи (ratio suffcientis), достатньої причини (causa suffcientis), причини зразку (causa exemplaris), причини існування (causa essendi), а також як до способу концептуалізації здоров'язбережувальної компетентності. Формально це можна уявити у вигляді схеми: «концептуально-смислова детермінанта здорового способу життя (як аспект буття або значуща для практики особливість) – стратегія, цінності – професійні візії, розуміння, інтерпретації – практики – технології».

З методологічних позицій та на основі запитів практики, здоровий спосіб життя характеризується та являє собою суму (suma) концептуально-смислових детермінант, що визначає системні та емерджентні (в розумінні формування нової якості при інтеграції складових даної суми) ефекти. Отже, suma концептуально-смислових детермінант здорового способу життя представлена:

1) *здоров'язбережувальною онтологією* (*цінністю,* що визначається даною характеристикою, розумінням здорового способу життя як особливої самодостатньої онтології, а не лише «технологізованої» системи обмежень і «турбот»; *професійними візіями* (даної характеристики) є

https://doi.org/10.32405/2218-7650

погляд на здоровий спосіб життя як на оптимальну, природну, автентичну, аутопоезисну форму життя та особливу онтологію, що може бути варіативною та індивідуальною); 2) *здоров'язбережувальною автентичністю* (онтологічний, подієвий, тілесний, руховий і ціннісно орієнтований спосіб оприсутнення душі в тілі та в бутті людини); 3) *екзистенційним виміром здоров'я* (*цінності:* спосіб осмислення себе і розкриття екзистенції через екзистенціали здоров'я, серця, любові, руху, часу, простору, тілесності, турботи); 4) *аксіологічно-смисловою онтологією; 5) цілісністю;* 6) *цілепокладальною системою*; 7) *внутрішньою гармонізацією* (основою є концепт калакогатії – *καλοκαγαθία);* 8) *гармонізацією зі Світом (середовищем) (основою є концепти:* калакогатії (*καλοκαγαθία*), ісомойрії (*τιμωρία*), космосу (*κόσμος*) як порядку*; 9) здоров'язбережувальною інтенційністю (спрямованістю);* 10) *здоров'язбережувальною рефлексією* (формується на основі концепту рефлексії (*reflexio*); 11) *здоров'язбережувальною інтерпретативністю* (герменевтично орієнтована характеристика); 12) *здоров'язбережувальними візіями і світоглядом;* 13) *здоров'язбережувальним мисленням; 14) здоров'язбережувальною репрезентативністю;* 15) *здоров'язбережувальними стратегіями і тактиками;* 16) *здоров'язбережувальним стилем поведінки;* 17) *здоров'язбережувальним етосом* (у розумінні духу, стилю, характеру); 18) *здоров'язбережувальними спрямуваннями етичної системи*; 19) *здоров'язбережувальними спрямуваннями естетичної системи; 20) здоров'яорієнтованим дискурсом;* 21) *турботою про себе; 22) антропним образом людини; 23) онтологією серця і милосердя; 24) онтологією радості, щастя та гумору; 25) відсутністю і мінімізацією хвороб, ризиків, проблем; 26) здоровим харчуванням; 27) гармонійним і здоров'язбережувальним дозвіллям і відпочинком (рекреаційний аспект); 28) здоров'ям як благополуччям; 29) здоровими і соціально прийнятними способами соціальної адаптації; 30) здоров'ям як діяльністю та актуалізацією і самореалізацією; 31) здоров'ям як нормативним характером; 32) здоров'ям як відсутністю шкідливих звичок і залежностей («здоров'я-автаркія»).*

У структуруванні здорового способу життя з відповідним виділенням концептуально-смислових детермінант, окрім античних концептів, використовуються знання та інтерпретації феноменології: здоров'я, патології, профілактики, корекції, людини, антропологічного образу, серця, дитини, культури рухової активності, тіла і тілесності, часу, простору, а також застосовується інтелектуальний і гуманістичний потенціали Концепції «Нова українська школа», трансфер знань та ідеї

https://doi.org/10.32405/2218-7650

трансдисциплінарності, екзистенційної й герменевтичної філософії та інші складові. Зазначені методологічно-концептуальні детермінанти розглядаються нами також як методологічно-світоглядні умови розвитку здорового способу життя та формування змісту, смислів і частково структури здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури.

VI.1. Здоров'язбережувальна онтологія. Розглядаючи *здоров'язбережувальну онтологію* як визначальну, базисну, провідну, системну і системоорганізуючу концептуально-смислову детермінанту здорового способу життя, пам'ятаймо: *«Agere sequitur esse» – З буття витікає дія (з лат.).*

Уявлення про здоров'язбережувальну онтологію здорового способу життя сформовано на основі ідей природовідповідності [2], [5], [6], [8], онтологізації [2], [3], [13], [14], [24], [30], гуманізації [1], [2], [6], [8], [16], [22], [23], [42], антропологізації [2], [5]–[8], [12], [21], [26], [27], [29], [42], екзистенціалізації [26], [30], аксіологізації [2], [6], [11], [26], [41], [42] здорового способу життя і компетентності (в розумінні здоров'язбережувальної) та освітнього процесу загалом. Сутністю концептуально-смислової детермінанти *здоров'язбережувальної онтології* є онтологічно й антропологічно орієнтована ідея розгляду здорового способу життя як специфічного та унікального людського буття (онтології). У своїх розробленнях розуміння здорового способу життя як здоров'язбережувальної онтології ми керуємося онтологічно орієнтованою ідеєю Сократа. Філософ вказує на здоров'я, як на «повноту людського існування» [1, с. 24]. Саме в актуалізації «повноти» відображаються онтологічні візії проблематики здоров'я.

На основі здоров'язбережувальної онтології нами визначаються похідні від неї стратегії, цінності, візії та інтерпретації здорового способу життя. Концептуалізація вказаних стратегій грунтується на антропологічно-ціннісному осмисленні та операціоналізації (трансформація теоретичних конструктів і феноменів в практики та технології) таких елліністичних ідей, як: природи людини; турботи про себе; пізнання себе; агате (благо, доброта як благо); чеснот (арете); анамнезу; софії і фронезису; ейдосу; космосу; хаосу; гібрісу та ін.

На значущість діяльнісного та онтологічного аспектів вказує Й. Фіхте (нім. *Johann Gottlieb Fichte*), звертаючи увагу на те, що «…потреба діяти – початкове; свідомість світу – похідне. Ми не тому діємо, що пізнаємо, а пізнаємо, тому що призначені діяти» [28, с. 167] і «До кожної дії в моєму мисленні … приєднується ще неіснуюче буття» [28, с. 167]. Уявлення про буттєву специфіку діяльності і пізнання наявні у сучасній

https://doi.org/10.32405/2218-7650

експериментально підтвердженій концепції аутопоезису У. Матурани і Ф. Варели (U. Maturana і F. Varela), зокрема, у праці «Дерево пізнання: біологічне коріння людського розуміння» (ісп. «El Arbol del Conocimiento: Las Bases Biologicas del Conocer Humano», 1984).

Перед безпосереднім розглядом сутності онтологічно орієнтованих *стратегічних напрямів* формування здорового способу життя, ми презентуємо їх як суму стратегій («suma strategies»), що представлена: 1) природовідповідністю та поліонтологічністю людини; 2) смислотворенням; 3) розкриттям темпоральної онтології людини; 4) темпоральною онтологізацією Ранку; 5) темпоральною онтологізацією Суботи і Неділі; 6) турботою про себе (містить також турботу про своїх близьких, людей загалом, тварин, рослин, Землю як місце життя і як Планету, мир і злагоду, свій дім); 7) самопізнанням; 8) ейдетичною онтологізацією; 9) розкриттям онтології тілесності; 10) розкриттям онтології просторовості; 11) розкриттям онтології локомоції; 12) осмисленням трансцендентної та душевної сутності людини; 13) сприянням діяльності; 14) конвівельністю (дружбою), що розроблена на основі елліністичних осмислень дружби, «конвівельних» ідей І. Ілліча, філософії діалогу М. Бубера та кордоцентризму [6, с. 132–133]; 15) «стурбованістю» (розроблена Є. Садовніковим зі співавторами) [21]; 16) онтологізацією арете (чеснот) і онтологізацією софросіне; 17) анамнезу; 18) онтологічної стратегії мудрості і фронезису; 19) гармонізацією «конкуретних онтологій» та стратегій; 20) онтологізацією дому як місця життя і як планети Земля. Перейдемо до послідовного розгляду перших дев'яти із визначених нами стратегій (у цьому дослідженні ми проаналізуємо не всі стратегії).

VI.1.1. Стратегія природовідповідності та поліонтологічності людини.

Елліністичні уявлення про *природу людини (φύσις του άνθρωπου)* [2, с. 211–236], [8, с. 15; 27; 33–35] у їх сучасній інтерпретації, а також знання віртуальної психології [14], онтологічного менеджменту [13], поліонтологічності людини, вчення про функціональні системи П. Анохіна (як відносно автономні «діяльнісні онтології»), концепції аутопоезису У. Матурани і Ф. Варели, філософії екзистенціоналізму, є методологічно-світоглядними передумовами та антропологічно-ціннісною основою формування *стратегії природовідповідності та поліонтологічності.* Стратегія формується з використанням елліністичного принципу «Життя співвідносного з природою речей», сформованого Епіктетом (цитується за Н. Бріленок [1, с. 26]). У межах розумінь цієї стратегії людина розглядається одночасно як місце взаємодії, злиття, гармонії і конкуренції та «конфліктів» різних онтологій (і світів) – видимих, реальних,

https://doi.org/10.32405/2218-7650

символічних та трансцендентних. Означені уявлення базуються на експериментально підтверджених положеннях, розроблених у межах віртуальної психології [14]. Цей напрям був сформований Миколою Носовим і його школою. У межах віртуальної психології людина розглядається як багатомірна і поліонтологічна істота.

Визначальною методологічною ідеєю цієї стратегії є думка про відносну автономність певних онтологій, «в» яких існує і через «які» проявляється людина як буття. Отже, у процесі життя людина розкриває і формує для себе певні онтології як відносно автономні. Взаємодії між онтологіями можуть бути як гармонійними, так і конкурентними. Це базове положення використовувалося у еллініcтичній традиції і підтверджене сучасними фізіологічними дослідженнями (конкурентність функціональних систем у вченні П. Анохіна про функціональні системи). Тому основою здорового способу життя є гармонізація.

VI.1.2. Стратегія смислотворення. Антропологічно-ціннісне осмислення своєї антропної, ціннісно-смислової, поліонтологічної і трансцендентної природи є тим актуальним онтологічно-ціннісним ресурсом, який визначає світоглядну і вітальну (життєву) специфіку та інтенційність розкриття і формування смислів як системоорганізуючих аспектів розвитку здорового способу життя та здоров'язбережувальної компетентності. Смисли уявляються нам як шляхи і способи реалізації потенції, життєвих сил, онтологій і самого життя.

Про це глибоко та переконливо пише класик екзистенційної філософії і психології Віктор Франкл у своїй праці «Людина в пошуку смислів», яка була видана у 1959 році під назвою «З табору смерті до екзистенціалізму» (у 1946 році було здійснене видання під назвою «Trotzdem Ja zum Leben sagen: Ein Psychologe erlebt das Konzentrationslager»). В. Франклу вдалося вижити після перебування у чотирьох концентраційних таборах у роки Другої світової війни. Він зауважує, що вижити та існувати в умовах табору могли люди, у яких були смисли, віра і любов. Віра в Бога, наявність дорогої людини або значущої ідеї, а також любов і прив'язаність – це ті онтологічні чинники, що визначали смисли їхнього життя. В. Франкл розкриває у своїй роботі феноменологію смислів, які мають онтологічну і трансцендентну природу. Він формує уявлення про них, як про особливу сферу. У нашій методологічній системі смисли розуміються як онтологічні структури. Прояв смислів – відображення певної онтології, яка є тим внутрішнім і глибинним фактором, що сприяє їх розкриттю і творенню.

Стратегія смислотворення розробляється нами також із використанням концепцій, у межах яких здоров'я розуміється як:

https://doi.org/10.32405/2218-7650

«технологія себе»; «практика себе»; «турбота про себе» (*epimelēsthai sautou*) (за М. Фуко) [29] та в дусі елліністичних традицій (діалог Платона «Алківіад І») [18, с. 175–222]; самоактуалізація (*self-actualization*) [17], [40], [41]]; самореалізація (*personal fulfillment*) [17], [40], [41]; духовне зростання (*spiritual growth*) [17], [40], [41]; відповідальність за здоров'я (*health responsibility*) [17], [40], [41]; управління стресом (*stress management*) [17], [40], [41]; «почуття когеренції» (*sense of coherence – SOC*) [36], основою чого є смисл [36]; шлях до щастя Дж. Локка [1, с. 28]; «моральне здоров'я» (за Е. Кантом) [1, с. 28–29]; цілісність, яка реалізується через активну діяльність (за Г. Гегелем) [1, с. 28–29].

Отже, ми визначаємо *стратегію смислотворення* як одну з ключових у здоровому способі життя.

VI.1.3. Стратегія розкриття темпоральної онтології людини. Однією з головних у нашій педагогічній системі є *стратегія розкриття темпоральної онтології людини.* Сутність її – система заходів, спрямованих на осмислення людиною себе як неповторного і безмежного часу, особливого часового буття і розуміння себе Homo Temporalis (Людини Часової). Ця стратегія включає використання антропологічно-ціннісної та онтологічної рефлексій свого іманентного (внутрішнього) часу, що спрямовані на організацію здорового способу життя як особливої автентичної темпоральної онтології.

Методологічно-світоглядною основою розроблення цієї стратегії є давньогрецький концепт кайросу (*καιρός*); поняття суб'єктного часу, сформоване Б. Цукановим у межах темпоральної психології; концепт екзистенціалу темпоральності, розроблений Л. Бінсвангером; екзистенційна філософія М. Хайдеугера, К. Ясперса, М. Мерло-Понті; екзистенційна педагогіка О. Больнова і В. Сухомлинського. Кайрос інтерпретується як особливий, щасливий, «безкрайній», гетерогенний, успішний час і сприятливий момент. У нашій методологічній системі актуальною є, окрім світської, також і теологічна інтерпретація «кайросу» як «наповненого, реалізованого часу», що висвітлена у дослідженнях П. Тілліха (нім. Paul Johannes Tillich) [24, с. 216–235], [42, с. 32–51]. Людина у межах цієї стратегії має побачити, відчути і зрозуміти себе, своє здоров'я і буття як нелінійну унікальну *темпоральну онтологію,* а не як існування в «лапах» чи межах лінійного часу – Хроносу (*χρόνος*).

Для прикладу: *часову дезонтологізацію* деякі освітяни переважно здійснюють «просто» і «лінійно» – способом організації без потреби жорсткого («тюремного» чи «військового») режиму дня, вважаючи це «вершиною» здорового способу життя. При цьому організатори такого «збереження» здоров'я типово і з особливою «здоров'язбережувальною»

https://doi.org/10.32405/2218-7650

«злістю» і ненавистю коментують: «Нехай привчаються до «режиму»!», «Нехай знають!», тобто «привчаються» до рабства та до зони!

Основним способом формування *стратегії розкриття темпоральної онтології людини* є рухова активність, яка у своїй сутності темпоральна. Тому означена стратегія – одна з основних у роботі вчителя фізичної культури. Рух необхідно відчути і зрозуміти як час, ритм, часову гармонію і безкрайнє та «грайливе» часове буття. Такі особливі витончені та поетичні у своїй сутності почуття, рефлексії, бачення, рухові досвіди та інтенції може сформувати фізична культура, яка у межах даної темпоральної стратегії розуміється також як «*культура часу».*

VI.1.4. Стратегія темпоральної онтологізації Суботи та Неділі. Із практичних позицій для реалізації стратегії розкриття темпоральної онтології людини первинним і визначальним є використання здоров'язбережувального і духовного потенціалу феномену Суботи та Неділі. Відповідно до цієї стратегії рекомендується один день на тиждень не мати активної діяльності, окрім інтелектуальної чи духовної, а спрямовувати себе на самопізнання, духовні практики і відпочинок [26]. Вказана стратегія також проявляється способом «формування» «острівків» вільного часу через рухову активність, діалог, маєвтичні, споглядальні, рефлексивні та медитативні практики, а також мистецтво (передусім музичне) і спілкування з природою.

Результатом системи зазначених дій і заходів буде формування власної неповторної *темпоральної онтології.* У цьому випадку людина не питатиме себе, куди «подівся» і як «розтанув» час та чи вона жила взагалі! Зазначені ідеї і підходи, спрямовані на виділення Суботи чи Неділі (залежно від культурного і релігійного контекстів) як особливого Дня, ми концептуалізуємо як *стратегію темпоральної онтологізації Суботи та Неділі*, тобто сприяємо наданню онтологічного статусу та відновленню величної часової і трансцендентної сутності вказаних днів.

VI.1.5. Стратегія темпоральної онтологізації Ранку. Актуальною в аспекті формування *здоров'язбережувальної онтології* (у розумінні концептуально-смислової детермінанти здорового способу життя) є стратегія *темпоральної онтологізації Ранку.* Визначальна ідея цієї *стратегії* – розкриття онтологічної специфіки Ранку через актуалізацію значущості ціннісного і смислоформувального потенціалу часової реальності, яка розглядається нелінійно. Тобто, Ранок, як і Субота чи Неділя, – це особливий час, один з основних добових чинників структурування часу. На практиці реалізація стратегії полягає у відносно розміреному, гармонійному, осмисленому, духовному, сердечному, інтелектуальному, споглядальному, самопізнавальному, медитативному,

https://doi.org/10.32405/2218-7650

іманентному (внутрішньому), «ейдетичному» і позитивно налаштованому ранковому «входженні» в активну діяльність.

Ранок у межах цієї стратегіє розглядається як початок буття і дня, відкриття для себе Нового Світу (за аналогією з біблійним космогонічним міфом), Субота (у розумінні особливого духовного дня) [26], як нове «народження». Таким чином, ранок потрібно розпочинати з Духу, Душі, Думки, Гармонізації, Діалогу і розкриття внутрішнього Спокою, Швидкості, Поезії та Сили, а не з метушні, «біганини» і «авралу», який руйнує та викривляє всі визначені природою потенції, можливості, цінності та бажання.

Цікаво, що у традиціях іудаїзму феномен Сатани трактується як «Той, хто викривляє», деформує, калічить. Таке викривлення «найкраще» «робити» у період зародження певних процесів, зранку, який є «Ембріоном Дня». Ми розглядаємо «приниження» Ранку авралом і біганиною як розширення і поглиблення Хаосу (давньогрецький Бог – Χάος, Χαίνω як відсутність форми, безодня, первинні потенції), а також як актуалізацію гібрісу. Для глибшого розуміння цих тонких «темпорально-поетичних» й аутопоезисних та одночасно трансцендентних процесів посвариться зранку і тоді увесь день вас супроводжуватимуть конфлікти, які «онтологізуються» через «непомітне» «проникнення» в буття ранку.

Сатанинська сутність більшовицького культурного перевороту (актуальною у цьому контексті є робота лідера більшовиків В. Леніна «Від руйнування вікового укладу до творчості нового») полягала у «поселенні» революції, «безтолковості» й нігілізму в душу та в іманентний (внутрішній) час і в перетворенні буття людини у хворобливу «революційну онтологію», в основу якої покладено «розірваний» час. Тому замість спокою, спілкування, розкриття розуму, осмислення себе і молитви системно та натхненно створювався ранковий гармидер, пафосна «здоров'язбережувальна» метушня, гібріс «майбутніх здобутків», постійна стурбованість і зайнятість, що сумарно ми розглядаємо як «форму» *«революційної онтологізації».* Якщо ранок почати з миру і спокою, то шанси на спокійний, екзистенційно наповнений і гармонійний День збільшаться. Отже, як ви розпочнете свій День, так його і проживете.

Під «ранковою гіперактивністю» також маємо нерозуміння, неповагу і виклик Богам та власній *інерційно-темпоральній і гармонійно-темпоральній природі*, що в елліністичній культурі визначалося як гібріс (дав. гр. *ὕβρις* – виклик, гординя, божественний порив – виклик Богам). Аврал і «пришелепкуватий порив» (у розумінні гібріс) – «Падйом!», «Дайош!» – добре підходить для одержимих хворобливими ідеями радикального вдосконалення світу та для загнаних у рабство. Тому для

https://doi.org/10.32405/2218-7650

таких системних і спланованих викривлень у СРСР (і не тільки) успішно використовувалися «лінійки» та ранкові зарядки, які потрібно було робити одразу після сну і які своїми переважно безглуздими і недоречними рухами спрямовували день у *темпоральну дезонтологізацію.* Тому ми рекомендуємо ранкову зарядку виконувати не раніше як за 15, а краще за 20–40 хвилин після сну. Однак існують виключення, зокрема, у цій ситуації – це унікальні, інтелектуально орієнтовані та природовідповідні системи оздоровлення, створені М. Єфименко («Театр фізичного розвитку та оздоровлення дітей») та О. Аксьоновою («Школа розумних рухів»).

Ранок – це той Кайрос (*Καιρός* – «успішний», безмежний час), який формує неповторну часову і смислову онтологію Дня. Більшовики активно вводили практику ранкової зарядки для того, щоб витіснити молитву та «спростити», «огрубити» і «притупити» населення, перевівши всіх за критерієм Духу у розряд «трудящихся» (в розумінні примітивних «працівників-гвинтиків» системи), по суті, біороботів. Навіщо «роботязі» (зокрема й інтелектуальному) чи солдату витончені почуття, делікатність, сердечність, поетичність, вишуканість і тонкий розум? Вони будуть конкурувати з реальним і спрощеним буттям, точніше – з процесом його системної дезонтологізації (витіснення буття) та десемантизації, що робилося за допомогою славнозвісних суботників [26] («радость калєктивного труда»), демонстрацій та непотрібних, нескінченних і часто абсурдних для дитини заходів.

Подібна практика існувала у Спарті, де готували громадян-воїнів на основі домінування фізичної та спеціальної психологічної і тактичної підготовки з обмеженням інтелектуальної [12, с. 34-61]. Відповідно Спарта не дала світу жодного видатного філософа чи митця. Уявляєте, що А. Ейнштейн, Леонардо да Вінчі чи Т. Шевченко «правильно» і постійно робили ранкову зарядку в стилі «Ногі на ширінє плєч», обливалися холодною водою і лише після цього писали свої нетлінні твори за визначеними планами і «священними» методичками… Після такого, ймовірніше, вже не буду бажання нічого писати. Звичайно, походження цієї практики є ідеологічним та міфологічним (міфи про здоров'я).

З об'єктивізуючих (доказово-наукових) фізіологічних позицій актуальним є те, що активне фізичне навантаження, проведене зранку на фоні біологічно детермінованого гемодинамічного процесу депонування крові у печінці та селезінці (до 30% крові акумулюється для оптимізації роботи серця), який автоматично реалізується під час сну і призводить до різкого збільшення навантаження на серце. Вказане фізіологічне (природне) накопичення крові може сприяти виникненню гострих

https://doi.org/10.32405/2218-7650

серцевих хвороб навіть у «абсолютно» здорових людей за умови активного і значного фізичного навантаження. Важливо, що опорно-руховий апарат також не готовий до навантажень, він «прокидається» за 30–60 хвилин після сну. Існують також інші морфо-фізіологічні об'єктивні аргументи, у яких розкривається темпоральна специфіка природи людини (*φύσις του άνθρωπου*) і унікальність Ранку.

Найкраще підібрати свій індивідуальний добовий, тижневий, місячний, річний ритм (як це практикували давні греки) фізичної та розумової активності, використовуючи для цього ідеї хронобіологічного підходу, власні смаки, бажання, дельфійський принцип «пізнай себе» (gnothi sautou) та «турботу про себе» (за М. Фуко) [29]. Вказані підходи надають можливість «відкрити» і «зануритися» у свою темпоральну онтологію. Недарма російське прислів'я стверджує, що «ранок мудріший за вечір». Ранок – це «пропедевтика» (в розумінні вступу і формування базисних смислів, інтенцій, мотивацій та етосу) і «пролегомени» (первинні, базисні, вихідні, загальні, системоорганізуючі, установчі положення, принципи та ідеї) до Дня.

Ранок бажано зустрічати і розкривати аристократично, спокійно, «непомітно», поетично, вишукано, як «спілкування» з «музою Дня», а не у стилі виправно-трудової колонії – «Падйом!», «Дайош!», «Лєвой!». Яка ж Муза поселиться в душі, якщо «господар» зранку «творчо» та «затято» штурмує, «рве» та ґвалтує свою Темпоральну і Божественну природу, розкриваючи перед собою «радість» Сизіфового «праздніка і слави труда», наївного «нескінченного самовдосконалення здоров'я», яке таким простим способом не удосконалюється взагалі. Отже, цінним є формування саме своїх стратегій темпоральної онтологізації Ранку і часового буття. Можливо, для когось підходить і традиційна ранкова мобілізація, а для когось – щось інше… Має бути вибір і диференційований підхід.

Ранок необхідно відкрити як особливу первинну онтологію, як юність, спонтанність, новизну, неповторність дня, вічність буття і світу, Свій Кайрос (дав. гр. *Καιρός*) та Свій Космос (дав. гр. – *Κόσμος* – у розумінні порядку, досконалого світу; Космічної Душі та живого світу (за Платоном, Діалог «Тімей»); Космічного Розуму (за Аристотелем). Таке відкриття Дня робиться тихо, без гармидеру, показухи, героїчно-драматичного чи «гіперактивного» пафосу (дав. гр. – *πάφος* у розумінні піднесення, страждання, переживання, пристрасті) і гібрісу (*ὕβρις* – гордині, виклику). Найбільші сили часто є непомітними зовні. Наприклад, биття серця, дихання чи радіоактивність. Ця глибока, непомітна і «незвичайна» істина розкривається у різних містично-релігійних традиціях. Реальним сучасним прикладом використання подібних темпоральних стратегій є

https://doi.org/10.32405/2218-7650

застосування в освітніх практиках Концепції Нової української школи, «ранкових зустрічей» (розкриття онтології діалогу) замість «вєлікого пастраєнія» і «священной лінєйки».

VI.1.6. Стратегія «Турботи про себе» (*epimelēsthai sautou*). Давньогрецька традиція (та ідея) турботи про себе покладена в основу *стратегії «Турботи про себе»*, яка передбачає турботу про *себе, своїх близьких, людей загалом, тварин, рослини, Землю як місце проживання і як Планету, своє житло, мир і злагоду.* У цьому контексті співвідносною і значущою є сократівська ідея турботи про душу (дав. гр. *ψυχή ς επιμέλεια*), а не тільки про прибутки, як зауважував філософ [8, с. 70]. Ця стратегія «турботи про себе», як складова здорового способу життя та значимий аспект здоров'язбережувальної компетентності, розроблена на основі концепцій «epimelēsthai sautou» і «технологій себе» М. Фуко [29], елліністичних ідей (діалог Платона «Алківіад І») [18, с. 175-222], а також концептів самоактуалізації (*self-actualization*) [17], [40], [41], самореалізації (*personal fulfillment*) [17], [40], [41], духовного зростання (*spiritual growth*) [17], [40], [41], відповідальності за здоров'я (*health responsibility*) [17], [40], [41], що сформовані у межах моделі здоров'я «Health-promoting lifestyle profile» (HPLP) S. N. Walker, Nola J. Pender [17], [40], [41]. У нашій методології також враховується досвід і стратегія *«стурбованості»* [21], що сформована Є. Садовніковим зі співавторами способом використання «epimelēsthai sautou» М. Фуко.

VI.1.7. Стратегія самопізнання. Дельфійський принцип «пізнай себе» (*gnothi sautou*), озвучений Піфією – жрицею-віщункою храму Аполлона в Дельфах розкривається нами у *стратегії самопізнання.* Самопізнання стосується всіх вимірів людської природи – тілесного, локомоторного, трансцендентного, діалогічного, темпорального, етичного, здоров'язбе-режувального тощо (діалог Платона «Хармід», де самопізнання розглядається як складова софрасіне) [18, с. 174–175Я; 323; 325], [29]. Актуальною складовою самопізнання є рефлексія. Через самопізнання людина знаходить і створює смисли збереження здоров'я як ідеальної («ейдетичної») форми, тому воно є складовою *стратегії смислотворення.* У цьому аспекті цінним є досвід Казахстану, де впроваджена шкільна навчальна дисципліна «Самопізнання».

VI.1.8. Стратегія ейдетичної онтологізації. Актуальною елліністичною концепцією, яка поглиблює розуміння трансцендентного виміру людини і її здоров'я, є ейдос (*εἶδος*), який ми у цій стратегії надаємо в його платонівській інтерпретації. У діалозі Платона «Федон», де описується останній день життя Сократа, перед стратою душа представлена як «ейдос життя» і безсмертна ейдетична сутність. Платон

https://doi.org/10.32405/2218-7650

презентує ейдос як ідеальну або ейдетичну сутність, іманентну (внутрішню) форму та образ [8, с. 30], [10, с. 199–499]. Отже, у платонівській інтерпретації ейдос має онтологічний статус та формує особливу трансцендентну (чи духовну) реальність, яка якісно відмінна від видимої.

Осмислення проблематики здорового способу життя у контексті ідеї ейдосу визначає значущість «ейдетичних» розумінь людини як «Високої ідеї» та «ідеальної реальності». У межах представлених візій здоров'я і здоровий спосіб життя презентується як ідея, особливий *«ейдос здоров'я», «ідеальна антропна форма»,* в якій інтегрується антропологічне, трансцендентне та Божественне, а також символічне та ідеальне. З позицій можливості трансцендентних і духовних рефлексій, які визначаються «природою людини» (*φύσις του άνθρωπου*) [2, с. 211–236], [8, с. 15; 27; 33–35], відсутність турботи про себе, як про особливий ейдос та співвідносне ігнорування свого здоров'я, є десемантизацією Високої Ідеї Людини, формою варварства, дикості та прояву інфернальності (як тяжіння до нижчих світів) і опускання в безодню та безформність Хаосу (*Χάος*).

Отже, стратегію формування здорового способу життя, пов'язану з платонівською концепцією ейдосу, ми визначаємо як *ейдетичну онтологізацію*. Вона спрямована на розкриття смислів збереження здоров'я як антропологічної ідеї, прояву глибинної «сяючої» трансцендентної антропної форми, а також милосердної та людяної сутності та відповідного антропного та ідеального образу людини. Вміння знайти у собі сили та ресурси, аби відкрити і зрозуміти «внутрішню форму», свою «ейдетичність», «ідею себе як людини», ідеальність, незалежно від зовнішніх умов, тиску і викликів, – ознака аристократизму (як чесно́та, а не походження чи соціальний статус), сили, здоров'я, гармонійності та здорового способу життя. Це насамперед стосується духовного і психологічного здоров'я, бажання та вміння бути автентичним, а також проводити свою «незламну» життєву лінію (чи навіть місію), хотіти «бути», бути «онтологічним», «ейдетичним». Великий Учитель Сократ за розкриття ідеї ейдосу, «ейдосу життя» добровільно і за «допомогою» «правильних громадян» перейшов в іншу реальність (діалог Платона «Федон»).

Здоров'я і здоровий спосіб життя осмислюється нами як особлива духовна, «ейдетична онтологія» (за Платоном) [8, с. 30], [10, с. 199–499], духовна антропопрактика та як спосіб актуалізації *«ейдосу здоров'я»*. Визначальною специфікою стратегії *ейдетичної онтологізації* є ідея розкриття індивідуального буття, автентичності та індивідуальності загалом, а також як первинного і базисного аспекту здоров'я (духовного,

https://doi.org/10.32405/2218-7650

психологічного). Ці підходи є близькими до онтопсихологічних ідей Антоніо Менегетті (італ. Antonio Meneghetti). Стратегія ейдетичної онтологізації актуалізує уявлення про те, що все у світі, включаючи здоров'я, є індивідуалізованим, неповторним, унікальним – «ейдетичним». Ідеї «незнищенного ейдосу», «ейдосу життя» (за Сократом і Платоном) та «ейдосу здоров'я» – ефективне філософсько-методологічне обґрунтування «здоров'язбережувального виміру» Я-концепції та ідентичності. Людина може себе ідентифікувати як здорова ейдетична сутність чи «ейдос здоров'я», який є індеферентним та недосяжним для шкідливих звичок, хвороб, проблемних осіб і ситуацій.

Ідеї (ейдоси) вічні, як і ідея кожної конкретної Людини. Тому, розкривши і осмисливши «ейдетичну сутність», людина розуміє свою багатомірність і поліетологічність, відкриває шлях до пізнання світу як вічного та гармонійно облаштованого буття, а найголовніше – розуміє межі своїх впливів, нахабства, дивацтв (нім. *verschroben*), нігілізму (лат. *nihil* – ніщо) і гібрісу (дав. гр. *ὕβρις*), оскільки світ складається з подібних незнищенних і вічних ідей.

Цінним аспектом проблематики ідеального буття та осмислення себе як екзистенції є наявність актуалізованих і контекстуально існуючих у них ідей межі, міри і гармонії. Для збереження здоров'я і життя надзвичайно важливо розуміти свої межі, можливості та способи гармонізації. Такі розуміння меж створюють інтелектуальні та емоційно-вольові передумови для гармонійного існування і відповідно мінімізують проблеми, хвороби, претензії до світу, зберігаючи здоров'я та життя. Гармонія і її складова – симетрія, за Платоном, – це основа арете (доброчинностей).

Ідеалізовані розуміння при їх операціоналізації (трансформації в технології) використовуються у духовних і магічних практиках та у спеціальній підготовці деяких спецпідрозділів. Вони також характерні для різноманітних релігійних спільнот. Наприклад, Ігнатієм Лойолою (1491–1556), засновником ордену єзуїтів, свого часу була розроблена особлива ефективна підготовка (антропопрактика і психотехніка) на основі трансформації у людини тілесних уявлень про себе в ідеалізовані – ейдетично орієнтовані. Зрозуміло, що не має потреби у межах освітньої проблематики здорового способу життя в рецепції таких методик. Ми переслідуємо більш «земну» і соціально прийнятну мету – зберегти душевне та психологічне здоров'я одночасно з тілесним.

Методики, сформовані на основі цих ідей (а їх чимало, особливо в школах східних єдиноборств, йоги тощо), ми не рекомендуємо використовувати раніше 17–18-річного віку, адже можливий

https://doi.org/10.32405/2218-7650

неоднозначний вплив на психіку і душу дитини. У межах нашої системи для виховання, навчання і психокорекції дітей застосовуються лише локальні впливи у формі психокорекційних і маєвтичних бесід з метою попередження хімічних і психологічних залежностей та формування певної стійкості до впливу асоціальних «друзів», молодіжних субкультур та тоталітарних сект.

Однією з «перлин», якою заманюють молодь тоталітарні секти, релігійно-політичні угрупування (наприклад, «спілки» терористів), «творчі об'єднання» наркоманів, сумнівні групи представників молодіжних субкультур та частково кримінальні спільноти, є ідея про те, що людина – істота багатовимірна, ейдетична і трансцендентна. При цьому адепту «відкривають» двері в «нову» «ейдетичну» онтологію у формі наркотичного, сексуального, релігійного трансу або у вигляді професійно підібраного міфу про «світле» і вічне комп'ютерне, економічне, «якесь інше» майбутнє, перевтілення, оновлення, «переселення» тощо.

Отже, для профілактики світоглядних і екзистенційних проблем у дітей та підлітків необхідно сформувати свої «мінімальні» уявлення про трансцендентність, про себе і світ як про ідею (ейдос), а не лише повторювати позитивістські та радянські міфи про «об'єктивну» реальність. Зважаючи на це, ейдетична онтологізація є значущою у процесі формування стратегій осмислення інформаційно-енергетичної, трансцендентної, душевної та духовної сутності людини, а також її природовідповідності та багатомірності. Ейдетична онтологізація актуальна у стратегіях смислотворення; розкритті темпоральної онтології людини; темпоральної онтологізації Ранку; темпоральної онтологізації Суботи [26] і Неділі; самопізнання, анамнезу; онтологічної стратегії мудрості та фронезису.

Узагальнюючи вищевикладене, ми звертаємо увагу на необхідність висвітлення і розуміння здорового способу життя у відносно «розширених» смислових межах як «автентичної» онтології, індивідуалізованої й онтологічно орієнтованої антропопрактики, «технології себе» і «культури себе» (за М. Фуко) [29], буттєвої за своєю сутністю «турботи про себе» (epimelēsthai sautou) (за М. Фуко та елліністичними ідеями) [29], «первинної» і оптимальної «ейдетичної форми», розкритого автентичного смислу буття та божественного telos(у) (мети). Ці аспекти відповідно мають свої прояви у руховій активності, тому, на нашу думку, є значущими у практиках та технологіях фізичної культури, які необхідно надалі актуалізувати і розробляти.

Отже, шлях до онтології здоров'я («здоров'я як буття») у вигляді здорового способу життя має бути розкритий вчителем фізичної культури

https://doi.org/10.32405/2218-7650

особистісно зорієнтовано, адже буття у кожного своє і «ейдос здоров'я» також свій. Педагогу необхідно реалізувати це делікатно, вишукано, непомітно, аристократично, гармонійно, сердечно, пластично, екзистенційно, дискурсивно, діалогічно, а не через гармидер колективності та «пафосу» заходів. Зважаючи на це, варто вдатися до розкриття здоров'я як природи людини (*φύσις του άνθρωπου*) [2, с. 211–236], [8, с. 15; 27; 33–35], індивідуальності та особливої онтології, що містить актуалізацію потенціалу самодетермінації і внутрішньої мотивації відповідно до концепції Е. Діссі та Р. Раєна (E. Deci, R. Ryan) [37]. Значимим у даному контексті є співвідносне формування уявлень про трансцендентний вимір людини та її ейдетичність, автентичність, неповторність, душевність та духовність.

Завершуючи розгляд проблеми, ми метафорично згадуємо про те, що метою (telos com) здорового способу життя є багатогранний діамант під назвою «Здоров'я», який осмислюється нами як милосердний та антропний Образ людини, вічний людський Ейдос, дім Душі, рівновага і поезія Серця, непомітне і сильне Дихання внутрішньої сили і Духу, автентичний та природний прояв Життя, Онтологічний спосіб розкриття себе в Русі, Тілі, Дії та в Арете, людиномірний спосіб прояву вітальності, розкритість Буття, сонячний вітер Любові під Небом Надії та Божественна іронія перед хворобами, варварством, хамством, гібрісом і проблемами.

6. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

1. Методологічно-ціннісна рефлексія освітньої проблематики здорового способу життя як актуальної складової розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури в умовах післядипломної освіти, що здійснена з використанням інтегративного і трансдисциплінарного розгляду традицій давньогрецької пайдеї, медицини, філософії та сучасних концептів, є актуальною і результативною методологічною стратегією. Вона – основа концептуалізації, антропологізації, професіоналізації, інтелектуалізації, аксіологізації, гуманізації, технологізації, екзистенціоналізації, методологізації здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури та здорового способу життя і актуальний аспект європеїзації та декомунізації культурно-освітнього простору, що відповідає європоцентричним спрямуванням української освіти і духу на основі Концепції Нової української школи.

2. Аналізуючи взаємодію пайдеї і давньогрецької медицини, ми висловлюємо гіпотезу про те, що в елліністичну епоху специфіка

https://doi.org/10.32405/2218-7650

діяльності лікаря була неусвідомленою системною умовою формування та контекстуального існування аналога сучасної компетентності. Формувалася особлива «професійно-особистісна» цілісність, основа якої – фахово спрямована інтеграція досвідів і практик, а також поєднання ціннісно-смислових, етичних, особистісних, фахових, технологічних, рефлексивних, соціальних, комунікативних аспектів професійної діяльності античного лікаря. Представлена цілісність під впливом широкої професійної та соціальної комунікації консолідувалася у феномен, який ми визначаємо як *«архекомпетнтність».* Вважаємо, що першими компетентностями в історії, які сформувалися спонтанно та існували контекстуально, були здоров'язбережувальна та медична (фахова).

3. Здоровий спосіб життя є еллінстичним концептом (і традицією), який був сформований Гіппократом способом соціально і антропологічно орієнтованого осмислення та трансферу знань і цінностей античної медицини та падеї. Актуальним аспектом здорового способу життя була контекстуально присутня архекомпетентність, запозичена з медицини, та онтологічна специфіка.

4. Нами формується концепція *компетентнісно-здоров'язбережувальної гармонізації,* у межах якої здоровий спосіб життя та компетентність визначаються як взаємозалежні та взаємозв'язані феномени. Це – системна умова збереження здоров'я, формування соціально прийнятних і адекватних типів поведінки, соціальної стабільності, сталого розвитку та збереження миру.

5. У зв'язку з гуманізацією, інтелектуалізацією, європеїзацією і професіоналізацією фізичної культури та освіти загалом, що відбувається під впливом людиномірних ідей Концепції «Нової української школи», існує необхідність у співвідносному вдосконаленні уявлень, методологій і практик розвитку здорового способу життя та здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури. У здоровому способі життя як системорганізуючій якості виділяється його онтологічний статус. Сьогодні однією з причин складності формування здорового способу життя є недостатнє розуміння його онтологічної та компетентнісної «природи».

6. На основі онтологічно орієнтованих осмислень здорового способу життя ми актуалізуємо як базисну, атрибутивну і системоорганізуючу його природу – буттєвість, що є основою для виділення технологічно і методологічно орієнтованих характеристик чи концептуально-смислових детермінант. Ці характеристики розглядаються нами як методичні умови формування стратегій, цінностей, інтерпретацій, розумінь, професійних візій, на основі яких можуть розроблятися нові та удосконалюватися вже

https://doi.org/10.32405/2218-7650

існуючі практики, технології, підходи і методики розвитку здорового способу життя.

7. На основі використання ідей онтологізації та антропологізації, а також елліністичних концептів нами було визначено методологічно-смислову детермінанту здорового способу життя – *здоров'язбережувальну онтологію,* яка є не лише визначальною і системоорганізуючою, а вважається основою розроблення суми (suma) стратегій удосконалення здорового способу життя. Зважаючи на це, ми виокремлюємо такі стратегії: природовідповідності та поліонтологічності людини, смислотворення, розкриття темпоральної та локомоторної онтології, сприяння діяльності, конвівельності (дружби), турботи про себе, самопізнання, гармонізації «конкуретних онтологій» і стратегій тощо.

Перспективи подальших досліджень. Подальші пошуки плануємо спрямувати на дослідження здоров'язбережувальної компетентності та виокремленого нами феномену «архекомпетентності»; розкриття змісту визначених, проте детально невисвітлених у цьому дослідженні практико орієнтованих концептуально-смислових детермінант і стратегій формування здорового способу життя, які використовуються у процесі реалізації здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури; виокремлення феноменологій здоров'я, здорового способу життя та здоров'язбережувальної компетентності; представлення методологічно значущих «наскрізних» стратегій і принципів, в яких цілісно було б відображено онтологію людини; розроблення методичних та технологічних підходів і професійних візій, спрямованих на збереження здоров'я в умовах освітнього процесу на основі виділених стратегій формування здорового способу життя.

7. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

[1] Н. Б. Бриленок, «Здоровый образ жизни: социально-философский аналіз», дис. канд. наук; Саратовский нац. исследовательский гос. ун-т им. Н. Г. Чернышевского, 2018, 145 с.

[2] Гиппократ, *Афоризмы*. Мосмква, Россия: Эксмо, 2009, 400 с. (Серия «Антология мудрости»).

[3] С. Дацюк, *Онтологизации.* [Электронный ресурс]. Киев, Украина, 2009. Доступно: http://www.uis.kiev.ua/xyz/o.htm.

[4] Диоген Лаэртский, *О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов*; А. Ф. Лосев, Ред. Москва, Россия: Мысль, 1979, Кн. 8, с. 332–346. (Философское наследие).

[5] Л. Ю. Дудорова, «Педагогічні умови формування потреби в здоровому способі життя майбутніх учителів у процесі фізичного виховання», автореф. дис. канд. наук; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця, Україна, 2009, 20 с.

[6] И. Иллич, О*свобождение от школ. Пропорциональность и современный мир: фрагм. из работ разных лет*; Т. Шанин, Ред.; пер. с нем. М. Чередниченко; пер. с англ. Ю. Турчаниновой, Э. Гусинского. Москва, Россия: Просвещение, 2006, 160 с.

[7] М. М. Ібрагімов, «Грецька Пайдея у сучасній фізкультурно-спортивній експлікації (до проблеми становлення «спортософії»)», *Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. Івана Франка*, Вип. 1, с. 9–17, 2014.

[8] В. Йегер, *Пайдейя. Воспитание античного грека*; пер. с нем. М. Н. Ботвинника. Москва, Россия: Греко-латин. кабинет Ю. А. Шичалина, 1997, Т. 2, 336 с.

[9] В. П. Кошелев, А. М. Адаменко, А. В. Шпанка, «Пифагор: от здорового образа жизни до основ медицины», [Электронный ресурс], *Медицинское образование и профессиональное развитие*, № 2(16), с. 61–67, 2014.
Доступно:file:///C:/Documents%20and%20Settings/User/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/pifagor-ot-zdorovogo-obraza-zhizni-do-osnov-meditsiny.pdf.

[10] А. Ф. Лосев, *Очерки античного символизма и мифологии*. Москва, Россия: Мысль, 1993, 962 с.

[11] Г. Лотце, *Основания практической философии*; пер. с нем. Я. Огус. Санкт-Петербург, Россия: тип. М. И. Румша, 1882, 87 с.

[12] А.-И. Марру, *История воспитания в античности (Греция)*; пер. с фр. Москва, Россия: Греко-латин. каб. Ю. А. Шичалина, 1998, 425 с.

[13] С. М. Неаполитанский, [Электронный ресурс], *Онтологический менеджмент. От онтологии управления до управления онтологіями.* Москва, Россия: Изд. решения. Доступно: https://avidreaders.ru/author/s-m-neapolitanskiy/

[14] Н. Носов, *Виртуальная психология*. Москва, Россия: Аграф, 2000, 432 с.

[15] Х. Ортега-и-Гассет, *Избранные труды*; пер. с исп.; А. М. Руткевич, Ред. Москва, Россия: Весь Мир, 1997, 704 с.

[16] А. Печчеи, *Человеческие качества*. Москва, Россия: Прогресс, 1985, 302 с.

[17] М. Д. Петраш, И. Р. Муртазина, «Понятие "здоровый образ жизни" в психологических исследованиях», Психология и педагогика: вестник Санкт-Петебургского гос. ун-та, Т. 8, вып. 2, с. 152–165, 2018.

[18] Платон, *Диалоги;* пер. с др. гр. С. Я. Шейнман-Тонштейн; А. Ф. Лосев, Ред. Москва, Россия: Мысль, 1986, Т. 98, 607 с. (Философское наследие).
[19] Платон, *Сочинения: в 4 т.*; А. Ф. Лосев и В. Ф. Асмус, Ред.; пер. с др. гр. Санкт-Петербург, Россия: Изд-во СПб. ун-та; Изд-во Олега Абышко, 2007, Т. 3, ч. 1, 752 с.
[20] Дж. Равен, О. Н. Ярыгин, А. А. Коростелев, «Компетентология: от праксеологии до социокибернетики», *Азимут научных исследований: педагогика и психология,* Т. 6, № 1(18), с. 167–175, 2017.
[21] Е. С. Садовников, В. Н. Гуляхин, О. Е. Андрющенко, «Здоровый образ жизни молодежи: механизм мыследеятельности в системе заботы о себе», *Учебные записки университета им. П. Ф. Лесгафта,* № 111, с. 214–159, 2014.
[22] І. Д. Смолякова, «Формування здорового способу життя студентів у системі фізичного виховання вищого технічного навчального закладу», автореф. дис. канд. наук; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, Україна, 2010, 21 с.
[23] С. А. Ступницька, «Реалізація здорового способу життя – сучасні практичні підходи до комплексного застосування засобів фізичної реабілітації та фізичного виховання у дітей з патологією опорно-рухової системи», Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2017, с. 336–339. (Серія 15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»).
[24] П. Тиллих, *Избранное. Теология культуры*; пер. О. Я. Зоткиной. Москва, Россия, 1995, с. 216–235.
[25] А. Дж. Тойнби, *Постижение истории*. Москва, Россия: Прогресс, 1991, 736 с.
[26] Ф. М. Федорець, «Антропологічно-ціннісне осмислення феномену Суботи в контексті формування методології та методики розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури в умовах післядипломної освіти», *Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. Івана Франка: наук. журн. Педагогічні науки,* Вип. 3(94), с. 98–106, 2018.
[27] В. М. Федорець, «Концептуалізація антропологічної моделі здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури», Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць, Вип. 5(34), с. 137–178, 2017. (Серія «Педагогічні науки»).
[28] И. Г. Фихте, *Назначение человека: сочинения: в 2 т.* Санкт-Петербург, Россия, 1993, Т. 2.

[29] М. Фуко, «Технологии себя», *Логос*, № 2(65), с. 96–122, 2008.
[30] М. Хайдеггер, «Письмо о гуманизме», *Время и бытие*. Москва, Россия, 1993, с. 196.
[31] М. Хайдеггер, *Учение Платона об истине,* [Электронный ресурс]; пер. с нем. В. Бибихина. Доступно: http://www.bibikhin.ru/uchenie_platona_ob_istine.
[32] Й. Хёйзинга, *Тени завтрашнего дня. Человек и культура. Затемненный мир: эссе*; пер. с нидерл., сост. и предисл. Д. В. Сильвестров; И. Г. Кравцов, Ред.; ком. Д. Э. Харитонович. Санкт-Петербург, Россия: Изд. Ивана Лимбаха, 2017, 456 с.
[33] О. Шпенглер, *Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. Т. 1. Гештальт и действительность*; пер. с нем., вступ. ст. и примеч. К. А. Свасьяна. Москва, Россия: Мысль, 1993, 663 с.
[34] К. Ясперс, *Всемирная история философии. Введение*. Санкт-Петербург: Наука, 2000, с. 49.
[35] C. Abraham, G. Kok, H. P. Schaalma, A. Luszczynska, «Health promotion», *Handof applied psychology;* P. R. Martin, F. M. Cheung, M. C. Knowles, M. Kyrios, L. Littlefield, J. B. Overmier, J. M. Prieto, Eds. Chichester, UK: Wiley, p. 83–111, 2011.
[36] A. Antonovsky, «The salutodenic model as a theory to guide health promotion», *Health promotion international,* Vol. 11, ą 1, p. 11–18, 1996.
[37] M. Daniel, «Harris and Sharon Guten. Health-Protective Behavior: An Exploratory Study», *Journal of Health and Social Behavior,* Vol. 20, № 1, p. 17–29, 1979.
[38] E. L. Deci, R. M. Ryan, «Self-determination theory: A macrotheory of human motivation, development and health», *Canadian Psychology,* Vol. 49, № 3, p. 182–185, 2008.
[39] A. Luszczynska, M. Hagger, «Health Behavior», *Assessment in health psychology*; Y. Benyaamini, M. Johnstone, E. C. Karademas, Eds. Boston, Hogrefe Publishing, Vol. 2, p. 60–72, 2016. (Psychological Assessment – Science and Practice).
[40] B. Sparagon, M. Friedman, W. Breall, et al, «Type A behavior and coronary herosclerosis», *Atherosclerosis,* Vol. 156, p. 145–149, 2001.
[41] S. N. Walker, K. R. Schrist, N. J. Pender, «The health-promoting lifestyle profile: development and psychometric characteristics», *Nursing Research,* № 36, p. 76–81, 1987.
[42] S. N. Walker, D. M. Hill-Polerecky, *Psychometric evaluation of the Health-Promoting Lifestyle Profile II*. Unpublished manuscript. Nebraska: University of Nebraska Medical Center, 1996, p. 120–126.

[43] R. H. Lotze, *Kleine Schriften zur Psychologie Text*; Eingel. mit Materialien zur Rezeptionsgeschichte versehen von Reinhardt Pester. Berlin: Dt. Verl. der Wiss., 1989, 256 p.
[44] P. Tillich, *Kairos. The protestant era*. Chicago, 1957, c. 32–51.

CONSPIRACY DEVELOPMENT OF HEALTH CARE OF THE PHYSICAL CULTURAL TEACHER AND A HEALTHY LIFE IN THE MIRROR HELLENISTIC TRADITIONS OF PAIDE

Vasyl Fedorets,
Ph.D. in Medical Sciences
Institute of Higher Education
of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
Vinnytsia Academy of Continuous Education,
Doctoral student.
Kyiv, Vinnytsia, Ukraine.
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0001-9936-3458
bruney333@yahoo.com

Abstract. The article forms ontologically oriented ways of improving the methodology of development of healthy lifestyle as a significant aspect of implementation of the health preserving competence of a Physical Education teacher in conditions of post graduate education and on the basis of anthopologization, ontologization, cross-disciplinarity and methodological-value reflection of the Elin paideia traditions, the Ancient Greek Medicine and Philosophy as well as modern concepts. The methodological-value perception of Elin concepts is an efficient way as well as methodological and pedagogical condition for conceptualization, anthropologization, professionalization, intellectualization, axiologization, humanization, technologization, existentialization, methodologization of the health preserving competence of a Physical Education teacher and healthy lifestyle, and it also is a significant aspect of European orientation and decommunization of the culture-education space. The article forms a hypothesis regarding the possible existence in the Elin world of a phenomenon, which in its structure, sense and functions is similar to a competence, based on which the concept of «Arch-competence» is presented. An idea is expressed that the healthy lifestyle concept was initially developed as a specific anthropological-value, harmonious and nature-corresponding ontology and was also subconsciously formed as arch-competence. The author forms a concept of competence-health preserving harmonization, which determined healthy life style and health preserving competence as interrelated phenomena, which facilitate the

https://doi.org/10.32405/2218-7650

formation of social stability and sustainable development. The stated understandings are a methodological condition, which determined the ways of increasing the efficiency of establishing and improving healthy lifestyle by treating it as an ontology, formation as a competence, actualization of value-sensible and teleological essence as vitality, human nature (φύσι ς του άνθρωπου), everyday routine and looking after yourself as well as by determining hierarchically structured and practically oriented strategies, tactics and actions. The ontological status of healthy lifestyle is determined as its system organizing quality. Based on the ideas regarding the ontological peculiarity of healthy lifestyle, it is structured by determining technically (practically) and vitally oriented characteristics of conceptual-semantic determinants. The stated characteristics are viewed as pedagogical conditions for forming strategies, values, interpretations, understandings, professional visions which could serve as a basis for development of new and improvement of the already existing practices, technologies, approaches and methods of healthy lifestyle development. We determine the following relevant strategies for healthy lifestyle development: nature-correspondence and poli-ontology of a person, sense creation, development of temporal ontology, development of motion ontology, disclosure of corporal ontology, taking care of yourself, self-perception, harmonization of «competing ontologies» and strategies etc.

Keywords: healthy life style; health preserving competence of a Physical Education teacher; post-graduate education; ontologization; anthropologization; arch-competence; humanization; Concept «New Ukrainian School»; pedagogy of health; methodology; taking care of yourself.

Вісник післядипломної освіти. Випуск 10(39) «Серія «Педагогічні науки» (Категорія «Б»)
Bulletin of Postgraduate education. Issue 10(39) (Educational Sciences Series) (Category «B»)
https://doi.org/10.32405/2218-7650

СООТНОСИТЕЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ ЗДОРОВЬЕЗБЕРЕГАЮЩЕЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЯ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ В ЗЕРКАЛЕ ЭЛЛИНИСТИЧЕСКОЙ ТРАДИЦИИ ПАЙДЕЙИ

Федорец Василий Николаевич,
кандидат медицинских наук
Институт высшего образования
Национальной академии наук Украины,
Винницкая академия непрерывного образования,
докторант.
Киев, Винница, Украина.
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0001-9936-3458
bruney333@yahoo.com

Аннотация. В статье, на основании идей антропологизации, онтологизации, трансдисциплинарности и методологически-ценностной рефлексии эллинистической традиции пайдейи, древнегреческой медицины и философии, а также современных концепций формируются онтологически ориентированые пути совершенствования методологии развития здорового образа жизни как важного аспекта реализации здоровьесберегающей компетентности учителя физической культуры в условиях последипломного образования. Методологически-ценностное осмысление эллинистических концептов является эффективной методологической стратегией и педагогическим условием концептуализации, антропологизации, профессионализации, интеллектуализации, аксиологизации, гуманизации, технологизации, екзистенционализации, методологизации здоровьесберегающей компетентности учителя физической культуры и здорового образа жизни, а также представляет собой значимый аспект европеизации и декоммунизации культурно-образовательного пространства. Формируется гипотеза вероятного существования в эллинистическом мире феномена, приближенного по своей структуре, смыслами и функциями к компетентности, на основании чего презентуется концепт «архекомпетентности». Высказывается идея о том, что концепция здорового образа жизни первично разрабатывалась как особая антропологически-ценностная, гармоничная и природосоответствующая онтология, а также неосознанно формировалась как архекомпетентность. Формируется концепция компетентно-здоровьесберегающей гармонизации, которая определяет здоровый образ жизни и здоровьесберегающую компетентность как взаимосвязанные феномены, способствующие

формированию социальной стабильности и устойчивого развития. Указанное понимание является методологическим условием, которое определяет пути повышения эффективности формирования и совершенствования здорового образа жизни через раскрытие его как онтологии, формирование как компетентности, актуализации ценностно-смысловой и телеологической сущности как витальности (жизненности), природы человека (φύσις του άνθρωπου), повседневности и заботы о себе (epimelēsthai sautou), а также выделение иерархически структурированных и практически ориентированных стратегий, тактик, действий. В здоровом образе жизни как системообразующем качестве выделяется его онтологический статус. На основании использования представлений об онтологической специфике здорового образа жизни, он структурируется с выделением технологически (практически) и витально ориентированных характеристик или концептуально-смысловых детерминант. Указанные характеристики рассматриваются как методические условия формирования стратегий, ценностей, интерпретаций, пониманий, профессиональных визий, на основании которых могут разрабатываться новые и совершенствоваться уже существующие практики, технологии, подходы и методики развития здорового образа жизни. Нами выделяются такие актуальные стратегии развития здорового образа жизни, как природосоответствие и полионтологичность человека, смыслотворчество, раскрытие темпоральной, телесной, двигательной онтологий, заботы о себе, самопознание, гармонизация «конкуретных онтологий», стратегий и др.

Ключевые слова: здоровый образ жизни; здоровьесберегающая компетентность учителя физической культуры; последипломное образование; онтологизация; антропологизация; архекомпетентность; гуманизация; Концепция «Новая украинская школа»; педагогика здоровья; методология; забота о себе.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

[1] N. B. Brilenok, «Zdorovyj obraz zhizni: social'no-filosofskij analiz», dis. kand. nauk; Saratovskij nac. issledovatel'skij gos. un-t im. N. G. CHernyshevskogo, 2018, 145 s.
[2] Gippokrat, Aforizmy. Mosmkva, Rossiya: Eksmo, 2009, 400 s. (Seriya «Antologiya mudrosti»).
[3] S. Dacyuk, Ontologizacii. [Elektronnyj resurs]. Kiev, Ukraina, 2009. Dostupno: http://www.uis.kiev.ua/xyz/o.htm.

[4] Diogen Laertskij, O zhizni, ucheniyah i izrecheniyah znamenityh filosofov; A. F. Losev, Red. Moskva, Rossiya: Mysl', 1979, Kn. 8, s. 332–346. (Filosofskoe nasledie).
[5] L. YU. Dudorova, «Pedagogichni umovi formuvannya potrebi v zdorovomu sposobi zhittya majbutnih uchiteliv u procesi fizichnogo vihovannya», avtoref. dis. kand. nauk; Vinnic. derzh. ped. un-t im. M. Kocyubins'kogo. Vinnicya, Ukraïna, 2009, 20 s.
[6] I. Illich, Osvobozhdenie ot shkol. Proporcional'nost' i sovremennyj mir: fragm. iz rabot raznyh let; T. SHanin, Red.; per. s nem. M. CHerednichenko; per. s angl. YU. Turchaninovoj, E. Gusinskogo. Moskva, Rossiya: Prosveshchenie, 2006, 160 s.
[7] M. M. Ibrahimov, «Hretska Paideia u suchasnii fizkulturno-sportyvnii eksplikatsii (do problemy stanovlennia «sportosofii»)», Visnyk Zhytomyrskoho derzh. un-tu im. Ivana Franka, Vyp. 1, s. 9–17, 2014.
[8] V. Jeger, Pajdejya. Vospitanie antichnogo greka; per. s nem. M. N. Botvinnika. Moskva, Rossiya: Greko-latin. kabinet YU. A. SHichalina, 1997, T. 2, 336 s.
[9] V. P. Koshelev, A. M. Adamenko, A. V. SHpanka, «Pifagor: ot zdorovogo obraza zhizni do osnov mediciny», [Elektronnyj resurs], Medicinskoe obrazovanie i professional'noe razvitie, № 2(16), s. 61–67, 2014. Dostupno:file:///C:/Documents%20and%20Settings/User/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/pifagor-ot-zdorovogo-obraza-zhizni-do-osnov-meditsiny.pdf.
[10] A. F. Losev, Ocherki antichnogo simvolizma i mifologii. Moskva, Rossiya: Mysl', 1993, 962 s.
[11] G. Lotce, Osnovaniya prakticheskoj filosofii; per. s nem. YA. Ogus. Sankt-Peterburg, Rossiya: tip. M. I. Rumsha, 1882, 87 s.
[12] A.-I. Marru, Istoriya vospitaniya v antichnosti (Greciya); per. s fr. Moskva, Rossiya: Greko-latin. kab. YU. A. SHichalina, 1998, 425 s.
[13] S. M. Neapolitanskij, [Elektronnyj resurs], Ontologicheskij menedzhment. Ot ontologii upravleniya do upravleniya ontologiyami. Moskva, Rossiya: Izd. resheniya. Dostupno: https://avidreaders.ru/author/s-m-neapolitanskiy/
[14] N. Nosov, Virtual'naya psihologiya. Moskva, Rossiya: Agraf, 2000, 432 s.
[15] X. Ortega-i-Gasset, Izbrannye trudy; per. s isp.; A. M. Rutkevich, Red. Moskva, Rossiya: Ves' Mir, 1997, 704 s.
[16] A. Pechchei, CHelovecheskie kachestva. Moskva, Rossiya: Progress, 1985, 302 s.
[17] M. D. Petrash, I. R. Murtazina, «Ponyatie "zdorovyj obraz zhizni" v psihologicheskih issledovaniyah», Psihologiya i pedagogika: vestnik Sankt-Peteburgskogo gos. un-ta, T. 8, vyp. 2, s. 152–165, 2018.

[18] Platon, Dialogi; per. s dr. gr. S. YA. SHejnman-Tonshtejn; A. F. Losev, Red. Moskva, Rossiya: Mysl', 1986, T. 98, 607 s. (Filosofskoe nasledie).
[19] Platon, Sochineniya: v 4 t.; A. F. Losev i V. F. Asmus, Red.; per. s dr. gr. Sankt-Peterburg, Rossiya: Izd-vo SPb. un-ta; Izd-vo Olega Abyshko, 2007, T. 3, ch. 1, 752 s.
[20] Dzh. Raven, O. N. YArygin, A. A. Korostelev, «Kompetentologiya: ot prakseologii do sociokibernetiki», Azimut nauchnyh issledovanij: pedagogika i psihologiya, T. 6, № 1(18), s. 167–175, 2017.
[21] E. S. Sadovnikov, V. N. Gulyahin, O. E. Andryushchenko, «Zdorovyj obraz zhizni molodezhi: mekhanizm mysledeyatel'nosti v sisteme zaboty o sebe», Uchebnye zapiski universiteta im. P. F. Lesgafta, № 111, s. 214–159, 2014.
[22] I. D. Smoliakova, «Formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia studentiv u systemi fizychnoho vykhovannia vyshchoho tekhnichnoho navchalnoho zakladu», avtoref. dys. kand. nauk; Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova. Kyiv, Ukraina, 2010, 21 s.
[23] S. A. Stupnytska, «Realizatsiia zdorovoho sposobu zhyttia – suchasni praktychni pidkhody do kompleksnoho zastosuvannia zasobiv fizychnoi reabilitatsii ta fizychnoho vykhovannia u ditei z patolohiieiu oporno-rukhovoi systemy», Naukovyi chasopys Nats. ped. un-tu im. M. P. Drahomanova, 2017, s. 336–339. (Seriia 15 «Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport)»).
[24] P. Tillih, Izbrannoe. Teologiya kul'tury; per. O. YA. Zotkinoj. Moskva, Rossiya, 1995, s. 216–235.
[25] A. Dzh. Tojnbi, Postizhenie istorii. Moskva, Rossiya: Progress, 1991, 736 s.
[26] F. M. Fedorets, «Antropolohichno-tsinnisne osmyslennia fenomenu Suboty v konteksti formuvannia metodolohii ta metodyky rozvytku zdoroviazberezhuvalnoi kompetentnosti vchytelia fizychnoi kultury v umovakh pisliadyplomnoi osvity», Visnyk Zhytomyrskoho derzh. un-tu im. Ivana Franka: nauk. zhurn. Pedahohichni nauky, Vyp. 3(94), s. 98–106, 2018.
[27] V. M. Fedorets, «Kontseptualizatsiia antropolohichnoi modeli zdoroviazberezhuvalnoi kompetentnosti vchytelia fizychnoi kultury», Visnyk pisliadyplomnoi osvity: zb. nauk. prats, Vyp. 5(34), s. 137–178, 2017. (Seriia «Pedahohichni nauky»).
[28] I. G. Fihte, Naznachenie cheloveka: sochineniya: v 2 t. Sankt-Peterburg, Rossiya, 1993, T. 2.
[29] M. Fuko, «Tekhnologii sebya», Logos, № 2(65), s. 96–122, 2008.
[30] M. Hajdegger, «Pis'mo o gumanizme», Vremya i bytie. Moskva, Rossiya, 1993, s. 196.

[31] M. Hajdegger, Uchenie Platona ob istine, [Elektronnyj resurs]; per. s nem. V. Bibihina. Dostupno: http://www.bibikhin.ru/uchenie_platona_ob_istine.
[32] J. Hyojzinga, Teni zavtrashnego dnya. CHelovek i kul'tura. Zatemnennyj mir: esse; per. s niderl., sost. i predisl. D. V. Sil'vestrov; I. G. Kravcov, Red.; kom. D. E. Haritonovich. Sankt-Peterburg, Rossiya: Izd. Ivana Limbaha, 2017, 456 s.
[33] O. SHpengler, Zakat Evropy. Ocherki morfologii mirovoj istorii. T. 1. Geshtal't i dejstvitel'nost'; per. s nem., vstup. st. i primech. K. A. Svas'yana. Moskva, Rossiya: Mysl', 1993, 663 s.
[34] K. YAspers, Vsemirnaya istoriya filosofii. Vvedenie. Sankt-Peterburg: Nauka, 2000, s. 49.
[35] C. Abraham, G. Kok, H. P. Schaalma, A. Luszczynska, «Health promotion», Handof applied psychology; P. R. Martin, F. M. Cheung, M. C. Knowles, M. Kyrios, L. Littlefield, J. B. Overmier, J. M. Prieto, Eds. Chichester, UK: Wiley, p. 83–111, 2011.
[36] A. Antonovsky, «The salutodenic model as a theory to guide health promotion», Health promotion international, Vol. 11, ą 1, p. 11–18, 1996.
[37] M. Daniel, «Harris and Sharon Guten. Health-Protective Behavior: An Exploratory Study», Journal of Health and Social Behavior, Vol. 20, № 1, p. 17–29, 1979.
[38] E. L. Deci, R. M. Ryan, «Self-determination theory: A macrotheory of human motivation, development and health», Canadian Psychology, Vol. 49, № 3, p. 182–185, 2008.
[39] A. Luszczynska, M. Hagger, «Health Behavior», Assessment in health psychology; Y. Benyaamini, M. Johnstone, E. C. Karademas, Eds. Boston, Hogrefe Publishing, Vol. 2, p. 60–72, 2016. (Psychological Assessment – Science and Practice).
[40] B. Sparagon, M. Friedman, W. Breall, et al, «Type A behavior and coronary herosclerosis», Atherosclerosis, Vol. 156, p. 145–149, 2001.
[41] S. N. Walker, K. R. Schrist, N. J. Pender, «The health-promoting lifestyle profile: development and psychometric characteristics», Nursing Research, № 36, p. 76–81, 1987.
[42] S. N. Walker, D. M. Hill-Polerecky, Psychometric evaluation of the Health-Promoting Lifestyle Profile II. Unpublished manuscript. Nebraska: University of Nebraska Medical Center, 1996, p. 120–126.
[43] R. H. Lotze, Kleine Schriften zur Psychologie Text; Eingel. mit Materialien zur Rezeptionsgeschichte versehen von Reinhardt Pester. Berlin: Dt. Verl. der Wiss., 1989, 256 p.
[44] P. Tillich, Kairos. The protestant era. Chicago, 1957, c. 32–51.

Вісник післядипломної освіти. Випуск 10(39) «Серія «Педагогічні науки» (Категорія «Б»)
Bulletin of Postgraduate education. Issue 10(39) (Educational Sciences Series) (Category «B»)
https://doi.org/10.32405/2218-7650

Наукове видання

ВІСНИК ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Збірник наукових праць
Випуск 10(39)

Серія «Педагогічні науки»
Шифр галузі: 01; код спец.: 011, 012, 013, 014, 015, 016

Редактори — *Отрішко В. І.*
Ремізовський К. М.
Коректор — *Отрішко В. І.*
Комп'ютерна верстка — *Васильченко Я. Й.*

Державний заклад вищої освіти
«Університет менеджменту освіти»
04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-А
тел: +38 (044) 481-38-00; **факс**: +38 (044) 484-10-96
www.umo.edu.ua

Підписано до друку 25.12.2019. Формат 60×84 1/16
Друк офсетний. Папір офсетний. Гарнітура Cambria.
Умов. друк. арк. 10,46. Обл. вид. арк. 11,25.
Тираж 300 прим. Замовлення № 25122019_1

Надруковано в ТОВ «Видавництво "Юстон"»
01034, м. Київ, вул. О. Гончара, 36-а тел.: (044) 360-22-66,
www.yuston.com.ua
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія дк № 497 від 09.09.2015 р.

Вісник післядипломної освіти. Випуск 10(39) «Серія «Педагогічні науки» (Категорія «Б»)
Bulletin of Postgraduate education. Issue 10(39) (Educational Sciences Series) (Category «B»)
https://doi.org/10.32405/2218-7650

Scientific journal

BULLETIN OF POSTGRADUATE EDUCATION

Collection of scientific papers
Issue 10(39)

Educational Sciences Series
Area Code: 01; spec code: 011, 012, 013, 014, 015, 016

Editors — *Otrishko V. I.*
Remizovsky K. M.
Corrector — *Otrishko V. I.*
Desktop publishing — *Vasilchenko Ya. Y.*

State Institution of Higher Education
«University of educational management»
04053 Kyiv, Sichovykh Striltsiv str., build. 52-A, phone: (044) 484-10-96.
www.umo.edu.ua

Signed for print 25.12.2019. Format 60×84 1/16
Printing offset. Paper offset. Liberation font Cambria.
Provisionally printed sheets 10,46. Accounting and publishing sheets 11,25.
Edition 300 copies. Order № 25122019_1

Printed in PLC «Publishing House "Yuston"»
36-A, O. Honchara Str., Kyiv, 01034, tel.: (044) 360-22-66,
www.yuston.com.ua
A certificate of making a publishing business subject to the state register of publishers, manufacturers and distributors of publishing products series дк № 497 from 09.09.2015.